

652
1974

36936340
303-2010033

1 9 7 4 3

შინაარსი

ქოჩოქი

ფ. ხალვაში — ყველაზე ახლი- დან ყველაზე ძველი კონტი- ნენტისაჰინ რეპორტაჟი თბომა- ვალ „გიორგი ლეონიძედან“	3
შ. როშვა — ოქრო მწვანე ფო- თლებში ამბავი შრომითი დიდე- ბისა	15
მ. ვარუნიძე — ჩემი ხომალდი ლექსი	36
ი. რუხუა — „ფერმიდნული მო- თხრობები“	39
ნ. მაღაწონია — ლექსები	55
მ. მოღვაძე — ორი ფერი ერთ ფერში მოთხრობა	57

წერილები

პ. ჯორჯანაძე — შემოქმედითი პი- როვნება	73
---	----

ხელთვაება

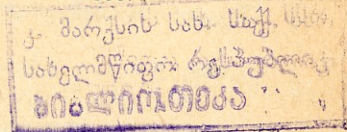
მ. შარაშიძე — ერთი პერსონა- ლური განმარტების დარბაზი- დან	89
---	----

წიგნის თარო

სამეცნიერო-პოპულარული გა- მოკვლევები ისლამის გადმო- წამების შესახებ	94
---	----

ლიბერალურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
უშრნალი

საქართველოს საბჭოთა
მწერლების კავშირისა და
აჭარის განყოფილების
ორგანო

ბ ა თ შ მ ი — 1974

მაისი—ივნისი

რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ხ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მე.
მდივანი), პ. ლორია, აღ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.
ტელეფონი — 33-71.

შეღებულა დასაბეჭდად 11.6.74. საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი.
შეკვეთის № 2585, ემ 00887, ქაღალდის ზომა 60×90, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარბოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 20).

აჭარის უშრნალ-გაზეთების გამომცემლობა

ჟიორგო ხაღვაში

ყველაზე ახლიდან

ყველაზე ძველი კონტინენტისაკენ

რეპორტაჟი თბომაჟალ „გიორგი ლეონიძეა“

1

აბრილი სამხრეთნახევარსფეროში შემოდგომის პირია. ანტარქტიკის ცივი სუნთქვა ავსტრალიის სამხრეთ სანაპიროებამდე აღწევდა. ხან აქ, ხან იქ, ოკეანეში იბადებოდა ახალი ციკლონები და თავისი მრისხანე ბორბალოთა ბრუნვით კონტინენტს ასკდებოდა.

მაგრამ სიდნეისთან, ჯექსონის დიდ ბოლაზში რომ შევუხვით და მალე „გიორგი ლეონიძე“ წყნარ ლიმანში რეიდზე დადგა, ყველას დაგვაღიწყდა უკვე შორს დარჩენილი ბობოქარი ოკეანე. აქ მართლაც იდილიური სიმყუდროვე სუფევდა.

ჩვენს პირდაპირ, გაღმა სიდნეის ცნობილი ზოობარკია. ბექობზე და ზევებში შემორჩენილ პირველყოფილ ჯუნგლებში თუ ახალგაზრდა ტყეებში ლომები, ვეფხვები, ჯეირნები, ირმები და ათასი ჯურის სხვა ნადირი დასეირნობენ.

ჯექსონის უბე, რომლის ულამაზეს ნაპირებზეც გაშენებულია სიდნეი, მრავალ ტოტებადაა დაყოფილი, ხმელეთში ღრმად არის შეჭრილი და ერთდროულად რამდენიმე ასეული გემისთვის იდეალურ სადგომს წარმოადგენს.

ზედ შუაწელზე ბოლაზს გადავლებია ძველებური მძიმე და ქუში, მაგრამ ჭკვიანურად, ყველა დროისათვის გამიზნულად ანაგები ხიდი, ურომლისოდ ქალაქის კლასიკური სახე წარმოუდგენელია.

მეორე დღეს დილის ექვს საათზე ლოცმანი მოვიდა, აქეთ-იქიდან
ორი მძლავრი ბუქსირი ამოგვიყენა და ნელ-ნელა გემი ხიდის ქვეშ გაიყუ-
ვანა, მერე ერთ-ერთ პატარა ბოლახში გრანდიოზულ ელევატორებთან
დააყენა. ჩვენს ტრიუმფებში ყოველდღე ოთხი-ხუთი ათასი ტონა ხორბალი
იყრებოდა.

მთელი გემი მტვერში იყო ნახვეული. ილუმინატორები და კარები
დაგმანული გვქონდა, მაგრამ ავსტრალიის მინდვრებიდან მოტანილი გაც-
რილი მიწა და ხორბლის მოყვითალო ქეწო ყველგან ძვრებოდა.

თავისუფალ დროს მეზღვაურები ქალაქში გადიოდნენ. ხიდთან მისე-
ლამდე ძველებური ბრიტანული ფორტია, იგი მთლიანად აღდგენილი და
მოვლილია. იქით ოპერის თეატრის თანამედროვე ნაგებობა გადმოდგო-
მია სანაპიროს. გეგონება, შენობა ზღვის გრანდიოზული ნიჟარებითაა გა-
დახურულიო. მისი ავტორი ვილაც დანიელი არქიტექტორი ყოფილა. აშე-
ნება კი თორმეტ მილიონ დოლარამდე დამჯდარა. საზღვაო სამსახურის ავ-
ენტმა, ოღნავ ტრაბახშეპარებული ტონით აგვისხნა, რომ ეს თეატრი თა-
ნამედროვე მსოფლიო არქიტექტურის ახალი, უაღრესად მნიშვნელოვანი
მიღწევაა.

ქალაქში ხშირად გადაეყრები ხოლმე რუსს, უკრაინელს, სომეხს თუ
სხვა ჩვენთვის უფრო ახლობელი ეროვნების წარმომადგენელს. რამდენიმე
მაღაზიაში რომ რუსები გამოგვეცნაურნენ, სუყველანი ჩინეთის ქალაქ ხა-
რბინიდან გადმოსულები აღმოჩნდნენ.

ერთმა, რომელიც საოჯახო ნივთების მაღაზიაში გაგვეცნო და ბოლო
დროის სიძვირის გამო არაფრის ყიდვას არ გვირჩევდა, რუსული კლუ-
ბის მისამართი გვითხრა და მიგვიპატიჟა. დღეს საღამოს ჩვენთან ნიკუ-
ლინი მოვა თავისი ჯგუფითო, გვითხრა მოსკოვის ცირკის მსახიობის შე-
სახებ. სანდო კაცად რომ მიგვეჩნია, გარეთ გამოგვყვა და გაგვიმარტა:
ჩვენ თეთრგვარდიელ და სხვა ჯურის ემიგრანტებისაგან შორს ვდგავართ.
ჩვენ სამშობლო გვინდა, როგორიცაა ისეთი. ჩვენ არავის ვაგინებთ. ჩვენ
მხარს ვუჭერთ საბჭოთა მთავრობის პოლიტიკას. ძალიან კარგი პოლიტი-
კაა ახლანდელი საბჭოთა პოლიტიკა. ჩვენი კლუბის შესასვლელში წერია:
„Родина может без нас, но мы без нее не можем“.

ბოლოს კი, როცა გაიგო ქართველები ვიყავით, დაუმატა: აქ სომეხ-
ქართველთა კლუბიცაა. მაგრამ ჩვენ გვეჩქარებოდა და მალე გავშორდით
ამ აბეზარ სიდნეელ რუსს.

არ გასულა რამდენიმე წუთი და ერთ-ერთი სუვენირებით მოვაჭრე
ლუქანში როსტოველი სომეხი გამოგვეცნაურა. იგი გერმანელთა ტყვეო-
ბიდან, ომის შემდეგ, საფრანგეთში, აქეთ მომავალ ადგილმონაცვლებულ-
თა ჯგუფს შეერთებია და თავისი ბედიც ამით გადაუწყვეტია. ამას წინათ
ვიყავი საბჭოთა სომხეთში და ნათესაებს შევხვდიო, თვალში ცრემლ-
მომდგარი გვიყვებოდა. აქ ერთი ქართველი მეგობარი მყავს, ვალიკო დი-

დებულობე, დიდი რესტორანის პატრონია, იქნებ დავურეკოთო. მოგახსენეთ და უდროობა წამოვიშველიეთ. ქართული პურ-მარილი არ მოგენატრათ მაინც? — მოგვინახა სუსტი ადგილი მდუღუნებ, მაგრამ ჩვენ მართლაც ვჩქარობდით.

2

შეგვეძლო სალამოს გამოგვეყვანა გემი ნავსაყუდარიდან, მაგრამ ზღვის მიქცევა იყო დაწყებული და ტვირთიანი ხომალდი თითქმის რიყეზე იჯდა. დილის ექვსზე დაიწყო მოქცევა, ლოცმანიც გვეწვია და „გიორგი ლეონიძე“ ჯექსონის გრძელი ბოლახიდან ოკენისაკენ დაიძრა.

ტრიუმფები პირთამდეა გავსილი. ოცდაცხრა ათასი ტონა ხორბალი ჩაეტია მათში. მხოლოდ მეოთხე ტრიუმფია ცარიელი. იგი საბალასტო სისტემის მარეგულირებლადაა შემონახული.

ბოცმანი მოედინ ბერიძე და მისი ბრივადა ჯერ კიდევ წინა ბაჟზე არიან და ბრაშვილს — ღუზის მექანიზმს ხანგრძლივი ცურვისათვის ალაგებენ და აწესრიგებენ.

გაღმა-გამოღმა ნაპირებზე შეფენილი სიდნეი, თავისი ცათამბრჯენებითა და ძველებური კოტეჯებით, თავისი პარკებითა და ხიდებით, ქუჩებსა და ეზოებში ჩამწკრივებული მსოფლიოს ყველა მარკის მანქანებით, მყუდრო, განაბული, ჯერ კიდევ მძინარე მდიდართა უბნებითა და მეთევზეთა გამოღვიძებული სანაპიროებით, ორივე მხარეს ნელა მიცურავს უკან. ოკეანიდან შემოსასვლელ კარიბჭეს კი უკვე მზე მოადგა.

ჩვენი კურსი ჯერ სამხრეთისაკენაა დახრილი. იგი შემდეგ მე-40 პარალელთან დასავლეთისაკენ გაუხვევს, ბასების სრუტეში ტასმანიასა და პატარა კუნძულ კინგს შორის გავა, დიდი ავსტრალიის უბეს გადაკვეთს და ინდოეთის ოკეანეს შეუერთდება.

როცა გემი გზას დაადგა და თითქოს ყველაფერი მიწყნარდა, ეს ყოველივე დაწვრილებით გაგვაცნო რუკაზე დახრილმა კაპიტანმა პატარაძემ. ინდოეთის ოკეანეში მან წითელი ხაზი ოცდამეათე პარალელამდე აწია და თითქმის მასვე გაჰყვა დასავლეთისაკენ.

— სამხრეთის შემოდგომის ამ სეზონში აისბერგები კარგა მანძილით იწევენ ჩრდილოეთისაკენ, ამიტომ უფრო საიმედოა ზევით ასვლა, — მიიხრა კაპიტანმა.

ოკეანე მშვიდი იყო. მუქ-ლურჯი წყალი თავისი უწყინარი, თავზე ქაფმორეული ზომიერი ზვირთებით გემის ვეებერთელა ფერდებს ეთქაშუნებოდა. ღღე ღღეს ცვლიდა და ღამე ღამეს. იწყებოდა ორმოცდაათდღიანი შეუჩერებელი ცურვა ორ ოკეანეში.

რადგან ჯერ კიდევ სამხრეთის შემოდგომური სიგრილეები ამის პი-

რობებს ქმნიდა, მზარეული მამია ბერიძე დილაობით ისევ ხაშით გავგა-
ხარებდა ხოლმე.

ავსტრალიიდან ინდოეთის ოკეანეში რომ გადადიხარ, იმ რაიონს მე-
ტეოროლოგიურ სამსახურს უწევს ქალაქი პერტი. მაგრამ აღმოსავლეთის
სიგრძედის მესამე გრადუსის შემდეგ მისი მომსახურების ორბიტიდან გავე-
დით, ხოლო სამხრეთის განედის ოცდამეთერთმეტე გრადუსი, რომელსაც
ვადექით ჩვენ, ამ რაიონში, კარგა ხანს ამინდის სამსახურის სხვა კვადრა-
ტთა გარეთ დარჩა. ორი-სამი დღე მივცურავდით ასეთ ვითარებაში. ცა-
მეტ აპრილს საღამოთი ცა მოიღუშა, ქარმა იმძლავრა, ზღვა შემფოთე-
ბით ასკდებოდა ქიმს და ყველაფერს აზანზარებდა.

ღამით ავსტრალიის საბჭოთა მეტეოსადგურმა მოგვცა დედამიწის
თანამგზავრიდან მიღებული მსოფლიოს ამინდის რუკა. საშტურმანო ჯი-
ხურში კაპიტანმა ზურაბ პატარაძემ დაწვრილებით გაარჩია მონაცემები,
და ჩვენი კურსისათვის რაც მნიშვნელოვანი იყო, სამუშაო რუკაზე გადა-
იტანა.

გემს კი უფრო და უფრო მძლავრად დაეძგერა ტალღები წინიდან,
ქარმაც იმატა. მთელი სამანქანო და საცხოვრებელი კორპუსი ზრიალებ-
და და ირწეოდა.

მთელი მეორე დღე გრიგალი არ ჩამდგარა. გემბანზე, ტრიუმებსა და
ხუფებს შორის ჯაჭვებითა და ბაგირებით დამაგრებული რკინის კასრები
შტორმის წყალს ამოეგლიჯა და ახლა ხომალდის გარდიგარდმო ბანებზე
აქეთ-იქით ახეთქებდა. ბოცმანი შეწუხებული აცეცებდა თვალებს, მაგრამ
რადიო გამუდმებით აცხადებდა, გარეთ გასვლა აკრძალულიაო.

საღამოთი ქარი ოდნავ დაცხრა და ღელვაც მინელდა, მაგრამ ეს თუ-
რმე დროებით... მალე ბუნებამ ისევ გულჯავრიანად ამოიგვნეშა და გა-
დარეულმა ტალღებმა ეს ტვირთიანი გიგანტი მხარზე გამოდებული ხან
აქეთ დააყუდეს, ხან იქით. მთელი ხომალდი ისე ბარბაცებდა, ძლიერი და-
რტყმების შემდეგ ნოკაუტამდე მიყვანილ მოკრივესავით, რომ თვით საკ-
მაოდ გამოცდილ მეზღვაურებსაც კი ხუმრობის ხასიათი წაუხდათ.

გემმა სვლას უკლო. ახლა ჩვენი სიჩქარე თხუთმეტიდან ოთხ კვანძა-
მდე დაეცა. თითქმის ერთ ალაგას ვიდექით და ურაგანის შემოტევას შე-
ბღმიშვერილი ვხვდებოდით. დიახ, თხუთმეტ აპრილს განთიადზე ქარის
სისწრაფემ წამში ორმოცდათექვსმეტ მეტრს მიაღწია. ეს უკვე ნამდვილი
ურაგანი იყო.

გემი კუს ნაბიჯით მორჩილად მიიჩნავდა სამხრეთის ციკლონის ტრა-
დიციულ, საათის ისრის მიმართულებით, მოძრაობის საწინააღმდეგოდ-
გადახვევა ან წინააღმდეგობის გაწევა უარესია თურმე.

— რამდენი ბალია ქარის სიმძლავრე? — ვიკითხე ადელვებულმა.

— თითქმის ორჯერ თორმეტი. — მშვიდად მიბასუხა კაპიტანმა, თით-
ქოს ორად გაყოფილი სიდიდე ჩემზე ნაკლებად იმოქმედებდა.

პოლონელი ანტონ ჟეზნიკიც საკმაოდ შეშფოთებული თვალს ადევნებდა ყოველივეს, რაც ირგვლივ ხდებოდა. მისი ამოცანა, რაღა თქმა უნდა, იმაში იყო, დაკვირვებოდა, თუ როგორ მოიქცეოდა შეცინის ვერფის ოსტატთა ნახელავი ასეთ ყიამეთში, ხომ არ გაუბტყუნებდა იმედს თავის შემქმნელებს!

ყალყზე შემდგარი ორმოცათასტონიანი გემი ერთი ზვირთიდან მეორის მოსვლამდე დაბლა ენარცხებოდა, ხოლო მალე ახალი ტალღა რომ შეეჯახებოდა, ისევ შეირყეოდა და დიდხანს ზანზარებდა. ქარი გემის ცხვირზე მიმსკდარ წყლის მასას თეთრ შადრევნებად ცაში აიტაცებდა და თვალის დახამხამებაში უძლიერესი ტყორცნით, თითქმის ორასი მეტრის სიშორეზე, კაპიტნის ხიდურს მოარტყამდა.

მთელი ოკეანე ირგვლივ რძესავით თეთრი იყო, საშინლად დუღდა და ქაფქაფებდა.

ჩვენმა ახალგაზრდა გემმა და მისმა ეკიპაჟმა ღირსეული ვაჟკაცობით გაუძლო ბუნების ამ შემოტევას. ანტარქტიკიდან შემოჭრილი ცივი ჰაერის შეკუმშული მასები ნელ-ნელა ჩამოგვცილდა. ოკეანემ გული იჯერა, დაცხრა. ქარიც მინელდა. ჩვენმა მემანქანეებმა კვლავ მთელი ძალით დაატრიალეს სიჩქარის ხრახნი, ისევ ჩრდილოეთისაკენ შემოვბრუნდით და ერთი დღის შემდეგ დასახული კურსით გავაგრძელეთ სვლა.

3

— კაი შტორმი გაკლდათ. ესეც ნახეთ. ახლა დასტურ მეზღვაური ხართ. — მითხრა ხუმრობით ბიჭიკო შენგელიამ, ჩვენმა ელექტრომონტიორმა.

მას ძველი დროის მეზღვაურსავით წვერი მოეშვა, პერანგი გადაეძრო და ბანჯგელიან მხრებზე შნურებგადმოკიდებული გემბანისკენ მიდიოდა, ოდნავ შელახული ელექტროგაყვანილობისათვის პირველი დახმარების აღმოსაჩენად.

თანამედროვე ურთულესი ელექტრომოწყობილობანი და თითქმის ერთი მომცრო ქალაქისათვის საკმარი ქსელი დახელოვნებულ ოსტატთა დაძაბულ შრომას მოითხოვს. გემის ელექტრომეურნეობას ბიჭიკოსთან ერთად სასახელოდ უვლიან მიშა ცოცხალაშვილი და ზურიკო წოწონავა. ჩვენი ერთადერთი ხარატი ვახტანგ ბერიძე კი თავისი მადლიანი მარჯვენით ყოველგვარ დეტალს გამოჩარხავს ხოლმე, რათა მანქანა-ავრეგატების განუწყვეტელი მუშაობა წუთითაც არ შეეცოვნდეს.

მეორე დღეს ნაშტორმალ ტრიუმფებიდან ერთ-ერთს სასიხად ახადეს ზუფი. ტვირთი მშრალად და ნორმალურად იყო შენახული.

სადამოობით ხიდურზე ასვლა მიყვარს. იქიდან უფრო მოხერხებულად შემიძლია ვუცქირო ტროპიკულ ცას და ბუნების მარადიული სილამაზის

მაზით დავტყბე. ამ დროს ვახტანგეა შტურმანი, ახალქალაქელი სტანისლავ ზოლოტოვი. იგი თავგადადებული მეთევზე-მეზადური ყოფილა და თუ ხელში ჩაგიგდო, სიტყვით მთელი მესხეთ-აჭარის ღელეებსა და ხევ-ხუ-ვეებს მოგატარებს. თავფარავნისა და საღამოს ტბებში ორაგულებს იჭერს, მტკვარში ვარძიასთან — კალმახებს, ჩაქვისთავში ღამეს ათევს, დილით კი ფუთნახევარი წითლად დაწინწკლული ვილორებით ბათუმში ბრუნდებ-ბა. შემომიჩნდა, ზემო აჭარაში წამიყვანე, როცა დავბრუნდებითო. ძა-ლიან უნდა ჩემი მშობლიური სოფლის მახლობელ მორევებსაც ესრო-ლოს ბადე. კი-მეთქი, ვპირდები ჯერჯერობით, მაგრამ დაბრუნებისას ალ-ბათ გამიჭირდება სტანისლავის ყოვლისმხვეტავი ბადისათვის გავიმეტო ჩვენს ღელეებში შემორჩენილი თითო-ოროლა ტინტილა.

ოცდახუთი დღის ცურვის შემდეგ ჰორიზონტზე გამოჩნდა აფრიკის მოყვითალო სერები. თითქოს მშობლიური სოფლის გორაკები გვენახოს, ისეთი სიხარულით გამოვცვივდით გემბანზე და შორეულ მიწას ხარბი, მონატრებული თვალებით შევაცქერდით.

ამინდის ცნობებით სადღაც, კეთილი იმედის კონცხის რაიონში ისევ ღელვა-ფურთხუნებს მოველოდით, მაგრამ ჩვენდა სასიხარულოდ ავდარს უკვე გადაევლო და ახლა ოკეანე ახალდამშვიდებული ზვირთების საამუ-რის ჩქაფანით მიგვაცილებდა.

აქ უამრავი ზღვის ლომი დასეირნობს ჩვენს გარშემო. ბევრი მალლა ამოსულა, წყლიდან ფარფლები ამოუყრია და მხართეძოზე წამოწოლილს ზღვის ზედაპირზე არხეინად სძინავს.

მთელ გზაზე ალბატროსები ჩვენი ერთადერთი უერთგულესი თანამ-გზავრები იყვნენ. მე ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, რომ ინდოეთის ოკე-ანის ალბატროსები უფრო დიდებიც არიან და უფრო შორსმავალნიც. ოცდახუთი დღის მანძილზე მიწისა და გემის უნახავეები ცოცხალ სამყა-როსთან სიახლოვის ჟინს ყოველდღიურად ალბატროსებთან შეხვედრით ოდნავ მაინც ვინელებდით. ზოგჯერ ერთიდაიგივე ფრთოსანი, მე მგონი, რა-მდენიმე დღის განმავლობაში მოუშორებლად უკან მოჰყვებოდა გემს, კი-ჩოს ქვეშ აქაფებულ ჩქერებს ახლოდან გადაეცლებოდა, როცა მსხვერპლს ვერაფერს იპოვიდა, ფრთის მოუქნევლად ისევ მალლა აიჭრებოდა და მთე-ლი დღის განუწყვეტელი ფრენა-ძებნა-ლოდინისათვის ორ-სამ მეტრიან ფრთებს გამართავდა. იგივე ჩვენი ახალქალაქელი შტურმანი მოცლილო-ბის ჟამს ალბატროსებზეც ბევრ რამეს მომითხრობდა ხოლმე.

ოკეანეთა ეს უშიშარი, ძლიერი, უწყინარი რაინდი, ამასთან ერთად, ზოგჯერ საოცრად გულუბრყვილოც ყოფილა. მოზრდილი ანკესი სატყუა-რათი რომ გადაავდო, ადვილად შესაძლოა ჩაყლაპოს და დაჭერილი ალ-ბატროსი მალე გემბანზე საცოდავად აფართხალდეს.

უოლფიშების მიდამოებში, სამხრეთ ტროპიკების ხაზთან, ჩვენმა შტურმანებმა ტანკერი „გენერალი ბაგრატიონი“ იცნეს. იგი მოძმე კუბელ მეთევზეთა ტრაულერს საწვავს უსხამდა. კაპიტანმა პატარაძემ სვლა შეაჩელებინა, თანამემამულე გემს რადიოთი დაუკავშირდა. თხოვა, პროდუქტები შემოგვევლია და ცოტათი დაგვეხმარეთო.

„ბაგრატიონის“ კაპიტანი გიორგი ტარასოვი და მისი პირველი თანამემწყე ბათუმელი ალი ანთიძე სიამოვნებით შეგვპირდნენ, საგზალს ძმურად გაგიყოფთო. საბედნიეროდ, მშვენიერი ამინდი იყო. წყალზე ჩაშვებულ ნავში, რომელსაც უფროსი თანამემწყე იური ბაბუხაძია შტურმანობდა, მეც ჩაეჭექი და მალე ჩვენებური ტანკერის ქიშკ მივაღექით. მასპინძლები მართლაც ხელგაშლილად დაგვხვდნენ. ამასობაში ჩვენი გემის საგარანტიო ინჟინერ-კონსტრუქტორმა ანტონ ჟეზნიკმა მახლობლად მოთევზავე თანამემამულეთა ტრაულერი იცნო. პოლონელმა მეგობრებმა შორი გზიდან მომავალთ ახალი თევზი გამოგვიგზავნეს. ალი ანთიძემ და გიორგი ტარასოვმა კი შინიდან წამოღებული ტყემალი, აჯიკა და მურაბებიც გაგვიყვეს. ამან მთლად გაალამაზა ჩვენი სუფრა.

გემზე რომ დავბრუნდით, სიურპრიზი დამხვდა, — სტანისლავ ზოლოტოვს მართლაც დაეჭირა ალბატროსი. ერთის მაგიერ — ორი! ტყვე ფრთოსნები დაბლა, საოფისო კაიუტაში ჩაეკეტათ. მე გახარებული უმაღლეს იქით გავექანე. ერთერთის ფრთა მართლაც სამ მეტრამდე გაიშალა. ალბატროსები საშინელი ხმით ყვიროდნენ და ვეებერთელა ნისკარტებს წარა-მარა უშენდნენ იატაკს, სავარძლებს, მაგიდას და ყველაფერს ჩეხავდნენ. რამდენიმე ჩვენი ძველი მეზღვაური შორიდან უყურებდა ამ სურათს და უკმაყოფილოდ აქნევდა თავს. დამჭერსა და ყოველ ჩვენგანს ამტყუნებდნენ, განა ცოდვა არ არის მეზღვაურმა პატიოსანი ალბატროსი შეიპყროს და ასე გააწვალოსო?

ლამდებოდა. ბიჭიკო შენგელიამ დანები დაღესა, მარილი და წამლე-ბი მოამზადა, მოზრდილი სამმეტრიანი ძელი მონახა, რათა დილით ზედ საფიტულედ გამოლადრული ალბატროსი უზარმაზარი ფრთებით გაეკრა.

მაგრამ დილით ოფისის კარი ღია დაგვხვდა, ალბატროსები კი აღარ-სად ჩანდნენ. ღამით ვილაცას ჩუმად გაეშვა. ოდნავი წყენა მალულმა კმაყოფილებამ შეცვალა. თითქოს გულზე მომეშვა. იცოცხლეთ და მშვიდად იფრინეთ, ამაყო, შორეულო ალბატროსებო!

ორიორდე დღეში საპირველმაისო სამზადისი გაჩაღდა. ჩვენმა კაპიტანმა ზურაბ პატარაძემ, რომელიც აგრეთვე მშვენიერად ხატავს, სახომალდე კედლის გაზეთის სადღესასწაულო ნომერი სანიმუშოდ გააფორმა. მა-

ლა, კუთხეში ავსტრალიის რუკა მოათავსა, გვერდით „გიორგი ლეონიძე“ გამოსახა, იქვე წითელი ალამი გადაჭიმა წარწერით: „მეხუთე კონტინენტიდან ზეგვემითი ტვირთით!“ გაზეთის მთელი ნომერი მაისობასა და ჩვენი ამ დიდი რეისის შრომით ყოველდღიურობას ასახავს.

საწერი და სათქმელი მართლაც ბევრი იყო. რატომაც არ უნდა ვიამაყოთ წარმატებებით. სოცშეჯიბრებით ნაკისრი ნახევარი წლის ვალდებულება ეკიპაჟმა აპრილში უკვე გადაჭარბებით შეასრულა. სახელმწიფოს დიდძალ სავალუტო მოგება მისცა. მომჭირნეობით ხარჯა საწვავი და სხვადასხვა ტექნიკური ზეთები, მასალები, რითაც ათასობით მანეთის ეკონომიას მიაღწია. საკუთარი ძალებით და საშუალებებით გაკეთდა მთელი რიგი დანადგარებისა და მოწყობილობათა მიმდინარე რემონტი, ხოლო 22 აპრილს, როგორც მთელ ჩვენს ქვეყანაში, ასევე გემზეც მოეწყო კომუნისტური შაბათობა. დილიდან მთელი რიგითი თუ მეთაურთა შემაღენლობა გემბანებზე და სამანქანო განყოფილებებში ტრიალებდა. შაბათობაზე გამოქუშავებული თანხა 6500 მანეთი მთლიანად გადაეცა სახელმწიფო ფონდს.

განსაკუთრებით მძიმე პირობებში მუშაობენ მემანქანეები, ტექნიკოსები. ამ მთელი ძნელი გადასვლის პირობებში, როცა სხვადასხვა სარტყელთა ცვლილებებს წელიწადის დროთა არაბუნებრივი ცვლებადობაც ზედ ემატებოდა იქ, ქვემოთ, სამანქანო განყოფილებაში დღე და ღამე ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ მოტორისტები: კახაბრელი ტარიელ ქათამაძე და ვანელი ჯუმბერ ბუბუტიშვილი, ქედელი მერაბ ჯაყელი და ბათუმელი ივანე იაღლოვსკი, ვლადიმერ სტუპინი, ვასილ პოპოვი, ვალერი სუსლინი და სხვები.

ერთი კედლის გაზეთი, ან ერთი ნარკვევი, რა თქმა უნდა, თბომავალ „გიორგი ლეონიძის“ ეკიპაჟის შრომით ამბებს ვერ დაიტევს. მაგრამ, როცა ჩვენ სამაისო ზეიმს ვეგებებოდით, საჭიროდ ჩავთვალეთ ოდნავ მაინც თვალი გადაგვევლო ჩვენი ყველაზე თვალსაჩინო მიღწევებისათვის.

საპირველმაისო სუფრისათვის კი ბაგრატიონელ კოლეგების და პოლონელ მეთევზეთა ყურადღების წყალობით უკვე მოგვეპოვებოდა ახალი ხორციც, ახალი თევზიც და, რაც მთავარია, ტყემალი და აჯიკაც კი.

პირველი მაისის დილა ვემზე საბჭოთა სახელმწიფო ალამის საზეიმო აღმართვით დაიწყო. დღისით ჩვენმა ბიჭებმა სპორტის მთელ რიგ სახეობებში სადღესასწაულო შეჯიბრებები გამართეს. გემის რადიო კი, პავლე მოროზოვისა და იური კაზარეზოვის სანიმუშო მომსახურებით, მთელ დღეს შორეულ ატლანტიკაში გვაუწყებდა საბჭოთა ხალხის საზეიმო დემონსტრაციის ამბებს. ოვაციები და ვაშას შეძახილები მოსკოვის წითელ მოედნიდან ჩვენი გემის რუბორებით მთელ ოკეანეზე გუგუზნებდა.

შორიახლოდან მოგვეცებოდით დასავლეთ აფრიკას ანგოლას სანაპიროებთან. სწორედ მაშინ იყო პორტუგალიაში რომ სახელმწიფო გადატ-

რიალება მოხდა. ჩვენ სიამოვნებით ვტყობილობდით, რომ ანგოლსა და მოზამბიკის საპყრობილეებიდან უკვე გამოდიოდნენ პოლიტიკური პარტი-მრები, თავისი სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლნი.

ორიოდე დღეც და გადაწყდა მცირე ხნით კანარის კუნძულთა პორტ სანტაკრუსში შევსულიყავით, რათა წყლის მარაგი და სხვა აუცილებელი რამ მიგვეღო.

6

ეს მოხდა ცხრა მაისს დილით.

პორტი პატარა კუნძულ ტენერიფეზეა გაშენებული და ასეც ეწოდება სახელად, — სანტა-კრუს-დე-ტენერიფე. იგი პატარა და ახალგაზრდა ქალაქია. მაგრამ რაც ჩვეულებრივ ძველ ქალაქს ჰქონდა, ყველაფერი უკვე აქვს, ან მალე ექნება. ცენტრალურ მოედანზე თვალში მოგხვდებათ ახალდმართული ვეება სვეტი-ჯვარი ბიბლიურ მოტივებზე შექმნილი მრავალგვარი ფიგურებით.

თავისი რატუშით, თავისი ბანკებით, თავისი პოლიციით და, რაღა თქმა უნდა, თავისი უამრავი სავაჭრო დუქნებით, ქალაქი ინარჩუნებს კაპიტალისტურ შინაარსს.

ესპანელ საქმოსნებს კუნძულის ყველაზე ლამაზ ნაპირებზე ფეშენებელური ჰოტელები და მოტელები გაუშენებიათ. თითქმის მთელი წლის განმავლობაში აქ, ატლანტიკური მზისა და ლაქვარდოვანი ზღვის გარემოში დასასვენებლად და დროს სატარებლად ათასობით მდიდარი ევროპელი თუ ამერიკელი ჩამოდის.

„გიორგი ლეონიძე“ რეიდზე იდგა. იქ მოგვიტანეს წყალიცა და საჭირო პროდუქტებიც. ეს ერთადერთი დღე ჩვენ ქალაქის გაცნობას მივუძღვენით. როგორც ეტყობა, ამ კუნძულზე ყველაფერი გარედან შემოტანილია, მაგრამ კუნძული და პორტი (ასევე კანარის კუნძულთა მეორე პორტი ლას-პალმასი) ისეთ გაცხოველებულ სანაოსნო არტერიასთან არის დაკავშირებული, აგრეთვე ისეთი ბუნებრივი პირობები გააჩნია, რომ მისი შემოსავალი ყოველწლიურად მატულობს. ამიტომაც აქ შეიმჩნევა დიდი ახალმშენებლობანი. ციცაბო კლდე-ღრეებში და ფლატეებზე თანამედროვე გზები გაჰყავთ, ერთი შეხედვით თითქოს ბუნებრივად არახელსაყრელ ყურეებში ხელოვნურად მშენიერი თანამედროვე ნავმისადგომები იმართება. კანარის კუნძულები განსაკუთრებით მოფარებული ადგილია ატლანტიკაში ათასობით მთელი წლობით მომუშავე მეთევზეთა ფლოტილებისათვის. ამიტომაც, რომ ლას-პალმასსა და სანტა-კრუსში თითქმის ყოველდღე სხვადასხვა ტიპის რამდენიმე გემი შედის და გამოდის.

ჩვენი მეზღვაურებისათვის კუნძულ ტენერიფზე ფეხის დადგმას სხვაგვარი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგანაც შორეული ავსტრალიიდან, ყველაზე ახალი კონტინენტიდან ყველაზე ძველი კონტინენტისაკენ მიმავალთ, თითქმის ორმოცი დღის განმავლობაში, მიწა არ გვენახა. ამიტომ იმავე დღის საღამოთი რომ გემი რეიდიდან მოიხსნა და თავისი კურსით გზა გააგრძელა, ეკიპაჟის წევრთა შორის სიხარული და კმაყოფილება სუფევდა. თითოეული ჩვენგანი მთელი დღე ფეხით დადიოდა, რათა მიწაზე სიარულით კარგა დაქანტულიყო. ნამდვილ, მყარ მიწაზე ფეხით სიარული, აი ყველაზე სასურველი ჩვენი ნეტარება, რაც იმ დღემ მოგვიტანა.

მეორე დღეს კი ხმელთაშუაზღვიდან რადიოთი დაგვიკავშირდა გიბრალტარისაკენ ბათუმიდან მომავალი ჩვენი გემის უმცროსი ძმა — „გენერალი ლესელიძე“. ეს ხომალდიც შეცინელმა გემთმშენებლებმა ააგეს და წყალში ჩაუშვეს, ოღონდ „გიორგი ლეონიძეზე“ რამდენიმე თვით გვიან. ამიტომ დაიბადა აზრი ამ ორი ნათესავი გემის შეხვედრის და გამოცდილებათა სახელდახელო გაზიარებისა. ამ მხრივ, რა თქმა უნდა, „გიორგი ლეონიძის“ ეკიპაჟს უფრო მეტი სასარგებლოს შეთავაზება შეეძლო. „გენერალი ლესელიძის“ კაპიტანი ვახტანგ ჩხაიძე ამ იდეას მიესალმა და, მიუხედავად იმისა, რომ იგი რამდენიმე საათს დაჰკარგავდა გიბრალტართან ჩვენს ლოდიწში, მაინც სიამოვნებით დათანხმდა ასეთ შეხვედრას.

უნდა ითქვას, რომ ჩვენი გემის ავტომატური მართვის მთელი რიგი ცალკეული დეტალები და კვანძები შეკეთებას მოითხოვდა, ხოლო ცენტრალური სადისტანციო მართვის აპარატურა თითქმის მწყობრიდან იყო გამოსული. „გენერალ ლესელიძეზე“ იყო ვერფიდან საგარანტიოდ თანაწამოყოლილი ელექტროსპეციალისტი, რომელსაც შეეძლო სათანადო დახმარების გაწევა. ჩვენს გემზე კი იმყოფებოდა გამოცდილი ქართველი თბომექანიკოსი როლანდ რიჩკოვი (მდინარაძე), რომელსაც აგრეთვე ახალგაზრდა კოლეგებისათვის ბევრ საინტერესო დაკვირვებათა შედეგების გაზიარება შეეძლო.

გადაწყდა ხმელთაშუა ზღვაში, გიბრალტარის რაიონთან შეხვედროდით ერთმანეთს. საღამოთი ოდნავ გაძლიერდა ქარი, მაგრამ მაროკოს პორტ სეუტას მახლობლად ღია ზღვაში საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს ორმა ახალმა გემმა „გიორგი ლეონიძე“ და „გენერალმა ლესელიძემ“ სვლა შეანელეს, ერთმანეთს გაუპირდაპირდნენ და შეჩერდნენ. მაშველმა ნავმა ჩვენი გემის ჭიმთან მოიყვანა საზღვაო საქმის სპეციალისტთა მთელი ჯგუფი. ნავის ძრავს მართავდა ჩემი ძმისშვილი ქაზიმ ხალვაში, რომელიც, ჩემდა მოულოდნელად, ამ, კიდევ ერთი ახალი, ავტომატიზებული გემის მესამე მექანიკოსად დაწინაურებულიყო.

მთელი ღამე მუშაობა არ წყდებოდა სამანქანო განყოფილებაში. მხო-

ლოდ მზის ამოსვლის ჟამს, მეორე დილით, დაღლილ-დაქანცული, გაბნეული პოლონელი და საბჭოთა ტექნიკური მოხელეები მალა ამოვიდნენ. ეს ღამე ჩვენი მეზღვაურების მტკიცე თანამშობისა და ურთიერთობის ერთ მშვენიერ მაგალითად ჩათვლება. მე კი იგი ორმაგად მალეღვებდა. იქ ხომ ახლობლებს შეეხვდი. ბევრი ახალი ამბავი მოვისმინე.

7

მეორე დილით კი, თორმეტ მაისს, გემის რადიომ სასიხარულო ცნობა გამოაცხადა. თბომავალ „გიორგი ლეონიძის“ ეკიპაჟს 1974 წლის პირველი კვარტალის ვალდებულებათა წარმატებით განაღდებისათვის მიეკუთვნა სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს და საკავშირო პროფსაბჭოს გარდამავალი ვიმპელი და პირველი ფულადი პრემია.

ხომალდის ყოველ კუნჭულში გარკვევით და ხალისიანად წკრიალებდა ეს შთამავგონებელი სიტყვები. გემზანებზე, სამანქანო განყოფილებაში, ბრაშპილთან, ტაკელაჟებთან თუ მართვის პუნქტთან მომუშავე მეზღვაურები, შტურმანები და მექანიკოსები წუთით წელში გასწორდნენ, შორიდან ერთმანეთს ღიმილი გაუგზავნეს და სიხარულის ტაში შემოჰკრეს.

სალამოს რიგითი შემადგენლობის კაიუტკამბანიაში სახელდახელოდ შეკრებილთა წინაშე კვლავ გულდასმით წავიკითხეთ რადიოგრამა, რომლითაც მსოფლიო ოკეანეში ჩვენი „გიორგი ლეონიძის“ პირველი შრომითი ლაშქრობა ასეთ მაღალ შეფასებას იღებდა. ეს უკვე ახალი გემისა და მისი ეკიპაჟის საქმიანობის საკავშირო აღიარება იყო.

იმ დღეს მე, როგორც ეკიპაჟის წევრმა და ამ შრომითი გამარჯვების ერთმა თანამოზიარემ, ჩემი ძვირფასი გემის მშვენიერ კოლექტივს ლექსი ვუძღვენი.

აი ესეც:

ძალიან კარგი დღის ვარ მნახველი, —
ხალხთა დიდ კავშირს ემსახურება
გემი ქართველი კაცის სახელით,
გემი ქართველი მეზღვაურებით.
მეცა ვარ მისი ერთი მატროსი,
ტროპიკი მწვავდა, შტორმებს
ვუძღვებდი.

ჩემს გემს მღელვარე შრომის ტაროსით
თავის ამინდი შეაქვს ხუთწლედში.
ეალერსება ანძებს ზღვაური,
ხომალდს კოლხური აქვს მისამართი.
ალალი იყოს ეს სამსახური,
სამშობლოვ, შენი სიკეთისათვის!

ხმელთაშუა ზღვა, შორეულ ოკეანეებში ნახევარწლიანი მძიმე და ძნელი ცურვის შემდეგ, ყოველი ჩვენგანისათვის, რა თქმა უნდა, საკუთარ ეზოსთან სიახლოვეს ნიშნავდა.

სამშობლოსთან ყოველდღიური სატელეფონო კავშირიც კი დამყარდა. ჩვენი რაციის მეთაური პავლე მოროზოვი ხან ერთს იწვევდა რადიოსთან, ხან მეორეს, რათა შინაურებსა და ახლობლებს დანატრებული მეზღვაურებისათვის სიხარულის წუთები მიენიჭებინა.

აქ, ამ ზღვაში მართლაც მეტი სიხალისე და მხიარულება სუფევდა ჩვენთვის. ყოველდღე რადიოში მკაფიოდ გაისმოდა მოსკოვისა და ზოგჯერ თბილისის ხმაც. ტელევიზორებში საღამოობით სიამოვნებით ვნახულობდით საინტერესო პროგრამებს ხან ევროპის, ხან აფრიკის რომელიმე ქალაქიდან. ყველანი ვემზადებოდით 15 მაისისათვის, რათა გვენახა ესპანელ და დასავლეთგერმანელ ფეხბურთელთა მატჩი ევროპის კონტინენტის პირველობაზე.

მთავარი ამოცანა კი ის იყო, რომ ორიოდ დღეში ალექსანდრიაში დროულად, შეუფერხებლად გადაგვეტვირთა ოცდაცხრა ათასი ტონა ხობალი.

აი, ბებერი და მარად ჭაბუკი ქალაქი ალექსანდრიაც ჰორიზონტზე გამოისახა, შემდეგ კი... შემდეგ ალბათ სამშობლოს ნაპირებისაკენ გვექნება კურსი.

თბომავალი „გიორგი ლეონიძე“.

სიდნეი-ალექსანდრია.

მაისი, 1974 წ.

შოთა რეზა

ტაძრუ მწკანე ზოთლებში

ამბავი ურომითი ღიღებოსა

ციხისძირის მეურნეობის ბაღებს რომ გასცქერი, სულერთია, ამ მეურნეობის მუშაკი ხარ, თუ სხვა ვინმე, უბრალოდ გზად გამვლელი კაცი, უნებლიეთ შესანიშნავ განწყობილებაზე დგები, სიცოცხლის სიყვარულით ივსები, ადამიანის შემოქმედებითი ძალებისადმი სიამაყის გრძნობა გეუფლება.

ევკალიპტების ხეივანში კიბეებს აღმა რომ მიჰყვები, ზღვიდან მონა-
ბერი გრილი და სასიამოვნო ნიავი რომ მკერდზე გეხება, გაგონდება ღი-
დი გალაკტიონის სიტყვები, ჩვენი ხალხის ჰეროიკული შემართების შემ-
ხედვარემ ამ საუკუნის ოცდაათიან წლებში რომ თქვა:

აქ ასეა, მალე ამრიალდება
ფორთოხალის და ლიმონის ბალები,
დაიჭროლებს სიო ჩვენი შავი ზღვის
და პალმების აიწყება თალები.

მაგრამ ჯერ ჭიშკართან მივიდეთ, ამბავი ჭიშკრიდან დავიწყოთ.

მეურნეობა ჭიშკრიდან იწყება

ამბავი 1923 წელს დაიწყო. შავი ზღვის პირას, ბათუმიდან ოციოდე კილომეტრის მანძილზე, უძველესი პეტრას ციხის მახლობლად, ზღვაზე გადამდგარ გორაკზე ხის კიშკარი გაკეთდა და მის თაღზე წარწერა გამოჩნდა:

„ციხისძირის ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობა“.

ეს, ერთი შეხედვით უბრალო ფაქტი, სინამდვილეში დიდი ისტორიული მოვლენა იყო: იმ დღიდან შავი ზღვის სანაპიროზე სუბტროპიკული კულტურების განვითარების ახალი ერა იწყებოდა!

„ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობა“ — მაშინ პატარა ჭიშკრის თაღზე ასეთი აბრა თითქოს პრეტენზიულიც კი იყო. მაგრამ შემდგომმა წლებმა, ამ მეურნეობის დღევანდელმა დღემ, სავსებით დაადასტურა მშრომელი ადამიანების მაშინდელი ჩანაფიქრის ჭეშმარიტება და სიდიადე.

დღეს მიღწევებზე ლაპარაკი ადვილია. ახლა მეურნეობის ჭიშკართან, მეგობრობის სკვერთან, მგზავრებიც შეჩერდებიან, ტურისტებიც დაიძუხლებენ, რომ ფერდობზე შეფენილი წალკოტის ცქერით გული და თვალი გაახარონ!

ახლა კი, ბატონო, მაგრამ მაშინ? რა იყო მაშინ, როცა ამ მიწას პირველი ბარი დაჰკრეს, როცა ციტრუსების პირველი ნერგები მოიტანეს!

ადვილი საქმე როდი იყო, ომებითა და შიმშილით გაძვალტყავებული ქვეყანა ახალი საზოგადოების შენებას შესდგომოდა, სიცოცხლე თითქოს ხელახლა იწყებოდა.

მაშინ მეურნეობაში მხოლოდ ოცდათორმეტი კაცი მუშაობდა.

ყველანი ერთ ფიცრულ სახლში ცხოვრობდნენ.

— რა დასამალია, — იგონებს ამ მეურნეობის ცოცხალი მატთან, პენსიონერი გერმანე კიწმარიშვილი, — ვისთვის ან რისთვის უნდა იყოს დასამალი, რომ ძლიერ გვიჭირდა. ჩვიდმეტი წლისა ვიყავი, აქ რომ მუშაობა დავიწყე. პირველ წლებში დღიური გამომუშავება 30 კაპიკსაც არ გასცდებოდა, მაგრამ ვერავითარი თანხით ვერ გამოხატავ იმ სიხარულს, რაც პირველი ნერგების გახარებამ მოგვანიჭა. ჩვენს თვალწინ, ჩვენს ხელში იზადებოდა მეურნეობა, ფეხს იდგამდა ბალი, რომლის თითოეული ხე ასე ძვირფასი და საყვარელი ხდებოდა. არ ვიტყვი, ხე შვილივით მიყვარდა-მეთქი. შვილის, მახლობელი ადამიანის სიყვარული არ შეიძლება რაიმეს შეადარო. მაგრამ ყველა ვერ გაიგებს რა სასიხარულო, რა სასიამოვნოა, როცა შენი ხელით გახარებულ ნერგებს უყურებ.

ამ სიხარულის განცდით დატკბობა განგებას მხოლოდ მშრომელი კაცისთვის უბოძებია.

ოცდაცამეტ ჰექტარზე დაიწყო ციხისძირის საბჭოთა მეურნეობამ თავისი არსებობა. შემდეგ ყოველწლიურად ახალ ფერდობებზე გადადიოდა და მკვიდრდებოდა, ახალ გორაკზე ადიოდა და ისევ ფერდობზე ეშვებოდა.

ასე გაიზარდა 243 ჰექტარამდე.

მეურნეობას ბევრი ჭირ-ვარამი ვამოუვლია. წარმატებებთან ერთად ჩავარდნებიც ჰქონდა, ჩამორჩენის წლებიც განუცდია. ზოგჯერ მუშახელი არ ყოფნიდა, ნაკლებ მოსავალს ღებულობდა, გეგმებს ვერ ასრულებდა. კარგი ხელმძღვანელებიც უნახავს და სუსტიც. საქმის მცოდნე ხელმძღვა-

ნელზე, ბეჭით და მუყაით კაცზე, კარგ ორგანიზატორზე კი ბევრი არის დამოკიდებული.

შემთხვევით კი არ იყო, რომ მეურნეობის დაწინაურება, მაღალ-პროდუქტიულობა მეტად თვალსაჩინო ამ შვიდი-რვა წლის მანძილზე გახდა, მაღალი მოსავლიანობა სტაბილური ამ შვიდი-რვა წლის მანძილზე შეიქნა.

მაინც რა მოხდა? რამ გამოიღო ასეთი შედეგი?

მეურნეობას სათავეში ჩაუყენეს გამოცდილი და ენერგიული მუშაკი — მეთოდე მინაშვილი.

„ციხისძირის საბჭოთა მეურნეობა, რომლის დირექტორია მეთოდე მინაშვილი, არც ერთ სხვა მეურნეობასთან პრივილეგირებული არ არის. ისეთივე ნიადაგი, ისეთივე ჰავა, აგრეთვე ისეთივე სხვა პირობები, როგორც მეზობელ მეურნეობებს, მაგრამ სხვასთან შედარებით ერთი დიდი პრივილეგია აქვს — მაღალი მოსავალი, ციტრუსოვანთა ყოველ ჰექტარზე 19 ტონა ნაყოფი, და ეს არა ერთი ან ორი წლის მანძილზე, არამედ სისტემატურად, სტაბილურად. სხვა მეურნეობების ხელმძღვანელები, სადაც ჰექტარზე საშუალოდ 2 ან 3 ტონა მოსავალს იღებენ, მდიდრად ამხანაგ მინაშვილთან. ისწავლეთ სოციალისტური მეურნეობის გაძღოლა, გადიდეთ ციხისძირელთა შრომის მეთოდები“. — ასეთ მაღალ შეფასებას აძლევენ ხელმძღვანელი ორგანოები ამ სახელოვანი მეურნეობის კოლექტივის ღვაწლს.

დღეს ციხისძირის ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობა ერთ-ერთი მოწინავე მეურნეობაა მთელ ჩვენს კავშირში, ყოველმხრივ, ყოველი მაჩვენებლის გათვალისწინებით.

დიახ, დღეს სულ სხვაგვარად გამოიყურება მეურნეობის კიშკარი, მისი კიშკრის წითელდროშოვანი თაღი.

გზა მეურნეობაზე გადის

ბათუმიდან მიმავალი ჩაქვს რომ გასცდები, უკვე ციხისძირის საბჭოთა მეურნეობის ციტრუსოვანთა ბაღები იწყება. ასე მიჰყვება გზატკეცილს ეს გადაშლილი ბაღები უძველეს პეტრას ციხემდე. ვის არ გაუვლია ამ გზაზე, ვინ არ დამტკბარა ადამიანის ხელთქმნილი სასაწყაულის ნაყოფის ცქერით, მაშინ, როცა ბაღები მწვანედ დაღანებს, მაშინ, როცა ჰყვავის და, მით უმეტეს, როცა ნაყოფით დახუნძლული ოქროსფრად ელავს!

სხვადასხვა დროს ამ გზაზე გაუვლიათ მიხეილ შოლოხოვსა და ალექსეი ტოლსტოის, ანრი ბარბიუსსა და ნიკოლოზ ტიხონოვს.

რამდენჯერ შთაუგონებია ამ სილამაზეს გალაკტიონ ტაბიძე და გიორგი ლეონიძე. ამ გზიდან რამდენჯერ გასცქეროდნენ ზღვას მიკოლა ბაჟა-

ნი და სიმონ ჩიქოვანი. რამდენჯერ სწვევიან აჭარას კონსტანტინე გამსახურდია და შალვა დადიანი!

მართლაც რა კარგია, რომ გზა მეურნეობაზე გადის! პოეტისთვის თითქოს სიმბოლურიცაა: მთელი საბჭოთა კავშირი და ბევრი უცხოელი ტურისტი ხელავს, როგორ ჰყვავის ციხისძირის ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობა!

მაგრამ სულ სხვა თვალთ შებედა ამ გზას 1966 წელს მეურნეობის ახალმა დირექტორმა მეთოდე მინაშვილმა.

ახალმა დირექტორმა ამ გზას ნაკლოვანი მხარეც აღმოუჩინა.

ჩამოჯდა ერთ ღლეს ქვაზე მეთოდე მინაშვილი ამ გზისპირად და საათი დაინიშნა.

— რა მოგივიდათ, ბატონო მეთოდე, ავად ხომ არ გახდით? — ჰკითხა ერთმა თანამშრომელმა.

— არა. კარგადა ვარ. გზის გამტარიანობას ვამოწმებ.

— როგორ? — გაიკვირვა თანამშრომელმა.

— მინდა გავიგო, რამდენი მანქანა გაივლის ერთ საათში, ღლეში, ღლე-ღამეში.

თანამშრომელი ვერაფერსაც ვერ მიუხვდა.

— რა მოუხერხო ამ გზას! — თავისთვის ფიქრობდა ახალი დირექტორი.

მერე გზაზე ღამითაც გამოვიდა, ვილისით რამდენჯერმე აიარ-ჩამო-იარა.

გზისპირზე მიყენებულ ერთ მანქანასთან ვილისი შეაჩერა.

შოფერი დაყენებულ მანქანას რაღაც საეჭვოდ უტრიალებდა.

— გამარჯობათ. დახმარება ხომ არ გჭირდებათ? — ჰკითხა შოფერს მინაშვილმა.

— არა, გმადლობთ. — თავაზიანად თქვა შოფერმა, — ყველაფერი რიგზეა.

— მაშ, რა მოგივიდათ, იქით რომ ჩავიარეთ, აქ იდექით, გამოვიარეთ, ისევ აქ დგახართ.

— არაფერი, დავიღალე და ვისვენებ. — გაიღიმა შოფერმა.

მინაშვილმა, ყოველშემთხვევისათვის, მანქანის ძარაც დაათვალიერა.

— რაშია საქმე! — ხმას აუწია შოფერმა — და მინაშვილისაკენ წაიწია, — უმჯობესია გაიაროთ და თქვენს საქმეს მიხედოთ!

— ჩემი საქმე სხვა რაა, შე ოხერო? ვისია მანდარინი? სად მიგაქვს?

პლანტაციიდან ხელად გამოვარდა სამი ახალგაზრდა კაცი.

— რაშია საქმე, ამხანაგო? — შეტევაზე გადმოვიდა ერთი მათგანი, — ვინ გკითხავს თქვენ?

ორი კაცი სწრაფად ავიდა ძარაზე.

შოფერი კაბინაში მოთავსდა.

მანდარინი საკმარისად მოეკრიფათ.

— მანქანა არ დაძრა ადგილიდან! — შოფერს მიაძახა მინაშვილმა.

უცებ მესამე ახალგაზრდამაც კაბინაში ჰკრა თავი და მანქანა ამუშავდა. სანამ მინაშვილი „ვილისთან“ მივიდოდა, მანდარინის ქურდებმა მოუსვეს. მანქანის ნომრის ჩაწერა მოასწრო ღირექტორმა, დადევნებას კი აზრი აღარ ჰქონდა, — ესენი პირველნი არ იყვნენ.

ასე გადიოდა წლების მანძილზე მანდარინი მეურნეობის ბაღებიდან. ხშირად აქ დატვირთული მანქანა კურსს პირდაპირ რუსეთის ბაზრისაკენ იღებდა.

ერთ საღამოს მსუბუქი მანქანაც დაიჭირა ახალმა ღირექტორმა. კარგა გვარიანად ჩატვირთათ ჯერ კიდევ უმწიფარი ნაყოფი.

— რა მოხდა მერე? — თავი იმართლეს ციტრუსის ბაღის „მოზიარე-ებმა“, — დიდი საქმე! მეურნეობა ხომ საბჭოთა კავშირისაა, ჩვენც ამ ქვეყნის მოქალაქეები ვართ. ახლა ხომ ყველაფერი ჩვენია! ან კი რა დააკლდება ამხელა მეურნეობას? თქვენ ყველას მოკრეფას ვერც მოასწრებთ, თოვლი მოგისწრებთ. ის კი არა, მადლობაც უნდა გვითხრათ, — მანდარინის ხეები ტვირთისაგან გავათავისუფლეთ!

ერთ დღეს „მოზიარეებმა“ კინალამ მოჰკლეს ახალი ღირექტორი.

— ბოლოს და ბოლოს, რაშია საქმე! — ხმა აღიმადლეს მათ, — პირადად შენი ხომ არაა, შენ გართმევთ რამეს?!

და გზაზე გუგუნებდა და გუგუნებდა მანქანები...

— რა მოვუხერხო ამ გზას! — ისევ ფიქრობდა მეურნეობის ღირექტორი და თითქოს ყურში ჩასწიოდა გათავხედებული, სხვის ქონებაზე გაწუწუკებული კაცის ხმა: „რა მოხდა!“, „შენ ხომ არ გართმევთ!“, „რაშია საქმე!“

საქმე იმაში იყო, რომ... მეურნეობას ჰიშკარი კი ჰქონდა, მაგრამ მისი ტერიტორია, მისი ბაღები შემოღობილი არ იყო.

ხუთი კილომეტრის სიგრძეზე — მიხვეულ-მოხვეულ შარაგზაზე რა უარაული შესძლებდა დატაცებისაგან მეურნეობის მონაგარის დაცვას!

„მეურნეობა უნდა შემოვღობოთ! — გადაწყვიტა მეთოდე მინაშვილმა, — უნდა შემოვღობოთ ლითონის ბადით, მკვიდრად, საიმედოდ!“

მაგრამ ადვილი საქმე არც ეს აღმოჩნდა. მარტო იმიტომ კი არა, რომ პრაქტიკულად ძნელი იყო ამოდენა სამუშაოს შესრულება და ეს საქმე გვარიან თანხასაც მოითხოვდა.

არა, მარტო ამიტომ კი არა.

თვით ღობეს, ღობის იდეას გამოუჩინდნენ მოწინააღმდეგენი. ბევრი ვინმე იყო განაწყენებული ამ ღობით.

— გარწმუნებთ, მეგობრებო, — ეუბნებოდა მათ მეთოდე, — ღობე თქვენ „არ დაგაზარალებთ“, პირიქით, ბევრს მოიგებთ. მატერიალურადაც

მოიგებთ და ღამითაც მშვიდად დაიძინებთ! კმარა, მეურნეობის დოვლათი დატაცებისაგან უნდა დავიცვათ!

ახალმა დირექტორმა მალე დაარწმუნა ადამიანები, რომ მეურნეობა მათი საერთო ოჯახია, რომ იგი მათი ბედნიერი ცხოვრების წყაროდ უნდა იქცეს. და ასეც მოხდა: მომდევნო წელს, შემოღობილი ბაღებიდან ორმაგი მოსავალი მიიღეს და მეურნეობის მუშაკთა შრომის ანაზღაურებაც გაიზარდა.

„რატომ არ ვიცოდით, ღობე თუ ამდენ მანდარინს ისხამდაო!“ — ზუმრობით ამბობდნენ მეურნეობაში.

მთავარია ბაღების მოვლა-პატრონობა

მაგრამ მთავარი მაინც ღობე როდი იყო.

— მთავარია ბაღების მოვლა-პატრონობა! — ფიქრობდა მეთოდე მინაშვილი, როცა მეურნეობის შემოღობვას მორჩა, — შრომის ორგანიზაცია ითვალისწინებს თითოეული ჰექტარის საფუძვლიან დამუშავებას, მოსავლის გადიდებას.

პლანტაციები დაიარა, ბაღების მდგომარეობა შეისწავლა, ადამიანებს ესაუბრა, მათი გუნება-განწყობილება გაიგო.

— ამისთანა ხალხით მთას დასძრავ, — ამბობდა დირექტორი, — გაუკეთებელი რა დაგრჩება!

მაგრამ საჭიროა ბაღების მოვლა და ნიადაგის დამუშავება მეცნიერულ საფუძველზე დავაყენოთ. ახლა ამ მიმართულებით გაჩაღდა მუშაობა. გაითვალისწინეს აჭარის სუბტროპიკული ზონის კლიმატური პირობები, რადგან ციხისძირი ამ ზონის ცენტრში მდებარეობს. აქ საშუალო წლიური ნალექი 2500 მილიმეტრია, ზოგჯერ უფრო მეტიც, — 3000-მდე აღწევს. ეს მოვლენა სრულებით არაა ხელსაყრელი ნიადაგისათვის. მეურნეობის ბაღები დამრეც ფერდობებზეა გაშენებული, ნალექი კი ნიადაგს რეცხავს და ფიტავს, მცენარისათვის აუცილებელ მინერალებს ართმევს.

ამოქმედდა მეურნეობის აგრო-ქიმიური ლაბორატორია.

— მიწა თუ არ გაანაოციერე, — გვეუბნება ამ ლაბორატორიის გამგე გიორგი ნასყიდაშვილი, — ნიადაგი თუ არ შეისწავლე, შეუძლებელია მისი რაციონალურად დამუშავება და გამოყენება. ამიტომ ლაბორატორიულ მონაცემებს დიდ მნიშვნელობას ვანიჭებთ. ყოველი სამეურნეო წლის დასაწყისში ვადგენთ კარტოგრამებს თითოეული ნაკვეთის ნიადაგის ქიმიური შემადგენლობის შესახებ. ამ კარტოგრამების საფუძველზე ვანგარიშობთ რომელ ფართობში რა რაოდენობის მინერალური თუ ორგანული სასუქები უნდა შევიტანოთ. ამ მხრივ ჩვენი გამოცდილება ბევრს გამოადგება.

— რომელ ფართობში კი არა, — აგრძელებს საუბარს მეურნეობის მთავარი აგრონომი თემურ ნოღაიდელი, — გაანგარიშებული გვაქვს რომელ ხეს რა რაოდენობის სასუქი უნდა მიეცეთ. ვითვალისწინებთ მცენარის მდგომარეობას, წლოვანებას. ზრდაში ჩამორჩენილ და შედარებით სუსტ მცენარეს წუნწუხით ვკვებავთ, ხოლო ახალგაზრდა ხეების ძირში ვთესავთ ხანჭკოლას და სიოის — ეგრეთწოდებულ მწვანე სასუქს.

— გამოცდილებამ დაგვარწმუნა, რომ თუ ნიადაგს ლაბორატორიულად არ შეისწავლით, მინერალური სასუქების შეტანა სახიფათოა. ზოგჯერ ხდება ნიადაგის გამჟავება და გაღარიბება. ამგვარ ნიადაგში მცენარე ყვითლდება და სუსტდება. ასეთ შემთხვევაში ძალზე ეფექტური აღმოჩნდა ციტრუსოვანთა ნარგავებში ნაცრის, — მზესუმზირას ნარჩენების ნამწვის შეტანა.

— კეთილი, მაგრამ სად ვიშოვოთ მზესუმზირას ნაცარი? — ვეკითხებით გიორგი ნასყიდაშვილს.

— უნდა ვიშოვოთ! — საუბარში ერევა მთავარი ეკონომისტი ალექსანდრე ვასაძე, — ჩვენ იგი კრასნოდარის მხარიდან ჩამოგვაქვს. რას იზამ, თუ საჭიროა, უნდა იშოვო და შემოიტანო.

მოზრდილი ხეების ძირში 3-4 კილოგრამი ნაცრის შეტანამ მცენარის გარეგნული შესახედაობაც კი შეცვალა, — ფოთლების სიყვითლე გაქრა და ხეებმა მწვანე, სალი ფერი მიიღო. რაც მთავარია, მოსავლიანობა გაიზარდა. ერთხანს ტუნგის ნარჩენებიც მოგვქონდა — ესეც ძალზე ეფექტური გამოდგა, მოსავალს ადიდებს. მაგრამ ტუნგის ნარჩენებს ახლა ბევრი ხმარობს და ყველას აღარ ჰყოფნის.

საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ მეურნეობა ცუდად მარაგდება ნაკელით. სასუქების შემოტანა კვლავაც მტკივნეულ საკითხად რჩება. რა თქმა უნდა, ჩვენს ბაღებს მეცადინეობას არ ვაკლებთ, — რაც არ მოაქვთ, თვითონ ვშოულობთ, მაგრამ რამდენად მოვიგებდით, მოგვარებული რომ იყოს სასუქების ცენტრალიზებული წესით შემოზიდვა!

ყველაფერი რომ აწონ-დაწონეს, ნიადაგის დამუშავების გეგმა რომ შეადგინეს, სასუქების შეტანის ვადები და რაოდენობა რომ განსაზღვრეს, — ახალი საზრუნავი გაჩნდა.

— როგორ გინდა მოსავლის გადიდებაზე იფიქრო, მაღალ მოსავალზე იოცნებო, თუ ბაღები დაგიავადმყოფდა! ავადმყოფობა კი, სამწუხაროდ ბევრნაირი ჩამოუვლის ამ ციტრუსებს. ადამიანიც ასე არ არის? სხვას რომ თავი დავანებოთ, კაცს ხან ქოლერის შიში ჰკლავს, ხან — ვირუსული გრიპის! დასწყევლის ღმერთი, რამდენ მავნეს გინდა ებრძოლო!

— რომელია უფრო საშიში, — ეკითხებოდა სპეციალისტებს მეთოდე მინაშვილი, — ფრთათეთრა, ბაქტერიული ნეკროზი თუ ბეწვიანი წითელი ტკიპა?

— ყველა ერთი ჭირია, ბატონო!

— უნდა შევქმნათ სპეციალური ბრიგადა, — თქვა დირექტორმა, ციტრუსების მეურნალობა სპეციალური ჯგუფი. სხვანაირად როგორ გინდა ამხელა ტერიტორიას უწყალო და უმკურნალო!

ამ ჯგუფმა დიდი შრომა გასწია: პირველ წლებში ბაღების შეწამვლა წელიწადში რვაჯერ ეწყობოდა, მერე — შვიდჯერ, ექვსჯერ... წელს კი დაგეგმილია — ხუთჯერ. საქმე იმაშია, რომ სპეციალისტთა აქტიური წინააღმდეგობის შედეგად თანდათან შესუსტდა მცენარის მავნებელთა მოქმედება, განსაკუთრებით შემცირდა ფრთათერა ანუ თეთრი ბუზი. ახლა მცენარეს ხასხასა, დაკრიალებული ფოთოლი აქვს. მაგრამ ამით დამშვიდება არ შეიძლება — მახლობლად სხვისი პლანტაციებია, რომლებსაც მთლად ხეირიანად ვერ უვლიან, — ბუზს კი ფრთა აქვს!

ახლა მეჩხერიანობა? მეჩხერიანობის წინააღმდეგ ბრძოლა ყოველმხრივ გამართლებულია: მოსავალზეც რომ არაფერი ვთქვათ, თვალსაც არ სიამოვნებს ბაღში რომ ცარიელი ადგილებია დატოვებული. ასეთი კი მეურნეობაში ხშირი იყო. ხანდაზმული ხეები მწყობრიდან თანდათანობით გამოდის, ხან ყინვა აზიანებს, — საჭიროა ახალი დაირგას. ამ მიზნით მეურნეობამ საკუთარი სანერგეც კი შექმნა. მეჩხერიანობის აღმოფხვრაც ხომ მოსავლის გადიდების ერთ-ერთი საშუალებაა!

მეთოდე მინაშვილი

მეთოდე მინაშვილი მეურნეობის საქმეებში გამოუცდელი კაცი როდითყო, როცა აქ მოვიდა. ცხოვრების მანძილზე ბევრი რამ ენახა და განცადა, — კარგიც და ავიც. აღამიანები, მათი შემოქმედებითი შრომის სასწაული ყოველთვის სწამდა.

მეთოდე ციხისძირის საბჭოთა მეურნეობაში მუხაესტატეს საბჭოთა მეურნეობიდან გადმოიყვანეს. ადრეც, სადაც არ ემუშავნა, საქმე ყველგან კარგად ჰქონდა აწყობილი. ჯერ კიდევ ახალგაზრდობის წლებში ედგა სათავეში ალამბრისა და კვირიკეს საბჭოთა მეურნეობებს, იმ ჰეროიკული შემართების წლებში ჩაისა და ციტრუსების პლანტაციებს აშენებდა. კომკავშირულ და პარტიულ სამუშაოებზეც იყო. მერე ისევ ჩაისა და ციტრუსის ბაღები, ისევ მეურნეობები!

დიდი გამოცდილების, ცოდნის მქონე მოვიდა ციხისძირის მეურნეობაში მეთოდე მინაშვილი.

მოვიდა და...

არა, მეთოდეს არ უყვარს თავის თავზე ლაპარაკი. თავის დამსახურებაზე კრინტსაც არ დასძრავს. მეურნეობის მიღწევებს იგი გამრჯე აღამიანების შრომას მიაწერს, წინსვლის წყაროდ მეურნეობის მუშების, აგრონომების, ბრიგადირების თავდადებულ მეცადინეობას ასახელებს.

რა თქმა უნდა, მეთოდე მართალია.

მაგრამ მართალი არიან მეურნეობის მუშა-მოსამსახურენიც, როცა მეთოდზე ლაპარაკობენ.

— მეთოდე მინაშვილი კარგი ხელმძღვანელია-მეთქი, რომ ვთქვა, ამით ახალს ვერაფერს ვერ ვიტყვი, — ამბობს მეურნეობის მთავარი ეკონომისტი ალექსანდრე ვასაძე, — ჩემი აზრით, ჩვენი წარმატებების მთავარი პირობა ის არის, რომ მეთოდეს უყვარს ადამიანები. და ეს ადამიანები ამას გრძნობენ. მეთოდესათვის მეურნეობა ერთი დიდი საერთო ოჯახია, სადაც თითოეული წევრის ჭირ-ვარამი საზიაროა. როცა ადამიანს ადამიანურად უყურებ, როცა იცის, რომ შენ მასზე ზრუნავ, ისიც საერთო საქმისათვის თავს დადებს. მაგალითებს დაგისახელებთ. 1966 წელს, როცა მეურნეობა შემოვლობეთ, ერთგვარი მითქმა-მოთქმა ისმოდა. 1970 წელს კი, როცა ძალზე დიდი მოსავალი მივიღეთ (იმ წელიწადს ამინდ-მაც გაგვიმართლა და 1500 ტონა ციტრუსი მოგკრიფეთ), ჩვენ თვითონ შევთავაზეთ წაეღოთ თავიანთი ოჯახებისათვის გარკვეული რაოდენობის ციტრუსის ნაყოფი.

როგორ ფიქრობთ, წაიღეს? არა, არავის არ წაუღია.

— დაე, ყოველი კილოგრამი ჩვენს მეურნეობას ემატოსო, — ამბობდნენ დიდი მოსავლით გახარებული ადამიანები.

საქმე ის იყო, რომ დიდმა მოსავალმა მათი პირადი შემოსავალიც გაზარდა, საყოფაცხოვრებო პირობები გააუმჯობესა.

როცა საუბარი მეურნეობის დირექტორს შეეხო, პარტიული ორგანიზაციის მდივანმა ლევან ვერულიძემ შემომხედა.

— აბრილში თბილისში რომ მწერლებისა და კრიტიკოსების საკავშირო ფორუმი გაიმართა, ესწრებოდით?

— ვესწრებოდი.

— მე თვალყურს ვადევნებდი ფორუმის მსვლელობას, — „კომუნისტის სახე მხატვრულ ლიტერატურაში“... ამ თემაზე იყო საუბარი, არა?

— დიახ, ასე იყო.

— მერე, კომუნისტის ტიპი თუ გნებავთ, აგერ, მეთოდე მინაშვილი — ჩვენი დირექტორი. ჭკვიანი, პატიოსანი, თავმდაბალი, ენერგიული, მცოდნე, ინიციატორი, ორგანიზატორი, ნამდვილი მოღვაწე, კაცური კაცი!

რა არის ბედნიერება

ეს ბაღები ადამიანის კეთილდღეობას ემსახურება.

მაშ, როგორ ცხოვრობენ ის ადამიანები, რომლებიც ამ მეურნეობაში შრომობენ?

ამაზე პასუხს მეურნეობის ვეტერანი, პენსიონერი გერმანე კიწმარი-შვილი გაგვცემს.

— იცი, რას გეტყვით, ჩემო ბიძია? — ამბობს გერმანე, ბევრმა
ჯანლონით სავსე ახალგაზრდამ, რომელსაც მშვენიერი ტანსაცმელი
ვია, ბინაც კარგი აქვს, ზოგიერთს მანქანაც ჰყავს, არ იცის რა არის ბედ-
ნიერება. მე რომ კაცმა მკითხოს, დიდი ცოდვაა ის კაცი, ვინც არ იცის
რა არის ბედნიერება.

როცა ჩვიდმეტი წლისამ ამ მეურნეობაში მუშაობა დავიწყე, თუმცა
ძალზე ღარიბი ვიყავი, მაგრამ თავს ბედნიერად ვთვლიდი, რადგან ჯანმრ-
თელი ვიყავი და მომავლის იმედიც მქონდა.

როგორც მოგახსენეთ, მაშინ ოცდათორმეტი კაცი ერთ ფიცრულ სახ-
ლში ვცხოვრობდით და საჭმელიც ნაკლები გვქონდა, მაგრამ მაინც ბედ-
ნიერი ვიყავი.

ხომ გახსოვთ აკაკის ლექსი?

„ხან მაქვს ყველი და პური,
ხანდახან მშვიერი ვარ,
მაგრამ ბედს არ ვემდური,
ვარ და ბედნიერი ვარ“.

მაგრამ როცა ადამიანს ნორმალური ცხოვრების პირობები აქვს, ამაზე
დიდი ბედნიერება რა უნდა იყოს!

სამწუხაროდ, ამ უკანასკნელ წლებში ჩვენში ძალიან ფეხმოდგმული
იყო სიძლიერის მოხვეჭისაკენ სწრაფვა. ამ სწრაფვამ ისეთი ადამიანებიც
კი გააფუჭა, ადრე პატიოსან კაცად რომ ვიცნობდი.

რა იყო ამის მიზეზი?

მიზეზი ის იყო, რომ ამ ადამიანებმა არ იციან, რა არის ბედნიერება.
მათ ბედნიერება ზედმეტი ქონების დაგროვება, სხვისი ნაოფლარის ხელ-
ში ჩაგდება ჰგონიათ. გაჩაღებული იყო გამომძალველობა, მეჭრთამეობა,
პატიოსანი კაცის მოტყუება. მაგრამ ყველაზე მეტად სამწუხარო მაინც ის
იყო, ამ უკუღმართობის წინააღმდეგ ხმის ამოღება რომ ცუდ კაცობად
ითვლებოდა. ეს თაღლითები კი გვარიანი თანამდებობის პირებთან ეყვნენ
შეკრიმანჭულებული და თავს არხეინად გრძნობდნენ.

ვენაცვალე ჩვენს პარტიას, — რომ მისდგა ამ გაიძვერებს! ჯერ კიდევ
ბევრი რამაა მოსაგვარებელი, მაგრამ მთავარი მაინც ისაა, თაღლითებმა
რიხი რომ დაკარგეს! დიახ, — განაგრძობს მოხუცი, — საჭიროა ადამი-
ანებმა იცოდნენ, რა არის ბედნიერება. მოგახსენეთ, გვიჭირდა და თავს
მაინც ბედნიერად ვთვლიდი-მეთქი.

მაგრამ სულ სხვაა დღევანდელი ბედნიერება!

ახლა მაქვს ტანსაცმელიც, საჭმელიც, არის წყალი, არის აბანო, სასა-
დილო, რადიო, ტელევიზორი, კლუბი. თავზე დამეურებს ლაქვარდოვანი
ცა, სახლის წინ შრიალებს ეგვალბატის ხეები, ზღვიდან ქრის მაცოცხლე-

ბელი ნიავი. აივნიდან მეურნეობის ბაღებს რომ გავცქერი, გულრიფშის
შრომისაკენ მიმიწევს.

შეიძლება იყოს ამაზე დიდი ბედნიერება?

ხშირად მიფიქრია: ის გენერალი, რომელსაც ძველად აქ აგარაკი ჰქო-
ნდა, ჩემზე ბედნიერი არ ყოფილა.

დიახ, ცოდვაა კაცი, ვინც არ იცის რა არის ბედნიერება!

პენსიონერი? პენსიონერი არ დამიძახოთ! ეს, ალბათ, ხანდაზმულო-
ბისათვის მაძლევს მთავრობა დახმარებას, თორემ უქმად რა გამაჩერებს,
ჩემი მეურნეობისათვის კიდევ საჭირო ვარ.

დიდხანს იცოცხლეთ, ბატონო გერმანე, თქვენისთანა კაცი ყოველთ-
ვის საჭიროა!

მაინც რა მიიღო ციხისძირის მეურნეობის მუშამ, როგორია დღეს მი-
სი მატერიალური კეთილდღეობის დონე?

ამ მხრე ბევრი რამ გაკეთდა. მუყაითმა და ბეჯითმა შრომამ, შრომის
სწორმა ორგანიზაციამ ნაყოფიც დიდებული გამოიღო. საკმარისია ითქვას,
რომ მეურნეობის მუშის საშუალო თვიური ხელფასი 130-140 მანეთამდე
გაიზარდა. გაუმჯობესდა მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო პირობები, —
ამ უკანასკნელ წლებში აქ აშენდა 12 კეთილმოწყობილი საცხოვრებელი
სახლი, 2 აბანო, 2 სასადილო, გამოყვანილია საუკეთესო სასმელი წყალი,
მეურნეობას აქვს საბავშვო ბავა, საბავშვო ბაღი, სამედიცინო პუნქტი.

საბავშვო ბაღებისა და მეურნეობის მუშების რძით უზრუნველყო-
ფის მიზნით აქ შეიქმნა მესაქონლეობის ფერმა. მართალია, ფერმა პატა-
რაა, მაგრამ დღესდღეობით მეურნეობას ჰყოფნის.

საოცარია ამ ფერმის ისტორია.

— როგორ ვიყოლიოთ ციტრუსების მეურნეობაში საქონელი, სად
მოვათავსოთ, რით გამოვკვებოთ? — დიდხანს იყო ეს თავსამტვრევ პრო-
ბლემა.

— არა და ურძეობაც რომ არ იქნება? — ეკითხებოდა მთავარ ეკო-
ნომისტს მეურნეობის დირექტორი, — დიდებს რომ თავი დავანებოთ, ბავ-
შვების ურძეობა როგორ იქნება!

ფერმისათვის ადგილი გამონახეს, საქონელიც შეიძინეს, მაგრამ სა-
კვები?

— უნდა გამოვნახოთ ადგილი და მოვაწყოთ პატარა სათიბი, — წინა-
დადება წამოაყენა მთავარმა აგრონომმა თემურ ნოლაიდელმა, — არის
მრავალწლიანი ბალახი — იტალიური კოინდარი, თესლი ვიშოვოთ, დავ-
თესოთ და თივა გვექნება.

ჩვენ დავათვალერეთ პატარა ხევი, სადაც ღელის პირზე ათასი კვა-
დრატული მეტრი მიწა გამოუნახავთ. აქ ზამთრობით ცივა და ციტრუსები
ვერ ხარობს. მიწა გადაუბარავთ, ბალახი დაუთესავთ, არხით წყალი გაუ-
ყვანიათ და სამანქანო გზაც ჩაუყვანიათ.

ენახე, როგორ მარჯვედ ცელავდა ამ ხასხასა თივას მეურნეობის მუშა, ეროვნებით უკრაინელი — ივანე ევანი.

ივანეს ნაპირი ამოეტანა, მოთიბული ბალახი ახალ გაყვანილი სამანქანო გზის პირად დაეწყო.

— ახლა ამას მანქანა მოაკითხავს და ფერმაში წაიღებს. საქონელი დიდი სიამოვნებით მიირთმევს ამ მწვანე ბალახს. ბალახიც უხვად მოდის — ყოველი ოცი დღის შემდეგ გასათიბავია. ერთი კიდიდან რომ დავიწყებ ცელვას, მეორე კიდეში გასვლამდე ხელახლა მოსულია. ასეთი პატარა სათიბი მეორეც გვაქვს ფერმის მახლობლად.

მართლაც, რას ნიშნავს მიწის რაციონალურად გამოყენება! აქ თითოეული მტკაველი მიწა რაღაცითაა დაკავებული.

ციტრუსების მეურნეობა ჰქვია, თორემ მეურნეობაში განა მარტო ციტრუსებია? მართალია, ციტრუსები აქ წამყვანი კულტურაა, მაგრამ ციტრუსებს გარდა არის 18 ჰექტარი ჩაისა და 20 ჰექტარი ბამბუკის პლანტაციებიც. ბამბუკი ისეთ ხეებშია გაშენებული, სადაც ციტრუსი ვერ ხარობს. შარშან მეურნეობამ 29 ათასი ცალი ბამბუკი მიჰყიდა სახელმწიფოს.

ეს მაგალითი სხვებსაც გამოადგებათ!

— როგორ ცხოვრობთ, ივან ვასილიევიჩ? — ვეკითხები ევანს, სათიბში რომ დაგვხვდა, — როგორია თქვენი განწყობილება? როგორი ოჯახი გაქვთ? რამდენი ხანია აქ მუშაობთ?

— მე როგორ ვცხოვრობ? — იღიმება ევანი, — როგორ გითხრათ... ისე, როგორც სხვები. მაღას არ ვუჩივი, განწყობილება ჩინებული მაქვს. ვმუშაობ და ვცხოვრობ. მეურნეობაში დიდი ხანია ვმუშაობ. აქ დავოჯახდი. მშრომელი ოჯახი გვაქვს. გვაფასებენ, — გამომუშავება კარგია, ორდენები, მედლები არ გვაკლია. გამოფენის მონაწილე რამდენიმეჯერ ვიყავით. ჩემი მეუღლეც მოწინავე მუშაა, ორდენოსანი. იყო არჩეული აჭარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად. ამ მეურნეობაში ოთხი შვილი გავზარდეთ: ერთი ვაჟი ციმბირში წავიდა და იქ დაოჯახდა, მეორე — გვარას ასფალტის ქარხანაში მუშაობს, მესამე — არმიანია, ქალიშვილი საშუალო სკოლას წელს ამთავრებს და მეურნეობაში დარჩენას ფიქრობს. მეკითხებით, როგორი განწყობილება გაქვთო? თქვენი აზრით, როგორი უნდა მქონდეს? დაე, ქვეყნად მშვიდობა იყოს, შვილები კარგად გვყავდეს და — უკეთესი რა უნდა ვინატროთ!

— ქართული იცით?

— რატომ არ ვიცი? — ქართულად მეუბნება, — მეღაპარაკეთ ქართულად.

— ნახვამდის, ივან ვასილიევიჩ. ღმერთმა სულ კარგ გუნებაზე გამყოფოს!

— ნახვამდის, პატივცემულო. — ამბობს ევანი და იღებს ცელს ახალი ნაპირის დასაწყებად.

ევანის სათიბიდან ვილისით წამოსულებს გზად ჭალარა კაცი შემოგვეყარა.

— გააჩერე, ვასია! — შოფერს ეუბნება ალექსანდრე ვასაძე, — ვანო სტურუას ჯანმრთელობა მოვიკითხოთ.

— გამარჯობათ, ბატონო ვანო. რევოლუციონერის სახელი და გვარი გქონიათ!

— სპეციალობით კი აგრონომი ვარ, ომიდან დაბრუნების შემდეგ...

— სწორედ ცხრა მაისს ვნახე თქვენი სურათი მეურნეობის კანტორაში, — ომის მონაწილეთა სტენდზე, ბევრი ჯილდო გქონიათ.

— ჯილდოები არც ომის შემდეგ დამკლებია, — ამბობს ვანო სტურუა, — სახლში მესტუმრეთ, იქ ვისაუბროთ, აქვე ვცხოვრობ, — ლიმონაროუმის პირდაპირ რომ სახლი დგას, გზიდანაც მოჩანს — ეზოში ვენახის ტალავერია. ისაა ჩემი სახლი. კარგი ადესა მაქვს, მეუღლეს ხაჭაპურის გამოცხობა შეუძლია, წავიდეთ.

— კარგი სპეციალისტია, ამჟამად პენსიაზეა, მაგრამ ბრიგადირად მაინც მუშაობს. — მეუბნება ალექსანდრე ვასაძე, — სამი ქალიშვილის მამაა. ერთი გათხოვილი ჰყავს, მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატია, მეორე — ტურბაზაში მუშაობს, მესამე — მუსიკას ასწავლის.

ვანოსთან აღარ შეგვიჩერებულვართ, იგი თავის ბრიგადაში მიიქაროდა.

ჩვენი „ვილისი“ მეოთხე აგროგანყოფილების ცენტრში, მუშათა სასადილოს წინ შეჩერდა. შეუძლებელია აქ არ შეჩერდე, — სასადილოს წინ ორი წყარო გამოდის.

— მთლად რომ ქვეყანა გვალვით იწვოდეს, ეს წყაროები მაინც ასე ცივი და საამოა, — გვეუბნება ამ აგროგანყოფილების მუშა, პენსიონერი ხასან ცივაძე.

— დიდი ხანია მეურნეობაში მუშაობთ? — ვეკითხები ხასანს.

— დიდი ხანია, ბატონო, 1925 წლიდან აქა ვარ.

— ეს მოხუცი ჩემი მარჯვენა ხელია! — ამბობს აგროგანყოფილების მმართველი, დამსახურებული აგრონომი რამიზ ჯიჯავაძე.

თქვენ რომელი წლიდან მუშაობთ, ბატონო რამიზ?

— 1948 წელს, როცა სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი დაევამთავრე, სამუშაოდ აქ გამოგზავნეს. მას შემდეგ აქა ვარ, და ისე შევეჩვიე, ვერც კი წარმომიდგენია სხვაგან მუშაობა თუ შეიძლება.

დიდებული სანახავია ამ აგროგანყოფილების ციტრუსოვანთა ბაღები. ბატარა ხევს გაღმა-გამოღმით ფერდობებზე შეფინილი პლანტაციები დიდ გადაშლილ წიგნს მოგაგონებთ. ახლა ძალიან ღამაზია თეთრი ყვავილებით გადაპენტილი ეს დიდი, ლურჯი წიგნი. მაგრამ იგი შემოდგომაზე უნდა ნახოთ, როცა აქაურობა ოქროსფრად აელვარდება!

მშრომელი კაცის მარჯვენის სიდიადეს ვკითხულობთ ამ დიდმოწონსა
შშვენიერ ფურცლებზე.

— შარშან ამ აგროგანყოფილებამ სახელმწიფოს 373 ტონა ციტრუს-
სოფანთა ნაყოფი მიჰყიდა, — ამბობს ალექსანდრე ვასაძე, — ჰექტარიდან
საშუალოდ 23 ტონა ნაყოფი მოიკრიფა. კარგი მოსავალი მიიღო პირველმა
აგროგანყოფილებამაც, რომელსაც აგრონომი ი. აფხაძე ხელმძღვანელობს.
იქ ჰექტარზე 22 ტონა ნაყოფი მიიღეს.

ჩვენს ჯგუფს ორი ახალგაზრდა კაცი შემოუერთდა.

— ჩვენი მოწინავე ბრიგადირებია — დავით მესხიძე და რეზო ჯინჭა-
რაძე, — გაგვაცნო რამიზმა.

— თქვენ აქ ცხოვრობთ? — ვეკითხები რამიზს.

— არა, ოჯახი სოფელ ხუცუბანში მაქვს. ჩემი მეუღლე — ჟუჟუნა
ჯიჯავაძე (გრძელიძე) იქ მუშაობს, სოციალისტური შრომის გმირია. ერთ-
ხელ, როცა შინ სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენის ოქროს მე-
დალი მივიტანე, ცოლმა მომილოცა, თანაც გადაკვრით მითხრა:

— კარგია გამოფენის მედალი, მაგრამ ჩემს მედალთან რას მივა, გმი-
რის მედალი სულ სხვანაირად ბრწყინავსო.

— ვინ იცის, იქნებ მეც გავხდე სოციალისტური შრომის გმირი-მეთ-
ქი, — თავი დავიიმედე. — იცინის რამიზი. — ბედნიერი ოჯახი გვაქვს,
ოთხი შვილი გვყავს.

— ღმერთმა ნუ მოგიშალოთ! — ვეუბნები რამიზს, — გისურვებთ დიდ
წარმატებებს, წელს ჰექტარზე 25 ტონა ციტრუსი მოგეკრიფოთ!

ახლა ჩვენი „ვილისი“ სხვა მიმართულებით მიისწრაფვის.

მეურნეობის მოწინავე მუშების, სმოლიანიკოვების ოჯახში შინ არა-
ვინ დაგვიხვდა.

— ესენი ახლა თავიანთ ფართობში იქნებიან. — ამბობს მეურნეობის
დირექტორი და „ვილისში“ ჯდება.

— წავიდეთ.

— თქვენ რაღად გაწუხებთ, ბატონო მეთოდე, ჩვენ თვითონ წავალთ.

— მე მაინც იქით მაქვს საქმე, იმ ფართობში გუშინ არ ვყოფილვარ,
ვნახოთ, რა ამბებია. მერე, აქეთობას ჩვენს ფერმასაც გაჩვენებთ.

სმოლიანიკოვები მართლაც თავიანთ ფართობში დაგვიხვდნენ.

ჯანლონით სავსე მარია სმოლიანიკოვას ხელში თოხი ეჭირა და ადრე
შებარულ ფორთოხლებს ახლა ძირს უთოხნიდა.

მეორე ტერასზე ქმარი, ნიკოლოზ სმოლიანიკოვი აყვავილებული ფო-
რთოხლის ძირში იჯდა, თოხს ჩამოყრდნობოდა და პაპიროსს აბოლებდა.

— გამარჯობა, მარია ნიკიტოვნა!

— გამარჯობა, ნიკალაი ეგორიჩ!

— გავიმარჯოთ.

— ჩვენ შინ მოგაკითხეთ, თქვენ კი ძალიან-კატიანად სამუშაოზე წამოსულხართ! — შეეხუმრა ალექსანდრე ვასაძე.

— აბა, ამისთანა ამინდში შინ რა გაგვაჩერებდა, — ამბობს მარია, — ცოტაც დაგვრჩა და ამ ფართობსაც დავამთავრებთ.

— დიდი გამრჩე ადამიანები არიან! — ამბობს დირექტორი, — თავიანთი საქმე იციან. სანამ სამუშაოს რიგიანად არ დაამთავრებენ, არ მოეშვებიან. მერე არც გართობა-დასვენება ავიწყდებათ. უყვართ კლუბში მისვლა, ტელევიზორის ყურება, მუსიკა, ცეკვა.

— მაშ, როგორ? — ილიმება მარია, — ტყვილად ხომ არ ამბობენ კულტურული მომსახურების დონე ამაღლდაო, ჩვენც ვსარგებლობთ ამ კულტურით.

ნიკოლოზ სმოლიანიკოვი მეურნეობაში 1948 წელს მოვიდა, მარია — 1950 წელს. აქ შეიქმნა მათი ოჯახი, აქ გამოზარდეს ოთხი შვილი. ვაჟი მეურნეობის სახსრებით იყო გაგზავნილი სასწავლებელში და ავტომექანიკოსი გახდა. უფროსი ქალიშვილი დონეცკში გათხოვდა და საქონელმცოდნედ მუშაობს. ორი ტყუპი გოგონა — ლუბა და ვერა მეხუთე კლასის მოწაფეები არიან.

მოწინავე მეციტრუსე მარია სმოლიანიკოვა ბევრჯერ იყო სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენის მონაწილე მოსკოვში.

— წელს მოსავალს კარგი პირი უჩანს, — უხარია მარიას, — ყვავილი კარგ იმედს იძლევა, განსაკუთრებით კარგადაა ლიმონი და ფორთოხალი. ამინდი ცოტას ჭირვეულობს, მაგრამ ალბათ მალე გამოსწორდება. ციტრუსებს ჩვენი მზრუნველობა არ მოაკლდება.

გვესტუმრეთ, შემოდგომაზე!

ვასიამ მანქანა ჩართო, ახალი მიმართულებით მივიდევართ.

ახალ ბაღებში შევდივართ და კარგი ამბები გამოგვაქვს.

ვთქვათ ორიოდ სიტყვა ჩვენს ვასიაზეც.

შოფერი ვასილ სლობოდნიუკი ამ მეურნეობაში დედამ მოიყვანა. აქ გაიზარდა და ისწავლა. ერთხანს მექანიკოსი იყო. თითქმის ოცდაათი წელიწადია შოფრად მუშაობს. მეუღლეც მეურნეობაშია, ქალიშვილი სამედიცინო ინსტიტუტში შესასვლელად ემზადება, ბიჭი მეოთხე კლასში სწავლობს.

მშრომელი ადამიანების სხვადასხვა ბიოგრაფიებით სავსეა ციხისძირის საბჭოთა მეურნეობა. აქ ერთმანეთის გვერდით, შეხმატკბილებულად შრომობენ სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები — ქართველები, რუსები, უკრაინელები, სომხები...

აქ ყველას თავისი საქმე აქვს, მაგრამ თითოეული ერთ საერთო საქმეს ემსახურება. ამასთან თითოეულის ჭირი და ღზინი ყველას საზიაროა, ყველა ერთმანეთისათვის ზრუნავს.

იქნებ სწორედ ამაშია მშრომელი კაცის ბედნიერება!

დიდი საამაყო მაჩვენებლებით დაამთავრეს შარშანდელი წელიწადი — მეცხრე ხუთწლედის გადამწყვეტი წელი — ციხისძირელმა მშრომელე-ბმა: მოკრიფეს და სახელმწიფოს მიყიდეს 904 ტონა ციტრუსოვანთა ნა-ყოფი, 94 ტონა ჩაის მწვანე ფოთოლი, 29 ათასი ცალი ბამბუკი.

მახინჯაურის ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობას ცუდი მაჩვენებელი როდი ჰქონდა, მაგრამ სოციალისტურ შეჯიბრებაში მაინც ციხისძირელე-ბმა აჯობეს.

1966 წლიდან ციხისძირის საბჭოთა მეურნეობა სსრკ სახალხო მეურ-ნეობის მიღწევათა გამოფენის უცვლელი მონაწილეა. გამოფენაზე ამ მე-ურნეობას სპეციალური კუთხე და სტენდი აქვს დათმობილი. შარშან გა-მოფენის მონაწილე გახდა 20 მოწინავე მეციტრუსე. რამდენჯერმე არიან გამოფენის სიგელებითა და მედლებით დაჯილდოებული ე. ბარამიძე, მ. სმოლიანიკოვა, ე. ქემოკლიძე, ზ. იაკიმოვა, ს. კუშნირი, ს. გაზაშვილი, ვ. სალამაზა, ა. კაზარიანი და სხვები.

მეურნეობა სანიმუშო მაჩვენებლებისათვის დაჯილდოებულია პირ-ველი ხარისხის ხუთი დიპლომით, საპატიო დიპლომით, გამოფენის ოქ-როს მედლით.

1972 წელს ჩეხოსლოვაკიაში, ქალაქ პრაღაში, მოეწყო გამოფენა „სსრკ 50 წლისათვის“. ამ გამოფენაში წარმატებით მონაწილეობისათვის ციხისძირის ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობა დაჯილდოვდა გამოფენის დიპლომით.

იმავე წელს სოციალისტურ შეჯიბრებაში გამარჯვებისათვის მეურ-ნეობა დაჯილდოვდა გამოფენის საპატიო სიგელით, ავტობუსითა და მსუ-ბუქი ავტომანქანა „მოსკვიჩით“.

მეცხრე ხუთწლედის მეოთხე განმსაზღვრელი წლისათვის კიდევ უფ-რო ახალი ძალით გააჩაღეს შემართებული, შემოქმედებითი შრომა მეუ-რნეობის მუშაკებმა. ფართოდ გაიშალა სოციალისტური შეჯიბრება: აგ-რორათიონი აგრორათიონს გაეჯიბრა, ბრიგადა — ბრიგადას, რგოლი — რგოლს.

— მიმდინარე წელს გეგმით 990 ტონა ციტრუსოვანთა ნაყოფი უნდა მოკრიფოთ, — გვეუბნებიან ციხისძირელები, — მაგრამ ვალდებულება ვიცისრეთ გეგმის გადამეტებით სახელმწიფოს 120 ტონა ციტრუსოვანთა ნაყოფი მივყიდოთ, ესე იგი სულ — 1100 ტონა.

— ვნახოთ, ბუნება როგორ დაგვაჯილდოებს, — ეშმაკურად იღიმება მეურნეობის დირექტორი, — ვინ იცის, იქნებ კიდევ ერთი ასი ტონა... შეიძლება ორასიც... ყოველ შემთხვევაში, პირველობას ვერავის ვერ და-ვუთმობთ!

ვინც ციხისძირის მეურნეობას ნახავს, ვინც უხვი მოსავლისათვის მის

სამზადისს გაეცნობა, ვინც ამ ბაღებს შემფასებელი კაცის თვალთა გადა-
ხედავს, მისთვის ცხადი გახდება, რომ ციხისძირელები პირობას ვაძლავ-
დებენ, — ჩვენი ქვეყნის მშრომელები წელს ციხისძირელებისაგან უხვ
საჩუქარს მიიღებენ.

მოსავარგებელი საკითხები

— რა პრობლემების წინაშე დგას მეურნეობა ამჟამად, რა სიძნელე-
ები გიწლით ხელს? — ვეკითხები მეთოდე მინაშვილს.

დირექტორი პასუხს აგვიანებს.

— მოსავარგებელი საკითხები რომ არ გვქონდეს, — ღიმილით მეუ-
ბნება მერე, — პრობლემები რომ მოთავდეს, ცხოვრება ძალზე უინტერე-
სი გახდება.

მერე კი სერიოზულად იწყებს:

— ალმა-ატაში წარმოთქმულ ცნობილ სიტყვაში ამხანაგმა ლ. ი. ბრე-
ჟნევმა დაასახელა ჩვენი პარტიის აგრარული პოლიტიკის ორი ძირითადი
მიმართულება. პირველი მათგანია — ისეთი პირობების შექმნა და სრულ-
ყოფა, რომლებიც უზრუნველყოფენ სოფლის მეურნეობის მუშაკთა მა-
ტერიალურ დაინტერესებას.

ამ მხრივ ჩვენთან საქმე კარგად დგას. და შემდგომში მას კიდევ უფ-
რო სრულყოფილს გავხდით.

მაგრამ რაც შეეხება აგრარული პოლიტიკის მეორე ძირითად მიმარ-
თულებას, რომელიც ამხანაგმა ბრეჟნევმა დაასახელა, — სოფლის მეურ-
ნეობის გადაყვანას თანამედროვე ინდუსტრიულ ბაზაზე, — ამ მხრივ
გვაქვს დაბრკოლებანი. თავისი სპეციფიკურობის გამო ჩვენი მეურნეობის
მთლიანად ინდუსტრიულ ბაზაზე გადაყვანა შეუძლებელიცაა და ჩვენთან
ძირითადი მაინც ხელით შრომა დარჩება. მაგრამ გვაქვს მოსავარგებელი
საქმეები, სადაც ტექნიკა უნდა წამოგვეშველოს. პირველ რიგში ეს შეეხე-
ბა პლანტაციებში საბაგირო გზების მოწყობას. საბაგირო გზები ფუფუნე-
ბისათვის როდი გვინდა. ეს გზები შეამსუბუქებს მეურნეობის მუშაკთა
შრომას, დაზოგავს მათს ენერგიასა და დროს, აამაღლებს შრომისუნარი-
ანობას. ამ საქმეში გვჭირდება შემდგომი ორგანოების დახმარება.

ასეთივე საქმეა საპლანტაციო-სამანქანო გზების მოასფალტება. წი-
ნათ პლანტაციებში სამანქანო გზები არ გვქონდა. ჩვენ ეს გზები შევიყვა-
ნეთ და დიდად მოვიგეთ. ახლა მეურნეობის მუშაკებს აღარ უხდებათ ამ
ფერდობებზე ორგანული და მინერალური სასუქების ზურგიით ამოტანა.
ხუმრობა ხომ არაა — 1000 ტონა ტვირთი! გზებმა ძალიან გვიშველა. ახ-
ლა გვინდა მათი მოასფალტება, რომ მანქანას ცუდ ამინდშიაც შეეძლოს
პლანტაციებში ჩასვლა-ამოსვლა.

გვინდა აგრეთვე ავაშენოთ სპეციალისტთა სახლი. ამ სახლში იცხოვ-
რებენ აგრონომები, აგრობრიგადების ხელმძღვანელები. აქ მოვაწყობთ
ლაბორატორიას, რომელიც ძლიერ გვჭირდება და აგროკაბინეტს.

და ერთი საკითხიც, რომელიც ძალიან გვაწუხებს.

ნათქვამია, „წიწილებს შემოდგომაზე ითვლიანო“. ჩვენც შემოდგო-
მაზე ვითვლით ჩვენს „წიწილებს“, მაგრამ... ხანდახან ხდება გაუგებრობა.
საქმე ეხება ციტრუსოვანთა ნაყოფის მიღება-ჩაბარებას.

მოცემული გეგმის მიხედვით, ციტრუსებს დანიშნულებისამებრ ჩვე-
ნივე სახსრებით, მეურნეობის ხარჯებით ვგზავნით. მაგრამ გაგზავნის დროს
იქიდან, სადაც ტვირთს ვგზავნით, წარმომადგენელი არ გვესწრება. შემ-
დეგ კი, ზოგჯერ დიდი დაგვიანებითაც, ჩვენს გაგზავნილ ტვირთზე მოდის
პრეტენზიები. პრეტენზიები რომ მხოლოდ სიტყვიერი იყოს, ხათრის გუ-
ლისათვის შეიძლებოდა მოგვეთმინა, მაგრამ ეს პრეტენზიები — ათი ათა-
სობით მანეთებია. ამ პრეტენზიებმა შარშან 18 ათასი მანეთის ზარალი
მოგვადგინა! ერთ მაგალითს დავასახელებ. შარშან, დეკემბერში, ჩვენ გა-
გზავნეთ სამი ვაგონი ციტრუსი (დაახლოებით 50 ტონა), ასანაზღაურებე-
ლი თანხა კი დღემდე არაა ჩამორიცხული. მეურნეობამ დღესაც არ იცის
რა არის ასეთი შეფერხების, დაგვიანების მიზეზი.

გამოგზავნილი პრეტენზიები უმეტეს წილად უსაფუძვლოა, ხშირად
გაუგებარია.

განა ყოველივე ამით სახელმწიფოს ინტერესები არ იზღალება?

ამიტომ სასურველია (სასურველი კი არა, საჭიროა) ციტრუსების გა-
გზავნას იქაური წარმომადგენლები ესწრებოდნენ. ისინი ტვირთს ჩვენგან
მიიღებენ და შემდეგ, რკინიგზასთან ერთად, პასუხისმგებელი იქნებიან
მისი დანიშნულების ადგილზე მიტანისათვის. თორემ რა გამოდის: აქედან
ჩვენ ვგზავნით პათიოსნად (ჩვენ ფინეთშიც ვგზავნით და იქიდან ყოველ-
თვის მადლობას ვღებულობთ!), ტვირთი კი გზაზე ბედის ანაბრად, ვი-
დაც მაქინატორები ჯიბეს ისქელებენ, ჩვენმა მეურნეობამ კი პასუხი უნდა
ავოს! რატომ?!

და კიდევ ერთი საკითხი, რომელზედაც დირექტორს არაფერი უთ-
ქვამს.

ამ საკითხს ჟურნალ „მნათობში“ მორიდებით შეეხო პოეტი ლადო
სულაბერიძე, ჩვენ კი უფრო კატეგორიულად გვინდა დავაყენოთ.

საქმე ეხება მეურნეობის მეზობლის — საკურორტო სამმართველოს
ბაღებს.

ვინ არ იცის, რომ საკურორტო სამმართველოს ძალზე ბევრი საქმე
აქვს და თავის ძირითად მოვალეობას ცუდად როდი ასრულებს. მაგრამ
სამმართველო დატვირთულია მისთვის ზედმეტი ისეთი საქმით, როგორი-
ცაა 10 ჰექტარზე მეტი ფართობის ციტრუსოვანთა ბაღების მოვლა-პატ-
რონობა. ეს პატარა ამბავი როდია.

ამიტომ გასაკვირიც არაა თუ საკურორტო სამმართველო ამ ბაღებსა და რიგიანად ვერ უგლის. სათანადო მოვლა-პატრონობით ამ ბაღებსა და მდე ტონა ნაყოფის მიღება შეიძლება. სამმართველოს კი ამის მეთაურობა ვერ მოჰყავს.

შეიძლება ასეთ მდგომარეობას შევურიგდეთ?

„მიწა ხალხის ფასდაუდებელი სიმდიდრეა. — ამბობდა ამხანაგი ლ. ი. ბრეჟნევი ალმა-ატაში წარმოთქმულ სიტყვაში, — და ჩვენ მოვალენი ვართ გავუფრთხილდეთ მას, გავადიდოთ მისი ნაყოფიერება, მივიღოთ რაც შეიძლება მეტი უკუგება თითოეულ ჰექტარზე“.

მაშასადამე, რა უნდა ვუყოთ საკურორტო სამმართველოს ბაღებს? ვფიქრობთ, ყოველმხრივ უმჯობესი იქნება საკურორტო სამმართველო გავათავისუფლოთ ამ ბაღების მოვლა-პატრონობისაგან. ყოველ შემთხვევისათვის დავუტოვოთ მას მხოლოდ ორი-სამი ჰექტარი ფართობი, საიდანაც კარგი მოვლით იმდენსავე ნაყოფს მიიღებს, რასაც აქამდე 12 ჰექტარიდან იღებდა. დანარჩენი ბაღები კი გადავცეთ ციხისძირის საბჭოთა მეურნეობას. მეურნეობასთან ამ საკითხს პირდაპირი კავშირი აქვს. იმიტომ, რომ საკურორტო სამმართველოს ბაღები მეურნეობის ტერიტორიაშია შეჭრილი (აქედან 3 ჰექტარი ადრე მეურნეობას ეკუთვნოდა) და, რაკი სამმართველო ამ პლანტაციების დროულად შეწამვლას ვერ ასწრებს, მეურნეობას უხდება საკუთარი პლანტაციების ხელმეორედ შეწამვლა, რაც ზედმეტ ხარჯებსა და დროს მოითხოვს.

გავათავისუფლოთ სამმართველო. დაე, აკეთოს მან თავისი კეთილშობილური საქმეები, ციტრუსებს კი მეურნეობა მოუვლის.

ვფიქრობთ, საკურორტო სამმართველოს მუშაკები ამ წინადადებას კმაყოფილებით შეხვდებიან.

მეურნეობის სტუმრები

ახლა ისეთ სტუმრებზე არ ვამბობ, მეურნეობას შარშან რომ ეწვია, — იაპონელი მეზაღე, პროფესორი კასიურა. დაიარა მეურნეობის ბაღები და ვერავითარი ნაკლი ვერ უპოვა. მას მხოლოდ ყუთები არ მოეწონა — შიგ მანდარინის ნაყოფს რომ ვაწყობთ, — ხის ყუთები არ ვარგა, უხე-შოა. იაპონიაში პლასტმასის ყუთებს ვხმარობთ, შიგ ღრუბელს ვავებთო.

ღრუბლისა რა მოგახსენოთ, პატივცემულო სტუმარო, მაგრამ პლასტმასის ყუთებს, ალბათ, ჩვენც მალე შემოვიღებთ, — ჯერ ერთი, გამძლეა და მერე, რამდენ ხე-ტყეს და შრომას დავზოგავთ!

უცხოელები, განსაკუთრებით ტურისტები, მეურნეობის ხშირი სტუმრები არიან.

მაგრამ ახლა შინაურ სტუმრებზე მინდა ვთქვა ორიოდ სიტყვა.

იმ დღეს მეურნეობაში მეგობრობის სკვერის გახსნას დავესწარი. ღია
შვრის პირდაპირ, გზას იქით, პატარა, ლამაზი სკვერი მოუწყვიტა. მიგ
წყაროს წყალი შეუყვანიათ, ბეტონის მაგიდა და სკამები დაუდგამთ, სუ-
ბტროპიკული მცენარეულობა დაურგავთ (შქერიც კი არ დავიწყებიათ).
სკვერის ჭიშკართან ლამაზი, ბამბუკის ფანჩატური გაუკეთებიათ, შიგ ბამ-
ბუკისავე მრგვალი მაგიდა და სკამებია.

მეგობრობის სკვერის გახსნა აჭარაში მცხოვრები მწერლების სტუმ-
რობას დაემთხვა. მეურნეობის კლუბში დიდი ლიტერატურული საღამო
გაიმართა.

მსოფიანი პოეტი ნესტორ მაღაზონია, რომელიც ოთხმოცდაორი წლი-
საა, ლიტერატურულ საღამოს არ გამოტოვებს. იგი ერთნაირი ხალისით
მიდის როგორც ბათუმელ პიონერებთან, ისე მაღალმთიანი ხელოს სოფ-
ლების მოსწავლეებთან. შარშან შუა ზღვაში ეწვია პოეტი ბათუმის საზღ-
ვაო სანაოსნოს ტანკერებს და მეზღვაურებს, იქაც წაუკითხა თავისი „რა-
მაშა“.

იმ დღეს ციხისძირელთა სტუმრები იყვნენ საქართველოს სახალხო
არტისტი იუსუფ კობალაძე, პოეტები მამია ვარშანიძე, ზურაბ გორგილა-
ძე, ჯემალ ჯაყელი, ჯემალ ქათამაძე (რომელიც ციხისძირელია და ამ მე-
ურნეობის ხშირი სტუმარია), ახალგაზრდა მწერალი ვახტანგ ახვლედიანი.
სტუმრად მოსულიყო მწერალი, სცენარისტი სულიკო ჟღენტი. როცა მას
სიტყვა მისცეს, დარბაზში განსაკუთრებული ტაშის გრიალი გაისმა (საო-
ცარი დამთხვევა იყო, — სწორედ წინაღმართ უჩვენებდნენ ტელევიზიით
კინოფილმ „ჯარისკაცის მამას“.).

პოეტებმა წარმოთქვეს სიტყვები, წაიკითხეს მეცხრე ხუთწლედის
გმირებისადმი მიძღვნილი ახალი ნაწარმოებები. საღამოზე გამოვიდნენ
მეურნეობის მუშები, აგრო-ქიმიური ლაბორატორიის გამგე გიორგი ნას-
ყიდაშვილი, ციხისძირის საშუალო სკოლის დირექტორი ნიკოლოზ მილო-
რავა (სხვათა შორის, როგორც გვითხრეს, სკოლა დიდ დახმარებას უწევს
მეურნეობას. შარშან მოსწავლეთა ძალებით ორასი ტონა ციტრუსი მოი-
კრიფა), მოსწავლეები გამოვიდნენ მხატვრული კითხვით, სიმღერებით, ცე-
კვებით. მხატვრულ განყოფილებაში მონაწილეობა მიიღეს თვითმოქმედმა
წრეებმა, რომლებიც მეურნეობის კლუბთანაა ჩამოყალიბებული.

შესანიშნავი, დასამახსოვრებელი საღამო გაიმართა.

— რა ხალხი გესწრებოდათ! — ვუთხარი ალექსანდრე ვასაძეს.

— კლუბზე ჩვენ ბოქლომი არა გვაქვს, — გაიღიმა ალექსანდრემ, —
ყოველ კვირას ასეთ საღამოს ვმართავთ.

არ ვეთხოვები ციხისძირის ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობას. რამდენი კარგი საქმე ვნახე, რამდენი კაი კაცი გავიცანი, რამდენი ზამ დამარჩა უთქმელი. 9 მაისს აყვავილებული ევკალიპტები რომ დავინახე, გზისპირებზე თეთრად გადაპენტილი აკაცია რომ ირხეოდა, ფორთოხლისა და მანდარინის ბალებიდან ნიავს ყვავილის დამათრობელი სურნელი რომ მოჰქონდა, დამენანა, ძლიერ დამენანა, რომ არსად არ ზუზუნებდა ფუტკარი, მთელ ქვეყანაზე სახელგანთქმული ჩვენი რუხი, გრძელხორთუმა ფუტკარი, — ადამიანის მეგობარი, მებალის თანაშემწე!

მეურნეობის მუშაკებთან ამაზეც მინდოდა სიტყვა ჩამომეგდო. ვიცი, ეს შხამქიმიკატები და ფუტკარი ერთმანეთს ვერ ეწყობიან, მაგრამ... იქნებ შეგვექმნა მეფუტკრეობის „მოძრავი ფერმაც“, რომელიც ციტრუსოვანთა ბალებს ყვავილობაზე დროებით მაინც ესტუმრებოდა. პატარა საქმე ხომ არაა, — ეს შხამები რომ არა, ფუტკარს შეუძლია ციტრუსოვანთა მოსავალი 7-8 პროცენტით მაინც გაზარდოს!

რა მოხდებოდა, ციტრუსოვანთა ყვავილობის წინ ერთი შეწამვლა „მენიუდან“ რომ ამოგვეღო და ერთი თვით ეს ბალები ფუტკრისათვის დაგვეთმო?

ახლა იქნებ ამ წინადადებას ზოგიერთს ღიმილიც კი მოჰგვაროს, მაგრამ შეიძლება ხვალ ამ საქმეზე ვინმემ სერიოზულად იფიქროს.

ტურისტები ისვენებენ თქვენს ჭიშკართან, მეგობრებო! მე ვნახე, მეგობრობის სკვერში რა კმაყოფილი ისხდნენ თბილისელი პენსიონერი, დამსვენებელი ვარლამ ბზევალავა, ვოროშილოვგრაძელი ინჟინერ-ტექნოლოგი თამარა ჩუდნაია, კრასნოდარელი მშენებელი ლიდა მაქსიმენკო...

ამ სკვერიდან, ამ თქვენი ჭიშკრიდან მთელს ჩვენს სამშობლოში მიდის თქვენი ბარაქიანი შრომის სასიხარულო ამბები.

ახალ გამარჯვებებს გისურვებთ, მეგობრებო!

დაილოცოს თქვენი მარჯვენა!

ჩ ე მ ი ხ ო მ ა ლ დ ი

ვუძღვნი კაპიტან ზურაბ პატარაძეს.

სამშობლოს ცისკარს ლაქვარდები ჩამოეხურა,
და ვერაფერი ვერ ვუშველე სევდას შეჩენილს,
და ოცნებები მომეთბუნა, მომეზაფხულა,
ტალღებს გადადის, მიგუგუნებს ხომალდი ჩემი.

მე განა მიმაქვს ზარბაზნები სხვათ ჩასაქოლად,
მე განა მიდგას ატომები — ქვეყნის მომსვრელი.
ჩადგეს მზის ირგვლივ ბოროტების ქარების ქროლა,
გალობა იყოს დადავულის... და ცა მომსმენი.

ჩემს ყურში რეკავს ჩემი ქვეყნის ბედის საათი,
მაუწყებელი დიდ დღეთა და დიდი მომავლის.
ჩემი ვარსკვლავი კოსმოსიდან მუდამ დამნათის,
მიდის, მიაღწევს ბნელ-უკუენეთს ჩემი ხომალდი.

არგონავტები მოგრგვინავდნენ ჩვენდა თავზარად,
ჩვენდა თავზარად მოგრგვინავდნენ უცხო-უცხონი...
მომავონდა და გული ჩემი სევდამ დაბზარა,
თითქოს ჩამიქრა გზის შუქურა — ჩემი ცის ხომლი.

თამარ მეფემაც ხომალდი ზომ ზღვაში ჩაუშვა,
თავგასულ სულთანს შავ კარავში სტამბოლს მიუხტა.
მე არცა ვინმეს ოცნებების კარავს ჩავუშლი,
რა წარიტანა საგანძურად ვინამც იმუხთლა?!

მე არც დავაფრთხოვ შენს თოლიებს

— უცოდველ ფრინველთ,

მე მრისხანებით არ დავუფრთხოვ ძილს აკვნის ბავშვებს
ანძეზე შესდნენ... და ხან თავზე გადამიფრინეს...
და ოცნებაში ჩემს პატარას გავეთამაშე.

აღიმართება ჩემს წინ რაღაც ზღაპრული კონცხი,
და ჰა, მგონია, საოცნებო ბედთან მივედი,
და მამულივით უცხო მიწის ზურმუხტებს ვკოცნი,
და წკრიალებენ, წკრიალებენ გულის სიმები.

გასწი ხომალდო, დალოცვილო პოსეიდონის,
და მოიბოვე უბოვარი გზები დიდების.
წინ მეხატება ჩემი ქვეყნის ზღვა და მინდორი,
ჩემი ახალი საქართველოს მე ვარ იმედი.

უცხო მხარეო, რად მომაპყარ დიდი თვალები,
იმედად მსახავ? იმედი ვარ, განა მუქარა.
ზანგი ხარ ბიჭო? მოდი, მოდი, გენაცვალები,
მოდი, გიბოძო რაღაც შენი ბედის მშუქარად!

უცხო მხარეო, ნუ მაშინებ შენი ჯუნგლებით,
ვიცი, ხევეები რა თქეშიან წარღვნიტ შეხრულა.
მელანდებიან ბილიკებზე კაცნი ჯუჯები,
გამოხტა ლომი, და გამოხტა ვეფხიც ვეფხურად...

გასწი ხომალდო, რად ბარბაცებ, განა დაშინდი?
ცხრას კი არა და ათ ტალღასაც მკერდით გააპობ,
ვით ხარ მერანი საყვარელი ბარათაშვილის
და ეძებ ბნელში, სტიქიონში ბედს და სალამპროს.

უცხო მხარეო, ვერ შეგიცან, გეძებ რუკაზე,
რა დიადია შენი ნაზი ბაიარალები!
უცხო მხარეო, ცასთან ახლოვ, შენი მბუგავს მზე,
და მე მაოცებს პალმები და შენი ბალები.

შენც გესტუმრები ინდოეთო, ოცნების მხარევ,
შენც გესტუმრები, შენ აფრიკავ... ხედავთ?! მოვფრინავ...
ქართველ კაპიტანს, შორს, შორს მიმსრობოლს,
მე ის მახარებს,
კეთილს, რომ ვთესავ... სიკეთე ხომ შვება ყოფილა.

მიყვარხართ ჩემო მეგობრებო, უცხო მხრისანო,
მშვიდობა ჩვენდა... დე, სიძულვილს გასვლოდეს ყველგან
ძმებო, ტრფიალი ერთმანეთის უნდა ვისწავლოთ,
რაა ის სული სიყვარულით თუ კი არ ჰყვავის...

რაა ის კაცი თუ აკვნის ჩვილს არ შეიცოდებს,
თავის სიცოცხლეს არ მიიტანს მისთვის ტარიგად,
ალალი იყოს ბავშვებისთვის ჩემი სიცოცხლე,
და მე ქართველი კაპიტანი ვარ ტარიელი,
და ბაღებისთვის ხმლით აგკუწავ, გველო, იცოდე!

მამულო ჩემო, საქართველოვ, ტყბილო სიზმარო,
შორიდან შენი შვილი გკოცნი და გეხუტები;
შენ რაც ჩამითქვი, აღვასრულო, არ დავიზარო,
რომ დავბარბაცდე, ვიცი, ვიცი გამებუტები.

ვფიცავ შენს ალამს, მე დავიცავ ღირსებას შენსას,
ომახიანად ვივლი ქვეყნად, ვფიცავ შენს სახელს.
მოგივალ მალე, და შენი მთის ცივ წყაროს შევსვამ,
სულმოუთქმელად შემოვირბენ შენს ვრცელ სანახებს,
სამშობლოვ, ჩემო აღმაფრენავ, ვფიცავ შენს სახელს.

ჩემს ყურში რეკავს ჩემი ქვეყნის ბედის საათი,
მაუწყებელი დიდ დღეთა და დიდი მომავლის.
ჩემი ვარსკვლავი კოსმოსიდან მუდამ დამნათის,
მიდის, მიაღწევს ბნელ-უკუნეთს ჩემი ხომალდი.

გასწი ხომალდო ალისფერი დროშის ფრიალით,
გაარღვევს გოროზ ტალღებს შენი მკერდი ფოლადი.
დღეს უსაზღვროა ჩემი ლტოლვა, ჩემი ტრფიალი,
ტალღებს გადადის, მიგუგუნებს ჩემი ხომალდი,
გასწი ხომალდო ალისფერი დროშის ფრიალით.

ილია ავალი

„ფერეიდნული მოთხრობები“

1. მორფეოს ზღაპარი

იმ დილითაც ძერია ბათუანმა ჩვეულებრივ გახსნა ვარა და მთელი ღამის მანძილზე დაგუბებული წყლის ტალღები არხის ყელთან ადგა-ფუნდა. მირაბის გაწაფულმა თვალმა მაშინვე შენიშნა, რომ გაღვიძებული სყალი სულ ღაღად იგერ გადიოდა. ამიტომ არხის ყელში რამდენჯერ-მე დაატრიალა ბარი. ნალექი მიწა აბუყბუყდა, ატივტივდა და ფქვილივით გაძრული, მღვრიე ზოლად გაჰყვა ქვემოთკენ კისრისტეხით გადავარდნილ წყალს.

მირაბი ნელ-ნელა აედევნა ფერეიდნის მიწების დამრწყულებული აფუსის მთის ნაჟურს. ბარის მოზომილი დარტყმით მარჯვედ ხსნიდა გვერდითა არხებს, რათა გული ტანწვრილ არიკებსაც დაამებოდა. ასე დაალაგა წყალი და კმაყოფილმა გადახედა მთის ფერდობებსა და ველე-ბზე გაშლილ ბალ-ვენახებს, ყანებსა და ბოსტნებს.

მზე კარგა მაღალზე იდგა, საქმეს რომ მორჩა, არხისპირას ამოზრდილ ტანკენარ ჩინართან შესდგა, სველი ბარი მიწაში ჩაასო და შენამუ-ლი ჩოხა მათ შორის გაჰკიდა. შემდეგ ღონივრად გაიზმორა და მიწაზე გაწოლილი ჩრდილის გასწვრივ გაიშოტა. გაუნძრევლად შეაჩერდა მოწმენდილ ცას, რომლის სივრცეში გუნდ-გუნდად ირეოდნენ წვრილი ფრინველები. ყურში საამოდ ჩაესმოდა წყლის ღურღლუტი და თანდათან რუ-ლი მოეკიდა. ძილგვიძილა თითქოს მაინც ხედავდა წყლის ნაკადების სრბოლას ყანებისა და ბალ-ვენახთა კვლებისაყენ.

„საღამდი მისწდების აფუსის წყალი, ეგრე ნებაზე რო გაუშო?“ — გაიფიქრა ძერია. გაუკვირდა, ასეთი რამ თავში აქამდე რომ არ მოსვლია.

„სანამდი მისწდების?... სანამდი მისწდების?“ — აეკვიატა მირაბს და ფიქრმაც თითქოს ფრთები შეისხა. სმენია, რომ ფერეიდნის მთებში გადაღმა ერთმანეთზე გადაჯაჭვული ვრცელი ველები და სერებია. იმათ იქით კუპრუდის მაღალი მთები. შემდეგ, თურმე, კაცთაგან გაუვალე უდაბნო იწყება. იმ უდაბნოს იქით ზღვა ყოფილა, რომლის ნაპირიდან უკვე გურჯისტანის ლამაზი მთები ილანდება...

თითქოს ამ მთების ნახვას ელოდაო, ძერიათ თვალები ფართოდ გაახილა, მაგრამ მზერა მზეს შუაჭრა და თავი აფუსის მთისკენ შეაბრუნა. მის მწვერვალს ახლა მარტოდენ არწივი უვლიდა ფრთების ნელი, ამაცი რწევით.

„რათი ხანში ჩაფრინდების გურჯისტანში?“

მირაბის ფიქრები უკვე შორეულ სამშობლოს მიეჯახვა.

„ჩემი საქართველოს ნახვა ეგრე მინდის... თოლი და ყური იქით-ყე მიქს... პაპა ამბობს, სამოთხესა გავსო. ბავშვი ყოფილა, იქედან რომ აუყრიათ გურჯები.. სულ ბაღ-ვენახებით არისო დაფარული... ტყეებსა და მდელოებს, თურმე, თვალს ვერ უწვდენ... ყოველ ნაბიჯზე ცივი, ანკარა წყარო მოსჩქედსო“...

წადილიც თავისთავად დაებადა:

„რისით არ მივალ, რისით?“.

„შორია ვერ ჩააღწევ!“ — ჩაესმა საილდანაც.

„ჩააღწევ, ჩააღწევ!“ — გული გაუმაგრა სხვა ხმამ.

წამოიწია. მიიხედ-მოიხედა. ვერაგინ დალანდა და თავი ისევ მიწაზე დაუშვა. ხმა კვლავ აჩურჩულდა:

— „ჩააღწევ, რატომაც არ ჩააღწევ... ოღონდ გაბედე... ჰე მომენდე!“ ვინ ამბობს ამას?!

ასე ჰგონია, აფუსის წყალი ელიკლიკება. მისი კი სჯერა, ძერიას, ძალიანაც სჯერა!...

ყოველდღიურმა. შეჩვეულმა საზრუნავმა გამოაფხიზლა და ფეხზე წამოავდო. ჩოხა ჩინარის ნორჩ ხეს დაუტოვა, ბარი მხარზე გაიდვა და არხს ჩაუყვა. იარა, იარა და ხედავს: კლდიდან ჩამოწოლილ ლოდს წყალი წელში გადაუწყვეტია. მხოლოდ მცირე ნაკადი გაძვრობია მძიმე ქვას ქვემოდან. უფრო ღონიერს კი არხი გადაუხეთქია და სადღაც გვერდზე გავარდნილა, ფერდობის გასწვრივ გრძლად გაწოლილ ბილიკზე. საით მიდის ეს ბილიკი?!

ძერიათ ბარი მოიმარჯვა, რომ ლოდი გადაეყირავებინა, მაგრამ რატომღაც ხელი არ მიჰყვა. მისი მზერა გვერდზე გასხლეტილ წყალს გაჰყვა.

„საითკენ გაქცეულა?“ — ტვინს უბურღავს ცნობისმოყვარეობა. აღმა და გაეკიდა.

ონავარ წყალს ბილიკი გაელია და ძეძნარით დაფარულ სერზე დასულიყო. იქედან სხვა სერზე... შემდეგ თვალი ველარ ჰკიდა.

„რა იქნა?!“

„გურჯისტანისკენ წავიდა, გურჯისტანისკენ!“ — იყო იმ უცნაური ხმის პასუხი.

ძერიამ დაუთავქვევა. ხტუნვა-ხტუნვით გადადიოდა ლოდებსა და ქვებზე. გვერდს უვლიდა იელისა და ვიაზის ბუჩქებს, რომელთა უკან, ხან აქ, ხან იქ, გაქცეული წყლის წელი ელავდა. მირაბი ბავშვით გახალისდა. მიჰყვა და მიჰყვა. გარბის წყალი, გარბის ძერიაც. დაიღალა, ქანცი გამოელა. უკან გამობრუნება იფიქრა, მაგრამ გულმა უგრძნო — წყალს რაღაც გაჰირვებოდა. ისევ გამოუდგა. მართლაც წყალს სალი კლდე გადასდგომოდა წინ. დარეტიანებულს გზა ველარ ეპოვნა და ადგილზე ბრუნავდა გაბრაზებული, დორბლმოდებული. არ ეპუებოდა ტინს, ციმციმ ეხლებოდა მკერდზე, შხეფებს ნაპერწკლებით აზნევდა ირგვლივ.

„ცოტა მოითმინე ონავარავ!... მოლონიერდი, ძალა მოიკრიბე და კლდეც გაგიშვებს!“ — დააიბედა ძერიამ და ბარი მოიქნია. კლდიდან გამოკვესილი ნაპერწკლები მორევში აშიშინდა და წყალიც ადუღდა, აბობოქრდა. ერთმა გათამამებულმა ზვირთმა კუდი მოიქნია და კლდეს თავზე გადაეწო. მას სხვებიც მიჰყვნენ... უმარჯვა და უმარჯვა მირაბმა ბარი. კლდემ ფართოდ გადაიხსნა დარბილებული მკერდი.

დაუთავქვევა ძერიამაც. მირბის და მირბის. გზას ბოლო არ უჩანს. გალღებულ წყალს ველარ ეწევა. გულამოვარდნილი მირაბი ისევ შეყოყმანდა. მზე შუბის ტარზე დასულა. ახლავე თუ არ გამობრუნდა, დაღამებამდე შინ ვერ მოასწრებს. ან მოასწრებს კია?! ე, რამოდენა გზა გამოუვლია ამ თამაშ-თამაშში! აფუსის მწვერვალიც კი მიეფარა თვალს... ისევ ქვევითკენ გაუწია გულმა. მთის ძირში სოფელი ჩანს. ღამეს იქ გაათევს. მაგრამ როგორ ჩავიდეს?..

ისევ წყლის კვალს მიჰყვა.

„ძერია, მიშველე, ვილუბები!“ — გაიგონა ამ დროს.

გამშრალ ხევს შეჩეხოდა აფუსის წყალი. თავი ველარ შეემაგრებინა და შიგ იღვრებოდა დგაფუნით და ვაი-ვიშით. გრძნობდა, ამოდენა ხევს ვერ დაარწყულებდა და მის არტახებში ჩაჰვდილი, სულს დაღევდა. ყლუპადაც არ ეყოფოდა ლოდების ძირიდან ამომძვრალ, სახეჟაცვიან და ფესვებგაძვალბულ გლერძებს.

„ბრაღია წყლის ასე დაკარგვა!“

ძერია მიაღდა წაქცეულ ხეს, გვერდზე მიუხათქუნ-მოუხათქუნა ბარი და დაყრევინა წყურვილით გამომშრალ-დაფუტუროებული გული. ღარი მხარზე გაიღვა, ხევში ჩაბობლდა და ნაპირიდან ნაპირს უწვდინა. ჩქერა-

ლმაც არ დააყოვნა — ფეხის სხლეტა-სხლეტით შემოხტა ზედ და გაღმა გავიდა. ჯერ ფერდობის გასწვრივ გაიჭიმა, შემდეგ ზემოთ უღელტეხილისაკენ უტია.

ძვრამაც შეუპირაღმართა მთისათი. ავიდა კინწიხზე და თვალწინ გადაეშალა ჩამავალი მზის შუქით განათებული დუნია. გამჭვირვალე ის-ფერი ნისლით მკერდამოვსებულ სივრცეში ჩუმად ჩაყუჟულიყვნენ თოვლიანი მთათა მწვერვალები, ოქროსფრად დაფერილი ველები, რომელთა კალთები მზით გამდნარ ჰორიზონტს იქით იკარგებოდა.

„ჩემი სანატრელი, საყორველი საქართველო იქ იქნების... ეგ მიწა მისი ნავლეჯი იქნების!“

ლამის პირისპირ დარჩენილი მიხვდა, რომ უკან დასაბრუნებელი გზა არეოდა, დაჰკარგოდა. და მაშინ ვიღაც ამღერდა ძვრის გულში:

„გურჯი მიდის გურჯისტანისკენ!... გურჯი მიდის გურჯისტანისკენ!“... დაღამდა.

ცა ვარსკვლავებით მოიჭედა.

ბინდის ჩადრით შემოსილ ხეებში მწუხარედ ატირდა მიკიოტი.

სადღაც ახლოს ფოცხვერები და ტურები აჩხავლდნენ.

ძვრიამ იგრძნო, რომ მასაც მოშეებოდა ტყეში მოშლივინე ნადირი-ვით. მაგრამ შიმშილზე ძლიერი აღმოჩნდა დაღლილობა, დაღლილობაზე ძლიერი — ძილი. თვალები ეხუჭება, მუხლები ეკეცება, სადაცაა მიწაზე უნდა დაეცეს.

კბილებს ილესავენ მახლობლად ჩასაფრებული მგლები და აფთრები. მაგრამ აფუხის წყალს როდი ძინავს!... მირაბს ფეხებშუა გაუსრილ-და, ტალღები შეატყლამუნა: „მე მომყევი, წამოდი ჩემთან!“

ასე გაჩნდნენ ტანმალალ, ფართოდ მკლავებგაშლილ მუხასთან. ძვრიამ მუხის ტოტებში მოიკალათა და ძილის ანგელოსმაც გულში ჩაიხუტა.

წყალი კი უვლის და უვლის ირგვლივ მუხას, რომ მას არავინ გაეკაროს. ტბადქცეული, თვალმოუღუწლავად დარაჯობს თავისი ერთგული მეგობრის მყუდროებას...

ძვრია კი ამ დროს სიზმარში ხედავს საოცნებო იისფერ მთებს, მოქარგულ ველებს, სადაც ხეები ოქროს ნაყოფით დახუნძლულან.... მიწის გულიდან მოსჩქეფს რძისა და თაფლის წყაროები... ბიბინებენ ნაირფერი ყვავილები, რომელთაც ფრთახატულა პეპლები და ოქროსფერი ფუტკრები დახვევიან...

ალიონზე ორივე მეგობარი გზას გაუდგა ისევ.

ერთი კვირის მანძილი დაღამებამდე გაიარეს.

კიდევ დაუღამდათ.

კიდევ გაუთენდათ.

უკან მოიბრუნეს ათასი მთა და სერი, ათასი ტყე და ველი. და როცა გეონათ გავაღწიეთო, უდაბნომ მათკენ სამუმი დასძრა. ავი ტორტმანითა და გუგუნით ამოიბურცნენ ვრცელ, უკიდვგანო სივრცეში ზურგგანურბული დიუნები და ჰაერში აღიმართა სილის ბეწამული ფარდა, რომელშიც მზერა ვერ ატანდა.

მაინც არ შემდრკალან. მიდიოდნენ, მიბობდავდნენ საქსაულისა და კუზლუნას ბუჩქებით ოდნავ შემწვანებულ სერებსა და ბორცვებზე, რომელთაც არ უჩანდა ბოლო.

სწრაფვაც უსასრულო იყო და დაუძლეველი. ის, რაც თავდაპირველად ჰგავდა სიანცეს, იქცა გატაცებად, შემდეგ ჟინად, ბოლოს კი გაუტეხავ სიჯიუტედ.

უდაბნოს მეუფემ — უზარმაზარმა თეთრმა მზემაც ვერაფერი გააწყო ამ სიჯიუტესთან. თითქოს მხურვალეობა არ ეყო. გაგულისებული, კიდევ უფრო გაიბერა, გასივდა და ბოლოს გასკდა. ცამდე ასულ ქვიშაში გაძრული სიმხურვალე ალივით შემოეხვია ძერიას. გაფარვარებული ქვიშის ნემსები კბენს და ჩხვლეტს სამოსშემოძარცველ სხეულს, მოძვრება თვლებში, ნესტოებში, ყურებში, ფხაჭნის და წვავს ყელს. კაცი მაინც მიდის!

აფუსის მთის წყალსაც გაჭირვებოდა. ახლა ძალ-ღონეს ძერიას გმიგვა-კენესაზე იკრებდა. მირაბი რომ ჩაიკეცებოდა და დახეთქილ ტუჩებს აცმაცუნებდა, წყალმა იცოდა რასაც თხოვდნენ. წვეთი-წვეთს შეეწებებოდა, ერთ ყლუბად შეიკვრებოდა და ქვიშიდან გამოანათებდა, რომ მეგობრისათვის ტუჩები დაენამა. წყურვილის დაოკება აღარ ძალუძდა უკვე, რადგან ძარღვი დასუსტებოდა, დაწრეტოდა.

მაინც არ ეპუებოდნენ უდაბნოს.

ძერია აფუსის წყალს ველარ ხედავდა, მაგრამ მის სუსტ ყრიალს მაინც გრძნობდა უდაბნოს გულში, როცა ყურს ქვიშაზე დადებდა.

„გაუჟღ, ძერიავე, გაუძღლ!... ბოლოს მაინც გახვალ!“..

მირაბიც მიჰყვებოდა დაუსრულებელ გზას. ეცემოდა და დგებოდა. დგებოდა და მიდიოდა...

გაოცებული იყვნენ მისით უდაბნოს ვერაგი ლამაზმანი კობრა, ავი გიურზა და დაუნდობელი ეფა. ქეჩოს აიყრიდნენ მხოლოდ და კუდზე შემართულნი, ნებიერი რწვეა-რწვეით შესცქეროდნენ მარტოდ მავალს უდაბნოში, ვინაც მათი მეფური მყუდროება დაარღვია.

ვერც ბრაზიანი ფალანგები და მორიელები იმეტებდნენ დასაგესლავად.

ვერც დასცა უდაბნომ წინ მავალი.

ხარბმა ქვიშამ ვერც აფუსის მთის ნაყური გააქრო. იგი მაინც მიჰონავდა წვეთ-წვეთად. მიწანწკარებდა წინ, სულ წინ...

გამოჩნდა მოსარკული სივრცე. მირაბის გამოშვალ ნესტოებს მა-
რილის ოხშივარმა შეუღიტირა. მაგრამ ეს მარილის ტბა იყო და არა ზღვა.

თავისი საუფლოს მიჯნასთან მისულთ კიდევ ერთხელ შეუტია უდა-
ბნომ. ბარხანები სილის ტალღების ნელი, სისხლის გამყინავი რწევა-შრი-
ალოთ დაიძრნენ ცხელი ბუნაგებიდან და წინმავალთ შემოადგნენ. შემ-
დეგ მათი შემჩატებული მძიმე სხეული აიფოფრა, აფუვდა და მზის გვი-
რგვინამდე აზავთდა.

კაცი მაინც არ ტყდება, თუმცა ნაკვალევი მისი მხოლოდ სისხლია.

აფუსის წყალი სულ მიყუჩებულა, გატრუნულა. ხანდისხან ოუ ამო-
იკნავლებს საიდანლაც განწირული ხმით:

„მიშველე! მიშველე!“

მირაბმა კიდევ ერთხელ უხმო სიმხნევეს. გადაგდებულ ბართან მი-
ზოხდა და მის ტარს ჩაჰიდებულმა, წელი კიდევ ერთხელ აიტანა ზევით.
დახეთქილ-დაიარებული ხელისგულებიდან სისხლი სდიოდა, მაგრამ სი-
ლას მაინც ებრძოდა. წამიერად გაჩენილი ორმო თვალშეუსწრები სის-
წრაფით ივსებოდა ისევ. ამაო გარჯა იყო! ღონემიხდილმა დაავდო ბარი
და თვლებიდან სიმწრის ცრემლი გადმოსცვივდა.

კაცის კეთილშობილებამ ბარხანების გულიც მოინადირა. დაცხრნენ
და მზემაც სხივდამცხრალად გამოანათა. ძერიამ უფრო ახლოს დაინახა
სარკესავით ალივლივებული სივრცე, რომელსაც ორთქლის ჯანღი ასდი-
ოდა და სიხარულით ამოიხრიალა:

— ზღვა!

მაშ მოსულა! სადაცაა მის ტალღებში შესცურდება და მხარულს
გაჰკრავს გაღმა ნაპირისაკენ. იქ კი გურჯისტანის მაღალი მთები დგანან.

ისევ ჩაუდგა ძალა დამდნარ კუნთებში და წინ გაზოხდა. როდი იცო-
და, რომ ზღვამდე კიდევ შორს იყო; რომ აქ, მარილით გადასარკულ
ჭანჭრობში, სულს ლაფავდა აფუსის მთის ნაჟურის უკანასკნელი წვეთი.

სულ მოუბრუნდა გული მზეს მის გაჩენილ შვილზე. მწედ ექმნა. გა-
მოიხმო დაღუპვის პირამდე მისულთა სულის გამამხნეველები მირაბი.
აახასხსა, აალივლივა თავისი ოქროსფერი დაღალი და უდაბნოს სივრ-
ცეში შემოცურდა თეორი ქალაქის ჩვენება.

ძერიამ სასოებით გაიშვირა ხელი ოქროსგუმბათებიანი მეჩეთისა და
მის გარშემო ტყედ აღმართული მინარეთებისაკენ. მაგრამ იმ ადგილას
ახლა პალმების დაბურული ტევრი ამოიზარდა. გრილი ოაზისის გულიდან
მოჰქროდა მაცოცხლებელი ნიაფი და მიედინებოდა ცივი, ანკარა წყარო.
ეს წყარო მიისწრაფოდა ძერიასაკენ და თან მიიმღეროდა:

„დარჩი, აქ დარჩი!“

მირაბმაც მორჩილად დაასვენა თავი ქვიშაზე, რომ დაიძინოს, ტკბი-

ლად დაიძინოს. მაგრამ ამ დროს სულ ქვემოდან, ჩაულწეველი სიღრმე-
დან შემოესმა აფუსის წყლის მიმქრალი ხმა:

„ნუ გჯერა მისი... ველარ მოგყვები... დავშრი, ვქრები... მაგრამ შენ
გახვალ... გელოდებიან გურჯისტანის მთები!...“

ძერია ხოხვა-ხოხვით გაეცალა ადგილს, სადაც აფუსის წყალი უკა-
ნასკნელად ატირდა და დაიღუპა. მიისწრაფოდა ჩეროიანი თაზისისაკენ,
მაგრამ იქედან უკვე მეწამული ბინდი იმზირებოდა უძირო, ჩასისხლია-
ნებული თვალებით. უფრო შორს კი ქვიშაზე მიგორავდა უდაბნოს დიდი,
თეთრი მზე. მისი კაშკაშა დისკოს ძვიდეს ჩასჭიდებოდა რაღაც პატარა
არსება, რომელსაც ხელები ეწოდა, მაგრამ მზეს მაინც არ ეშვებოდა.

მიხვდა, რომ ეს თვითონ იყო. ძალამიცემული იმედი ისევ აფუსფუ-
სდა კაცის არსებაში და მან თვალები დახუჭა, რომ იღუმალად მოსასძენი
რჩევის აზრს უკეთ ჩაწვდომოდა. დიდხანს იწვა ასე, გაუნძრევლად, ვიდ-
რე ზანზალაკების წკარუნი არ ჩაესმა. თვალი გაახილა და ქარავანი დაი-
ნახა. ჩამავალი მზის დისკოს შუაზე გადაჭდობოდა გრძელი მწკრივი მე-
ქარავნებისა და აქლემებისა. ნახშირით შავი ლანდები მიაბიჯებდნენ
დინჯად და მსუბუქად. მათი ფეხებით აშლილი სილა გამდნარ ოქროსავით
დუღდა და ორთქლდებოდა ბინდში.

— ე-ჰე-ჰეე! — შეეხმიანა ძერია ქარავანს, მაგრამ მის ძახილს ვინ
გაიგებდა, როცა პირიდან ხმა არ ამოსვლია.

ფეხზე წამოფორთხდა, მაგრამ ტყვიასავით დამძიმებულმა ტანმა ისევ
ქვემოთკენ დაზიდა. მაინც შესძლო მკლავებზე წამოწევა და სივრცეს ისევ
უხმოდ შესძახა:

— „საით ქარავანო, საით?!“

ქარავანი კი უკვე მზის ბორბალს გასცილებოდა და უდაბნოს უსაზ-
ღვრო ბინდში მიაბიჯებდა.

ძერია კიდევ ერთხელ წამოსწია თავი და უხმოდ დაიბლავლა:

— „საით გაგიწევიათ, საით?!“

— „გურჯისტანისაკენ!.. გურჯისტანისაკენ!“

ამას აქლემთა ყელზე შებმული ზანზალაკები მღეროდნენ.

2. ისპაან ქალაქს ჭახვლა

ისპაან ქალაქს მიეშურება არდესთანელი მოლა ჰაჯი-ალა ყოლაძე-
ალი. მოჩლახულ გივეში შედგმულ ფეხებს დროდადრო შემოჰკრავს ჩაქ-
ჩაქით მიმავალ თეთრ სახედარს. ოსთანის მოლების წინამძღვარს მიეჩქა-
რება, რათა ისპაანის მოლა-ბაშს წვრილად ჩაუკაკლოს სამწყსოში მომ-
ხდარი ამბები. ამბები კი იმდენია და ისეთნაირი, კაცი ჰკუდიან შეიძლება
გადავიდეს. მეტი რაღა გინდათ! დიდი ალაჰის მსახურებსაც კი თავისუ-

ფლად ვერ გაუვლიათ. მერედა სად?... თვით ღმერთისაგან კურთხეულ ის-
პაპანში!

ეს ოხერი ათაფური მაინც ვინღაა. ამოდენა ქალაქი რომ თავზე წა-
მოუტყვამს. ერთ გურჯს როგორ ვერ უნდა მოერიონ? თვით მოლა-ბაში
რატომ არაფერს იღონებს?!

— ალაპ-ილ-ალაპ! — მოლას ტანში გააყრუოლა და ისე მიიხედ-მო-
იხედა, თითქოს ათაფური მოლანდებოდეს. გაგულისებით აახათქუნა თა-
ვის გამხდარი წვივები სახედრის ფერდებზე და თვინიერი ცხოველიც
უფრო სწრაფად აჩაქჩაქდა.

მოლა ჰაჯი-ალა ყოლამ-ალის საქმე არ მისცემია ამ თავზეხელადე-
ბულ გურჯ ოფიცერთან. მაგრამ იმდენი რამ სმენია მასზე, სადმე რომ
შემოხვდეს, ალბათ იცნობს კიდევ.

— ალაპ-ილ-ალაპ?! — ამოიგმინა მოლამ. კაცი ლამის თავის გულს
შეასკდეს. ამასწინათ ამ ალაპისაგან მოძულებულ ათაფურს ჰაჯი-ალას სა-
მწყსო ოსთანიდან ისპაპანში ჩასული მოღებისათვის წვერები დაუჭრია
და ნაობახტში შეუყრია. ვითომდა შაჰის ბრძანებას რატომ არ ემორჩი-
ლებით, ეგრე ძველებურად რატომ დაფართხნობთო.

„რა აქვს დასაწუნი ამ ჩვენს ჩალმასა და ტანსაცმელს?!. ალაპს ასე
უნებებია ჩვენი შემოსვა და ეს გურჯი რას ჩაგვცივებია?! ისლა გვაკლია,
გიაურულად შევიმოსოთ, მათი მოგონილი თეთრი ქუდები დავიხუროო“...

მოლა ჰაჯი-ალა ყოლამ-ალის უფრო ის უკვირს, ათაფურის თვითხე-
ბობა აქამდე რომ ვერ აულაგმიათ. ისპაპანის მოლა-ბაშის მოთხოვნით
ათაფური სამართალში რომ მიუტიათ, მოლებს ბაირამი გასთეხებიათ.
ათაფურს, თურმე, წარბიც არ შეუხრია: ძველებური ფარფაშა ტახსაცმ-
ლის ტარება თვით შაჰმა აკრძალა და დიდი ალაპის აჩრდილის ფირმანის
უპატივემლობა არავის ეპატიებაო. ჩვენს წვერებს მაინც რაღას ერჩო-
დითო, უკითხავთ მოლებს. იმ შაითანის ლუკმა ათაფურს ამაზე სიცილი
დაუწყია — ამდენი როგორ არ იცით, ციხეში მოხვედრილ კანონის დამრ-
ღევს თმა და წვერი გაკრეჭილი უნდა ჰქონდესო... მდივანბეგ-მოსამართ-
ლეებსაც ათაფურის გამართლებაზე უკეთესი ვერაფერი მოუფიქრებიათ
მოლებსაც მიშველებიან, მაგრამ რაი ვინღათ. ალაპის მსახურები ციხიდან
ვერ გამოუვლიათ — სანამ წვერები არ დაგვეზრდება, მრევლს როგორ
ვეჩვენოთო.

„ასეთი რამ გაგონილა? — ჰკვირობს მოლა ჰაჯი-ალა ყოლამ-ალი. —
სამი დაყრუებული მეჩეთი ჩემს ოსთანში! კიდევ კარგი, ახლო-ახლო რომ
არიან და თვითონ ვახერხებ ყურის გდებას.. ისე, დიდმა ალაპმა შემინ-
დოს და, ერთი კარგი საქმე გამომივიდა, ნოვრუზის მეჩეთის ნახევარი
მოლა ჰაჯი-ალა ალი-მირზას რომ ვუწყალობე. სანდო კაცია, მექაში ერ-
თად გვივლია, ჩემი სიყვარული და ერთგულება აქვს... იმ ოქროების გა-
მორთმევა არ მინდოდა, მაგრამ ალაპია მოწმე, თვითონ ჩამაცივდა... ნო-

ვრუშელი მოლა ციხიდან რომ გამოვა, ერთ ამბავს დამაწევს, მაგრამ მე ჩემს სულ ხომ არ გამოვკეტავდი... დროა იმანაც გაიგოს, რომ ჩემსავე დამსახურებულ მოლა-ბაშს პატივისცემა უნდა“...

ამ ფიქრებში იყო მოლა, როცა ჯუმ-ჯუმის მოქანავე მინარეთები გამოჩნდა. ქუჩებში ხალხიც მომრავლდა. მოლა წარბებს ქვემოდან კუშტად ათვალიერებს ახლებურად ჩაცმულთ და თავისთვის ბუზღუნებს.

— მართლმორწმუნე გიაურისაგან ველარ გამირჩევია... რა მართლმორწმუნეა ის, ვინც ყურანის კანონებს არღვევს, შარიათს არ მისდევს... ერთი ვინმემ ამიხსნას, ვით უნდა ადგეს და დაჯდეს კაცი ასეთ ტანსაცმელში... ან ზონარგაყრილი ფეხსაცმელები როგორ უნდა გაიხადო ყოველი ლოცვის წინ, დღეში ხუთჯერ... ალაჰი!.. რანაირად ახერხებენ შაითანის მოგონილი ამ ყოვლად უცნაური ტანსაცმლის ჩაცმა-გახდას შუის ამოსვლისა და ჩასვლის ჟამს? კარგი და ვერ მოასწარი... მზე შენთვის ორჯერ ხომ არ ამოვა და ჩავა!.. არა, ამაში ნამდვილად შაითანის ხელია გარეული...

სხვათა გამკილავ-გამქიქებელი იმაზე როდი ფიქრობდა, რად ელიბე-ბოდათ თეთრქუდიან ახალგაზრდებს მის დანახვაზე.

მართლაც და ერთ რამედ ღირდა სახედარზე ამხედრებული მოლას ხილვა. მისი ფარფაშა მოსასხამი ისპაჰანურ ნიავს ისე დაებერა, იფიქრებდით, სახედარს ზურგით გაშლილი კარავი მოაქცესო. ამ კარავის ზემოდან ამოყოფილი მოლას გამხდარი, ჩაღმნიანი თავი ჯოხზე წამოცმულ საფრთხობელსა ჰგავდა.

ახლებურად ჩაცმული, თეთრქუდიანი ხალხი სულ უფრო მრავლდებოდა. ალაჰის მსახურიც უფრო მეტად ბორგავდა. ამ დაწყევლილ თეთრქუდთან მრავალი მწარე მოგონება იყო დაკავშირებული. კარგად ახსოვს, მთავრობამ „ქუდის ფირმანი“ რომ გამოსცა, ეს აინუნში არ ჩაუგდია — კანონი ბევრი დაწერილა და იწერება, ყველას ასრულება სად გაგონილაო. მაგრამ მოხდა წარმოუდგენელი რამ — ახალმა შაჰმა ეს უცნაური ქუდი ჯერ თვითონ დაიხურა, შემდეგ თავის ვეზირ-მინისტრებსა და კარისკაცებს ჩამოაფხატა თავზე. მათ გაკიცხვას ვინ გაბედავდა!.. ახალ ქუდს ხალხმა თვალი რომ შეაჩვია, იგი ახალგაზრდებმაც დაიხურეს. მოლები, ცხენს რომ ვერ მოერივნენ, უნაგირს ეცნენ. ერთი ალიაქოთი ატეხეს: ჩაღმის გადაგდება როგორ იქნება, გიაურის მოგონილი ქუდი მართლმორწმუნემ რატომ უნდა დაიხუროსო. დაინახავდნენ თუ არა ქუჩაში თეთრქუდიან ახალგაზრდებს, ყიჟინს დასცემდნენ:

— ვერა ხედავთ ამ ურწმუნოს?.. დაიჭირეთ, სცემეთ, წაართვით ქუდი!

გახელებული ბრბოც ეცემოდა ახალგაზრდას, ფეხქვეშ დაიდებდა. წუთი და, დაგლეჯილი ქუდის ნაფლეთები ჰაერში ირეოდა.

ახალგაზრდები, მოლების გულვასახეთქად, უფრო გაკერპდნენ. მათი

კადნიერება იქამდე მივიდა, რომ ახალი ქუდის ქება დაიწყეს და გრილია, სახმარად მოხერხებულიო და მისთანანი. საქმე იმით დამთავრდა, რომ მთავრობამ პოლიციას თეთრქუდიანების დაცვა და ჩაღმძინების შევიწროება დაავალა. ათაფურის სახელიც იმდროიდან გავარდა ისპაჰანში.

„შაითანს არ სძინებია, რაკი ეს შეჩვენებული ათაფური მოუვლინა ქალაქთაგან უპირველესს... დამაცადოს, ყველაფერს მოლაბაშს ავუხსნის! ეგონა ვერ გავიგებდით, გურჯი რომ ყოფილა?... თავი და თავი ეს არის... მხლებლებსაც, თურმე, გურჯების წრიდან ირჩევს... სპარსელების მტერია და იმიტომ მათი ჯინი ჭირს... მერე რა, რომ მართლმორწმუნეობას ჩემულობს, გურჯების ენაზე არ ლაპარაკობს!... არა უშავს, მალე მოვეუბრისავ კისერს, შაჰის მოედანზე ჩამოვახრჩობინებ მაგ ურჯულს!..“

ასე ქადილით შეაგდო მოლა ჰაჯი-აღა ყოლამ-აღიმ თავისი სახედარი ალავერდი-ხანის ფართო ხიდზე, რომ რაღაც ელდამ ადგილზე გააშენა:

„რად შესდგა სახედარი?... ან ეს თავხედი ვინლა, წინ რომ გადასდგომია მოლათაგან ურჩეულესს?... ის არის, ის!“ — მოლას ტანზე ცივმა ოფლმა დაასხა.

ის კი — ათაფური (მოლა ნამდვილად არ შემცდარა!) დგას შუა ხიდზე და თავისი ჯილა თვალების მზერა ხანჯალივით მიუბჯენია მოლასათვის. ტანმალ და ახოვან ათაფურს ფეხები ისე ფართოდ გაუდგამს, თითქოს ხიდზე მიმავალ-მომავალი მილეთის ხალხი ლაქებში უნდა გაატაროსო.

„ნამდვილი შაითანის მოციქული ყოფილა... ზედვე ეტყობა... ტახსაცმელიც როგორი აცვია“... — მოლას სუნთქვა ეკვრის, ბრაზი აღრჩობს, ათაფური კი ინგლისურ სტეკს ასევე ინგლისური კრაგის ყელზე ატკაცუნებს და მონუსხულივით გაშეშებულ მოლას დამცინავი ღიმილით მიმართავს:

— ეგეთი ტახსაცმლითა და ჩაღმით, ამოდენა წვერებით, აღა-მოლა, ისპაჰანში ვერ შეგიშვებთ!.. ასეთია ნება დიდი შაჰისა!

„ვის ეუბნებიან ამას?... მე, ჰაჯი-აღა ყოლამ-აღის? ისპაჰანის მოლაბაშის მეგობარსა და თანამზრახველს, ვისაც მალე უმაღლესი საღვთო პატივი ელოდება?...“

ბრაზით გაგუდულ მოლას სურს იყვიროს, იკივლოს, ხალხს საშველად უხმოს, მაგრამ ყელიდან ხმა არ ამოდის...

— ზომ გაიგონეთ მოლა-აღა! — იმეორებს ათაფური მშვიდად და მტკიცედ. — ახლავე უკან უნდა გაბრუნდეთ... საიდანაც მოსულხართ, იქითკენ წადით!

მოლა ახლა ათაფურის ზურგს უკან ატუხულ რამდენიმე სხვა კაცსაც ამჩნევს, ოფთომარჯვებულთ, ასევე უცნაურ ტახსაცმელში გამოწყობილთ.

--- როგორ მიბედავთ! — ამოიხრიალა მოლამ ბოლოს.

— ნუ ბრაზობთ, მოლა-აღა! — ათაფურის რატომღაც დამტყპარ ხმაზე გადავიდა. — დიდი შაჰის ბრძანება ყველას თანაბრად ეხება.

ამ სიტყვების დასტურად ათაფურის ერთერთი მხლებელი ვირს ყურში წვდა და უკან მიაბრუნა. მოლამ გადმოხტომა მოინდომა, მაგრამ ვერ მოახერხა.

— ალაჰს რაღას ეუბნებით! — ხელები ცისკენ აღაპყრო მოლამ, როცა ხიდიდან გადაიყვანეს.

— ალაჰისა იმას ეშინოდეს, ვინც მიწაზე მისი სახელითა და სახლით ვაჭრობს! — სულ ახლოს, უკვე ყურში ჩაესმა მოლას.

„შაითანი, ნამდვილი შაითანი!“ — რეტლასხმული მოლა კენზე „ძეჟანდა“.

თვალი რომ გაახილა, ხიდისწინა მოედანი ხალხით იყო სავსე. მოლა წინანდებურად სახედარზე იჯდა და იქეთ-აქედან ათაფურის მხლებლები ამოდგომოდნენ. ამდენი ხალხის დანახვაზე მოლას გული მიეცა, ხელი ათაფურისაკენ გაიშვირა და ხაფი ხმით იყვირა:

— მართლმორწმუნენო!.. თქვენს წინაშე ალაჰის გამყიდველი შაითანია!.. მოჰკალით, ჩაქოლეთ!..

„შაითანს“ წამწამებიც არ დაუხამხამებია. მხლებლებს გადახედა მხოლოდ.

და მოლამაც მაშინვე თვალი ჰკიდა ცაში შესროლილ საკუთარ ფეხებსა და ჩაღმას. ქაჩალ თავზე გივეც დაეცა... შემდეგ ისიც დაინახა, მისი ჩაღმის დაშლილ დოღბანდს როგორ უმოწყალოდ გლეჯდნენ ვიღაცეები.

— ალაჰ-ილ-ალაჰ! — დაიღრიალა მოლამ და მის წინ უღრტვიხველად მდგარ ვირს წიხლები ჩასცხო. მოედანი ახარხარდა. მოლა გაცოფდა.

„ჰოი, შერცხვენავ, რჯულის წახდენავ!.. ალაჰის მსახურს ასე აპაძულებენ, ესენი კი დგანან და იცინიან... დიდო ალაჰ, რატომ მიწა არ გასკდება და პირს არ გვიყოფ ჩვენი შეცოდებებისათვის?!“.

მოედანზე გნიასი მატულობს.

— მართლმორწმუნენო! — სცადა მოლამ ხალხის გადმობირება, მაგრამ მეტის თქმა ვეღარ მოასწრო. რაღაც ძალამ ერთბაშად მიწას მოსწყვიტა და ჰაერში ააბურთავა. საკუთარი ტანსაცმლის კალთებში გაბლანდული, ვერაფერს ხედავდა. სხეულის მხოლოდ იმ ნაწილებს გრძნობდა, რომელთაც მუშტები ხვდებოდა. კარგახანს გაუდიოდა ბაგაბუგი მის ფერდებს, ვიდრე ბოლოს, მიწაზე არ მოადინა ზღართანია...

როცა მოსულიერდა, დამძიმებული ქუთუთოები ძლივს-ძლივობით გახსნა. პირველი, რაც დაინახა, იყო ლურჯი ცა და მაღალი მინარეთები შაჰის მეჩეთისა. ცის უსაზღვრო სივრცისა და მინარეთების გულგრილმა სიმშვიდემ რაღაც აუხსნელი წყენა მოგვარა.

— ავია, მაგრამ ძალღი არ არის... თავი დაანებეთ! — ჩაესმა ყურში. ეს ათაფურის ხმა იყო.

მოლას გულში კიდევ ერთხელ გაიბრძოლა სიბრაზემ, მაგრამ იმდენად სომიხდილებამ უმალ მოაყუწა. ასე იწვა კიდევ ერთხანს, ვიდრე აღიგვიწილი, სულისაგან დაცლილი ვიღაცის ხელებმა ხელახლა არ აიტაცა მიწიდან...

ისევ გაახილა თვალები და სახედრის ზურგზე ხურჩინივით გადაკიდებულმა, ქვემოდან ამოხედა მოედანზე თავშეყრილ ბრბოს. ახლა კი იწავა მოლა ჰაჯი-ალა ყოლამ-ალამ, რომ ქვეყანა მართლაც გადაბრუნებულიყო... გასაოცარი კიდევ ის იყო, რომ ამის მიუხედავად ხალხი წინახდებურად ყაყანებდა და იცინოდა, ყველაფერი ძველებურად მოძრაობდა და მიედინებოდა.

3. ბ ე ჟ ე დ ი

თედო უკვე მესამედ იმყოფებოდა ირანში სამეცნიერო მივლინებით. ახალგაზრდა თბილისელ პროფესორს თეირანის უნივერსიტეტში წაკითხულმა ლექციებმა კარგი სახელი დაურხია. ქართველი ირანოლოგისათვის ღია აღმოჩნდა სპარსეთის ყველა სამეცნიერო დაწესებულების კარი. თედოც ლექციებიდან თავისუფალი მთელი დროის მანძილზე ერთთავად სახელმწიფო თუ კერძო ბიბლიოთეკებსა და ხელნაწერთსაცავებში იჯდა. ბევრ საინტერესო მასალასაც წააწყდა. ამ აღმოჩენათა შესახებ ცნობები ჟურნალ-გაზეთებშიც დაიბეჭდა.

თედოს თეირანში ნაცნობებიც თანდათან გაუმრავლდა. მათ შორის რამდენიმე ფერეიდნელი იყო.

— პატრონო, გვეყონაღე, მობრძანდი ჩვენს-ყე! — ეპატიუებოდნენ თედოს თანამემამულეები ყოველი შეხვედრის ბოლოს.

ოფიციალური სტუმრის მდგომარეობა თედოს აიძულებდა თავაზიანად უარით ეპასუხნა. ამიტომ ხან რას მოიმიზეზებდა და ხან რას. ერთთთან, რეზა მიქელანთან, მაინც არაფერი გაუვიდა. ფერეიდანში დაბადებული რეზა უკვე თეირანის მკვიდრად ითვლებოდა. დაწყებითი სკოლის მასწავლებელმა ქართველი პროფესორის ყურადღება თავიდანვე მიიქცია ინტელიგენტური გონებაგახსნილობით, სულიერ ინტერესთა მრავალმხრივობით, გულგახსნილობით. რეზას თედოსათვის არც დედამამშობლოში დაბრუნების სურვილი დაუმაღავს და არც ეჭვი — ვაი თუ ახლებურ ცხოვრებასთან შეგუება გამიჭირდესო. პროფესორი, რაკი აღჭურვილი არ ყოფილა ასეთ საკითხებში ჩარევის რწმუნებით, კატეგორიული რჩევის მიცემისაგან თავს იკავებდა. ეგ თქვენი პირადი საქმეა, რეზა-ალა, და თქვენ თვითონ უნდა გადაწყვიტოთო.

თედოს სამეცნიერო მივლინების ვადის მიწურვის კვალობაზე რეზა მიქელანის დაჟინებაც მატულობდა — ერთი გურჯის ოჯახი მაინც როგორ

არ უნდა ინახულოთ, არც ისე წყალწაღებულები ვართ, კაცურად არც შეგვ-
გვხედეთო. ამან გასჭრა.

თედო რეზას თეირანიდან გამომგზავრების წინა საღამოს ესტუმრა. მიქელანგის ოჯახი ქალაქის ძველ უბანში აღმოჩნდა დაბინავებული. მოკრძალებული მასწავლებლის პირობაზე, საკმაოდ კარგად მოწყობილიყო რეზა. შინაურთა გარეგნული იერი, ჩაცმულობა და მანერები მოწმობდა, რომ ოჯახში საფუძვლიანად დამკვიდრებულიყო თანამედროვე ცხოვრების ნორმები. რეზას მეუღლე და ბავშვები სტუმარს არ უცხოობდნენ, თავი თავისუფლად და ბუნებრივად ეჭირათ. ძველი ყაიდისა მხოლოდ რეზას მოხუცებული დედა ჩანდა, თუმცა იერსა და ხასიათში რაღაც ქოთული, ჩვენებურიც შემორჩენოდა.

— თქვენი მობრძანებით, შვილო, სითბოს ქურქი ჩავიცვით! — ასეთი სიტყვებით შეეგება იგი სტუმარს.

მთელი საღამო სუფრასთან საუბარში წარიმართა. რაზედაც არ უნდა ჩამოვარდნილიყო ლაპარაკი, იგი აუცილებლად საქართველოში დაბრუნებაზე მსჯელობად იქცეოდა. თედო მიხვდა, რომ ამას მასპინძელი ერთგვარი დაჟინებით აკეთებდა, დედაზე რაღაც ზემოქმედების მიზნით. მაგრამ მოხუციც ასევე დაჟინებით თავს არიდებდა ამ თემაზე საუბარს. თედოსათვის თანდათან აშკარა გახდა, რომ რეზა სტუმრისაგან მხარდაჭერას ელოდა დედის გადმოსაბირებლად. ბუნებრივია, ამან წარმოშვა ერთგვარი გათიშულობის გრძნობა. ლაპარაკიც მაინცა და მაინც ვერ აეწყო.

თედოსათვის კარგად იყო ცნობილი, რომ ორი მეზობელი ქვეყნის ხელისუფალთა კეთილი ნებით, ფერეიდნელები უკვე საქართველოსაკენ დაიძრნენ. პირველი ოჯახების დაბრუნებას მშობლიურ მიწა-წყალზე, კახეთში, თავადაც დაესწრო. ამაღელვებელი და დაუვიწყარი სანახაობა იყო!

თედოს აქამდე ეჭვიც არ შეპარვია, რომ პირველ კერაზე დაბრუნების საქმეში ყველაზე მეტად უნდა ეაქტიურა ქართული ოჯახის ბურჯს — დედას. მაგრამ აქ, მიქელანგებთან, დარწმუნდა, რომ ეს სულ აგრე არ ყოფილა. მოხუცს მზადყოფნობისა და ენთუზიაზმის არაფერი ეტყობოდა. სულ ერთსა და იმავეს გაიძახოდა — კიდევ გავჩხრიკოთ, გონჯი არა გამოგვივიდეს რაო.

თედოს უხერხულობის გრძნობას უმძაფრებდა მისი განსაკუთრებული მდგომარეობა. არადა ასე ჩუმად, საქმეში ჩაურევლად ჯდომაც არ გამოდიოდა. დედა-შვილის სჯა-ბაასი სულ უფრო ცხარდებოდა.

— წავალ!.. მოვკიდებ ხელს ჩემს ქალ-ბაღანას, ჩემს ქულფათს და წავალ საქართველოში! — წამოიძახა ბოლოს დედის სიჯიუტით და ყოყმანით წონასწორობიდან გამოსულმა რეზამ.

— რაით ვიშუღლოთ, შვილო! — წყნარად მიუგო დედამ. — ჩემი პალახი ეს არის — წა!

ეტყობოდა, რეზა სწორედ დედის ასეთ გულდაჯერებულ სიმშვიდეს
გამოჰყავდა წონასწორობიდან. მას ვერაფრით ვერ წარმოედგინა საქართველოში
დაბრუნება დედის გარეშე:

— ქენ აქ დაგაგდოთ, ჩონ წავიდეთ?!

— ჩემი ღონება რაისით გაკრთობთ!.. მითქმის წა!

— წავალ, წავალ! — დაბეჯითებით გაიმეორა რეზამ. — მინდის ჩემი
ერთი ბატატი დაიბადოს იქებჩი, დიდ საქართველოში!

— სიმართლე შენი, შვილო! — კვლავ აუმღვრეველი სიმშვიდით უთ-
ხრა დედამ. — წა!.. მე საფლავს ვერ დავტევ... ჩემი კაცის სული შიშ-
ყენს—ყე...

შენ ბატარა იყავი, ფერიეთიდან რომ ავიყარენით და თეირანში მო-
გვდიოთ-ყე. რა ყარიბობა, თანგობა გამოვიარეთ-ყე... კარგი რა ვნახევი...
ყაფარობაში მოკტა ჩემი კაცი... ახლა კილო სხვაჩიგან წავიდე?! ჩონი და-
სტა აქ დაგაგდო... ჩონ კაცის ძოლები აქა დავყარო?... ხო გავერანდა სუ-
ლი!

— გული მეც მეწის, — ოდნავ მოლბა რეზა. — იქებჩიდანაც იქნე-
ბის მამის ჩემის საფლავი ნახო.

მოხუცმა თავი გააქნია.

— ჩემი მეტი დასტა აქა რჩევის... იმათ არ უნდის დედაი? — ქალი
მოულოდნელად თედოს მიუბრუნდა. — ამისი ერთი ძმა ჰამალია, ქარხა-
ნაჩი მუშაობს... მეორე სკოლაჩია... დაი...

— კარგი, კარგი! — შეაწყვეტინა რეზამ შერიგებული ხმით. — და-
ლიან საყორელი დედან ხარ... ემე კილომ არი საყორელი დედა.... საქარ-
თელო!..

— სიმართლე შენი! — გაიმეორა მოხუცმა ამოჩემებული სიტყვები
და ისევ თედოს გადმოხედა თავისი დაღლილი თვალებით, რომლის სიდ-
რმეში მართოდენ უსასოო ნაღველი ჩაბუდებულიყო.

და თედო უცებ როგორღაც გამოუტყდა თავს, რომ იგი მოხუცსაც
თანუგრძნობდა. უფრო სწორად, თედო უნებურად დაემორჩილა რაღაც
დიდ, მისთვის ძნელად ამოსახსნელ სიმართლეს, ამ დაუძლურებული ადა-
მიანის სულის სიდრმეში ჩამარხულს.

მაინც რა აცოცხლებდა დედის ერთგულებას გზააბნეული ადგილის
ანგელოზისადმი? რომელი ფესვები ასაზრდოებდა?.. პირვანდელი სამშო-
ბლოდან გამოყოლილი, გამხმარ-გამყიფებული და ჯერაც მფეთქავი? თუ
უფრო ახალი, სხვა მიწაზე შეძენილი, ქმრის საფლავს შეზრდილი და აქ
დარჩენილი ნაშიერებთან სიახლოვის წყურვილით სავსე?.. იმისი სიმორე,
ვინაც მისგან მიდიოდა, დედას ჯერ კიდევ არ განეცადა სრულად, ამიტომ
მისი არჩევანი იქითკენ იხრებოდა, საითაც მეტნი ეწეოდნენ.

თედოს გაახსენდა საღდაც ნანახი უცნაური ხეები. რატომ საღდაც?
თბილისში უნახავს, უმეტესად სასაფლაოზე. ასეთ ხეს გაბარჯდნისი,

ერთანეთში ჩახვეული ხშირი ტოტები აქვს. ეს ტოტები ოდესღაც ფეს-
ვები ყოფილან. ნერგობის ჟამს მიწიდან ამოვლევდნენ ხეს, ნამდვილი ფეს-
ვებით ცაში გამოკიდებულს, სიცოცხლე მაინც ვერ დაუთმია და მიწას
ნორჩი ტოტებით ჩაბლაუჭებია. ფესვები ქმნილან ტოტებად, ტოტები ფე-
სვებად და უკვდავი სიცოცხლის წვენი კვლავ დაძრულა მის სხეულში...

მიქელანგელის მოხუცი დედაც იმ უცნაურ ხესა ჰგავდა. უკვდავი და
დაუმშრალი ინსტიქტი უფრო იმას ერთგულებდა, რაც გულთან და ხსო-
ვნასთან ახლოს იყო. იმ ძველის, პირველყოფილის სუფევა კიდევ ცოცხ-
ლობდა სულში, მაგრამ მინავლებულად. ასე მორეოდა პირველადს მხო-
რადი, იმ დედას ეს დედა, მაგრამ არსი დედობისა რჩებოდა.

სხვა საქმეა, ვინ რომელს მისცემდა უპირატესობას.

და მისჭირვებოდა დედას პოვნა უმთავრესისა, ჭეშმარიტისა!

თავისი დაბნეული უღონობით მოხუცი იყო არა იმდენად შესაბრა-
ლისი, რამდენადაც საყვარელი. იგი ერთხანს ჩუმად ყლაპავდა ცრემ-
ლებს, ალბათ, სტუმრის რიდით. შემდეგ კი თავს ველარ მოერია და ცრე-
მლი ლოყაზე დასდინდა.

თედოს იმის სურვილიც გაუჩნდა, მოხუცს შიალერსებოდა, რაღაცით
მაინც ენუგეშებინა, მაგრამ მიხვდა, რომ ყოველი სიტყვა და მოძრაობა
ახლა იქნებოდა უაზრო და უმნიშვნელო, ყალბიც კი, იმ წმიდა ტკივილ-
თან შედარებით, რომელიც დედის გულს კუმშავდა.

და მაინც დედა-სამშობლო უხმობდა თავის დაფანტულ შვილებს. მი-
წის ყივილი მოდიოდა იქედან, შორეთიდან და ითხოვდა განსჯას. და ყვე-
ლა ეს ხმა, ომახიანი თუ მონელებული, აშკარა თუ იდუმალი, ალბათ
ფუტსფუტებდა დედის არსებაში, იღვინებოდა ცრემლებად...

მიძიმედ ჩამოწოლილი დუმილი ბებიას მუხლებზე აცოცებული პატა-
რა ბიჭის ხმამ დაარღვია:

— ნამაი, დიდდავ, ნამაი!.. ნუ ტირი-ყე... ჩონ ჩამოვალთ და წავი-
ყვანთ საქართველოში!..

მოხუცმა ატოკებული ხელებით უხერხულად მოიწმინდა ცრემლები
და გალიმება სცადა, მაგრამ არ გამოუვიდა. თვალი შვილისაკენ გააპარა,
რომელიც ახლა უხმოდ თავჩაქინდრული იჯდა.

— რაისთვინ ადრე არ წამიყვანეთ საქართველოში. — მოულოდნე-
ლად დაიჩივლა დედამ. — როცა ახალგაზრდა ვიყავი და თავი მიყორდა...
ახლა საითლა წავიდე, რაითვინა? — ცოტა ხანს იყუჩა და კიდევ დასძიხა.
— ჩემი გზა ერთია... ჩემს კარებთან მალე სიკვდილის აქლემი წამოწვე-
ბის, ზურგზე შემისვამს და წამიყვანს-ყე...

რეზამ თავი ასწია. თითქოს რაღაცის თქმას აპირებდა, მაგრამ დედამ
დაასწრო:

— თადარუქი დაიჭირეთ, რო დიდ მამულ-წყალებში წახვიდეთ... წათ,
საქართველომ გაბედნიეროთ!

რეზამ ისე ამოიხვნეშა, თითქოს ზურგიდან მძიმე ტვირთი ჩამოე-
სნესო.

— რაქოენ დღეს უკან თბილისი წახიდე? — მიუბრუნდა მოხუცი
ქალი თედოს.

— ხვალ უნდა გეახლოთ!

— დედა გყავ?

თედო გუშანით მიხვდა, რომ მოჭორილი პასუხი საკმარისი არ იქნე-
ბოდა. და ისიც მოუყვა, რომ დედამისიც მისებრ მოხუცია, სახედაღარუ-
ლი და თმაგათეთრებული; რომ დედამისსაც თბილი ხმა აქვს და ნაღვ-
ლიანი თვალები; რომ ისიც ერთგულად დარაჯობს შვილების კერას იქ-
დიდ საქართველოში და რომ ყველა დედის ხვედრი საერთოდ ერთია...

მიქელანგების დედა ყურადღებით უსმენდა.

თედომ ისიც კი გაიფიქრა, რომ ამ წუთებში ეს დედა, ფერეიდნელი,
თვალჩილულად ხედავდა იმ დედას, საქართველოს დედას და რომ ისინი
რალაც უხილავი სულთა კავშირით ერთმანეთთან საუბრობენ კიდევ.

თედო ფიქრებიდან გამოიყვანა მოხუცი ქალის ხელის ფრთხილმა,
თითქმის ნაზმა შეხებამ. სიბერით გახევებული, თითების მონავლებული
სითბო თედოს სხეულში გადმოიღვარა და ნელა დაიძრა სიღრმეში, გუ-
ლისაკენ. შემდეგ ეს ნახევრადცივი ხელის მტევანი შეირბა და მოხუცმა
თითიდან წაიძრო ძველი, უსწორმასწოროდ გაღეული ოქროს ბეჭედი.

— ჩემი იადვგარი ქენ დედასთან ეს იქნების... ამაზე ყეიმათი არაფე-
რი მქონია-ყე... წაიღე, გამომართვი!

ეს სიტყვები ისეთნაირად წარმოსთქვა, თედომ უარი ვერ შეებდა.
ერთი პირობა, გულში, გადაწყვიტა კიდევ — ვიდრე წავიდოდე, სადმე
შეუმჩნევლად დავტოვებო. სცადა კიდევ — ბეჭედი ყავის ფინჯანის ქვეშ
შეაცურა, მაგრამ მაშინვე მოხუცის საყვედურით სავსე მზერა დაიჭირა.
ცხადი იყო, მიქელანგების დედა მოწადინებული იყო მისი ბეჭედი თედოს
დედას მისვლოდა.

კაცმა რომ თქვას, ამ ბეჭედს სამკაული უკვე აღარ ერქვა. იგი თით-
ქოს იყო ქართველი დედის ჭირთათმენის ზუნდზე ახსნილი ნიშანი, რო-
მელსაც სამშობლოში ჩამოტანა მართებდა.

თედოც ასე მოიქცა.

თეთრი კედლები

შორს ანათებენ თეთრი კედლები
და ბევრი ნატრობს მიღწევას ბჭემდე.
აქ ჩვენი ერის ოქრომჭედლები
ქვეყნის ბედნიერ მომავალს ჰედენ.

აქ ჩემი გულის დიდი ნაწილი
ფეთქავდა სხვათა გულებთან ერთად,
მერე გაფრინდა იგი არწივი
ბრძოლად მამულზე მოსეულ მტერთან.

წავიდა,
და არ დაბრუნებულა.
ყუმბარა შერჩა მოქნეულ ხელში...
დღეს სხვა მართვენი დაბუდებულან
ამ კედლებში და ვარაზის ხევში.

ის კი პოსტზეა ქვეყნის საწინდრად,
არ მოუხდია ვალი და ჯერი:
მწვანე და წმინდა იყოს მთაწმინდა,
თბილისს შვენოდეს ვარაზი ჩვენი,
ნათელი გვკონდეს ეზო და ჰერი!

გასამართლება

როცა დუმს ბინა და ქუჩა,
როცა თავს ვითავისწინებ,
გგონიათ, წამსვე თვალს ვხუჭავ
და უდარდელად ვიძინებ?

არა!
გონება ნათდება,
აღადგენს დღოურ გარემოს,
და მიდის გასამართლება, —

სინდისი თავმჯდომარეობს.
იწყება გვემა ქაჯური:
— ვის?
— რატომ?
— როგორ?
— რა ვქენი?
მესევა ასი მსაჯული —

ფიქრები მოსამართლენი...
გავმართლდი?
ტკბილად ვიძინებ —
თავი კაცურად მჭერია?
გავმტყუნდი?
მე შურს ვიძიებ —
და ძილი არ მიწერია!

მ ე ე ზ ო ვ ე

თოვს, ქარია თუ დელგმა,
თუ მზეს ირმები სძოვენ,
ფხიზელი დავალ დღე-ღამ,
ვით კარგი მეეზოვე.
ვნახულობ ხიდს და ბოგირს,
გზას არც ამაოდ ვტკეპნი:
ვიცი, სიამეს მომგვრის
ჩვენი შრომა და ტემპი.
ვიცი, მამულის ეზოს
პირი ისე აქვს სუფთა,
რომ თავისუფლად შეძლოს
პატიოსნებამ სუნთქვა.

ვიცი, სილაღე მათაა
მზესაც ახარებს ცაზე,
ჩემი სამშობლოს კალთა
ვარდებით არის სავსე.
ჰოდა, მამულო-დედავ,
დედის გულივით წმინდავ,
მე შენს სამსახურს ვხედავ
ჩემი სიცოცხლის მიზნად.
შენს ბედნიერ დღეს ვიყოფ —
ეს დიდი ბედი ვპოვე,
ვარ და კვლავ მინდა ვიყო
შენი მხნე მეეზოვე!

მრი შერი ერთ შერი

— ეჰ, ჩემო ეკა, სადღაა ის დრო!

— აბა, აბა... წიგნებსა და სცენას თუ შემორჩა, თორემ ყველაფერი დაიკარგა!

— როგორც გინდა ისე თქვი და, მაინც სხვა სილამაზე და ლაზათი იყო!..

სამხრობის ჟამი იდგა. ფანჯრებს გაკვროდა ჩამავალი მზის მეწამული ფერი. ქუჩიდან შემოდოდა მანქანების გაბმული გუგუნი. ვიღაც ვიღაცას ეძახდა. ხანგამოშვებით მილიციელის სასტვენის ხმაც შემოიჭრებოდა ფანჯრებში. ქალები დივანზე, ტელევიზორთან მოკალათებულ იყვნენ. სამოცდაათ წელს აცილებული იქნებოდნენ. თეთრი თმა თალხ თავსაფრებში დაემაღათ, ფეხები ფოსტლებში წაედგათ და კოჭებამდე კაბა ეცვათ. ვის ისინი დები ეგონებოდა, მაგრამ ისინი მეზობლები იყვნენ, — სოფელში ერთად იზრდებოდნენ და ქალაქშიც ერთად ცხოვრობდნენ. სატელევიზიო ფილმს გადმოსცემდნენ გასული საუკუნის ცხოვრებიდან:

ურემი მიჭრიალებს ორღობეში. მეურმეს ჩოხის კალთა აუკეცია, ყაბალახი თავზე მოუხვევია და ჩუმად დაპლინინებს. მერე ეზოში ქალი და ტიტლიკანა ბავშვები გამოეგებენ. შუა ცეცხლზე ქვაბი დუღს. ქალმა კეცზე მჭადის ცომი დააკრა. ბავშვებმა სუფრა დადგეს ცეცხლის პირას და მამას ხელი იქვე, სუფრასთან დააბანინეს.

— იმ ჩვენ მამასახლისსა რა ვუთხრა, — თქვა კაცმა, — ზამთარი კარსაა მომდგარი, ხუთი ურემი შეშა უნდა მოზიდოთ.

— შე, კაცო, შეშა ჯერ ჩვენთვის არ მოგვიჭრია.

— ჩვენ ამბავს რა თავში იხლის, მას მისი აწუხებს, — კაცმა ჩოხის კალთაზე ხელი შეიმშრალა, — ხუთი ურემი შეშა ამ ბაღებს შემოსავდა, ცოტას შავი დღისთვისაც გადავინახავდით.

ქალმა კეცზე მკადი არეკა. მერე ცეცხლზე მიდგმულ ქოთნიდან ლობიო დაასხა თეფშზე. ბავშვები კისერწაგრძელებული შესცქერიან დედას ხელებში. კაცმა პრასა დაახვია, მარილში ამოაწო და ჩაკბიჩა...

ეკა ტელევიზორის ეკრანს მთელი გულისყურით იყო მიჩერებული, მერე თავი სინანულით გააქნია და თქვა:

— სხვა რაღა, კეცზე გამომცხვარი მკადი მოგვნატრებია, ჩემო მართა.

— ის სიხარული აღარაა დღეს, ბაბა სააღდგომო საჩუქარს რომ მოგვიტანდა.

— პატივისცემაც რომ დაიკარგა?! — ტუჩები მოიწმინდა ეკამ, — ბაბა ერთს რომ შემოგხედავდა, ყველაფერი გასაგები იყო, სიტყვის შებრუნებას ვინ გაბედავდა. იმ ახლო-მახლო როგორ გავივლიდით, სადაც ბაბას ეძინა.

— ამ დროს ტეხა-კრეფა იწყებოდა, სიმინდის კალოსთან დიდი კოცონი დაინთებოდა და ბავშვები მის ირგვლივ ვხტოდით, ეე... რა ხვავი და ბარაქა იყო.

— ნენას ნაცარში გამომცხვარი კვერი?! ზედ ნაკვერჩხალზე შემწვარი მწვადები?!. პირის გემო აღარ აქვთ, ტაფაზე შემწვარ ძვლებს მწვადს ეძახიან. ბაბამ იცოდა, კარგი სამწვადე ხორცის შერჩევა.

— ჩვენ კიდევ რაღაცას მოვესწართ, მაგრამ ახლანდელ ახალგაზრდებს რა უნახავთ ამქვეყნად!

ისინი ტელევიზორს აღარ უყურებდნენ, საუბარს შეჰყვნენ. საკალანდო სამზადისი მოიგონეს, კალანდის დღე — დილით ბაბა საჩუქარს რომ დაახვედრებდა სასთუმალის ქვეშ. ბაბა რომ რცხილას მოჭრიდა ეზოს ზემოთ კოდმეზე, ეს ოჯახის ხვავსა და ბარაქას ნიშნავდა. ბელელი სავსე იყო ჩურჩხელებითა და ტკბილისკვერებით, კაკლითა და საზამთრო ზღილეულით. ბაბა აუცილებლად კალანდა დღეს ქვევრს მოხსნიდა თავს. ახლად გამოხდილ არაყსაც გამოიტანდა. მეზობლები მოდიოდნენ ახალი წლის მოსალოცად, თითო ჭიქას დალევდნენ და მეორე მეზობელთან გადავიდოდნენ. ისე შემოივლიდნენ სოფელს, ფეხი ერთხელაც არ აერეოდათ. ბავშვები ცეკვა-თამაშს გამართავდნენ შუა ეზოში, თუ თოვლი იყო, თოვლის ბაბუას დადგამდნენ. უბე ტკბილეულით ჰქონდათ გავსებული...

ფანჯრებზე გაკრული ჩამავალი მზის მეწამული ფერი გამუქდა. მიწებს შავი ფერი დაედო და ოთახში დაბინდდა. ცისფერი ეკრანის ბაცი სხივები ირეკლებოდა ავეჯის კედლებზე. ოთახი საკმაოდ დიდი იყო, ოთხი ფანჯარა გადიოდა ქუჩაში. ფანჯრებზე ნეილონის ნაყშიანი ფარდები ეკიდა. ოთახში გერმანული ავეჯი „მოცარტი“ იდგა, „მოცარტისვე“ მომცრო როიალი ჰქონდათ. ერთ კუთხეში წიგნების კარადა გამოტენილი იყო კლასიკოსი მწერლების ნაწარმოებებით ქართულ, რუსულ, ინგლისურ ენებზე. წიგნები ეწყო კარადის თავზეც. მაგიდაზე იდგა მაღალი, ჩეხური

ბროლის ვაზა. ჭერზე ეკიდა ბროლისავე ჭადი. კედლები ღია მინის-
ფრად იყო შეღებილი. პარკეტის იატაკი ლაპლაპებდა, ირეკლებოდა მაგი-
დის ფეხები და ფანჯრის მინები. გვერდის ღია კარებში მოჩანდა სამუშაო
ოთახი, კედლები წიგნის თაროებით იყო დაფარული და კუთხეში აღმა-
ცერად ფინური შავი საწერი მაგიდა იდგა. კარებზე სქელი მოყვითალო
ფარდები იყო ჩამოშვებული.

ქალებს თითქმის მოსაგონარი აღარაფერი ჰქონდათ, კალთაში ხელებ-
ჩაწყობილი ისხდნენ.

შენ, ეკა, სოფელში დაიბადე. გაშლილი ეზო გქონდათ. შუა ეზოში
რცხილა იდგა და ბავშვობაში იმ ხის ქვეშ გიყვარდა თამაში. თხმელის
ღობე, რომელიც ეზოს ერტყა, ყოველ ორ-სამ წელიწადში, დიდთოვლო-
ბას ისე ჩაიმტვრეოდა, ხან ქვით ამოყორავდით, ხანაც სარით გაამაგრებ-
დით. სარებისგან შეკერილი ჭიშკარი ნახევრად მორყეული იყო და თუ
დათოვდა, ცალ ყურზე ჩამოეკინწილებოდა. ისლით დახურული ქოხი
ეზოს სიღრმეში იდგა. ქოხი იმდენად პატარა იყო, ჭიშკრიდან კარგად
არც მოჩანდა, — ზამთარში თოვლი ფარავდა, ზაფხულში — რცხილის
დაშვებული ტოტები. ქოხის გარდა ერთი ხულა და ერთიც საქათმე გა-
გაჩნდათ. საქათმე იმიტომ გიხსენე, რომ იმ საქათმის ქვემოთ საღორეც
იყო. წლის მანძილზე ოციოდე ფრთა ქათამს, ერთ დედო ღორს და ათა-
მდე გოჭს თუ გამოზრდიდით. ხუთი და-ძმა იზრდებოდით იმ პატარა ქოხ-
ში, ორი ფიცრის საწოლი გქონდათ გამართული აქეთ-იქით კედლებთან.
ერთზე მშობლები წვებოდნენ, მეორეზე — ხუთი და-ძმა. ბაბამ, რომელ-
საც ასე დიდი სიყვარულით იგონებ, თქვენს ტახტს ერთი ფიცარი წაუმა-
ტა, რომ ძილში არ გადმოვარდნილიყავით. იმ ერთმა ფიცარმა ისეთი სი-
ვიწროვე შექმნა, რომ შუა ცეცხლის პირას თავისუფლად ვეღარ სხდე-
ბოდით. იმ პატარა ქოხში კიდევ ერთი კარადა გედგათ, სადაც სამიოდე
თეფშს, დერგსა და დოქებს ინახავდით. ერთი ძროხაც გყავდათ, რომელიც
ლაფაროში იზამთრებდა. გაშრებოდა ძროხა და თქვენს ოჯახშიც გაქრე-
ბოდა ყველი და რძე. ამდენი სული იმას ელოდით, თუ კიდევ როდის
მოიგებდა ლამაზა ხბოს.

შენ, ეკა, შუათანა იყავი. უფროსი და-ძმის გამონაცვალ ტანსაცმე-
ლში გაიზარდე. ზაფხულში შენმა ფეხმა არ იცოდა წალები, ზამთარიც ბე-
გრჯერ გაგიტარებია ფეხშიშველს. ცეცხლის პირას იჯექი, ნაცარში, და
თუ გარეთ გახვიდოდი, უფროსს დისგან უნდა გეთხოვა წალები, წალებს
ვამბობ, თორემ როდის იყო, გარეთ გასულხარ და ფეხი არ დაგსველებია.
ზაფხულში თუ დაიბანდი ტანს, შენმა თმამ არ იცოდა სხვარცხელი, არც
შენმა ტანმა მორგებული კაბა. არ იცოდი, თუ რა ლამაზი, კოხტა ტანი

და ფეხები გქონდა. დღეს ბევრს თავი რომ მოაქვს თავისი გარეგნობით, შენ მათ სჯობდი. ბაბა ერთ თქვენგანს რომ კაბას უყილდა, ის მთელი ოჯახის ზეიმი იყო, გადგებოდათ თუ არა ტანზე, ყველა იზომებდით. მერე ღამე ოცნებაში ტყდებოდა, — შენც გქონოდა ისეთი ჩასაცმელი.

შენს სოფელში მხოლოდ ორკლასიანი სკოლა იყო. შენ ერთი წელი დადიოდი სკოლაში, ქართული ანბანის შესწავლა მოასწარი და სწავლას თავი მიგანებებინეს, რადგან შენ უკვე წამოიზარდე და ოჯახს უნდა ამოსდგომოდი მხარში. რაკი ანბანი ისწავლე, წიგნი თუ ხელში ჩაგივარდებოდა, მოწყურებულებით ეწაფებოდი, მაგრამ კითხვის დროც არ გქონდა და, მგონი, ის ანბანიც დაგავიწყდა. სიყმაწვილეს თავისი ცდუნება აქვს და შენც მოგატყუა ამ ცდუნებამ, — სახლ-კარი გქონდა, ჯანმრთელი იყავი და სხვაზე ფიქრიც არ შეგეძლო. წინ არ იხედებოდი, თუ რა შეიძლება მოჰყოლოდა უსწავლელობას. ნასწავლი კაცი რომ სოფელში გამოჩნდებოდა, ღმერთკაცად გესახებოდა. ასე გაატარე შენ ბავშვობის წლები.

ჩვიდმეტი წლისა შენმა საყვარელმა ბაბამ გაგათხოვა, რომ ოჯახს სარჩენი მოკლებოდა. ადრეულ ასაკში ეწიე ოჯახის მძიმე ჭაბანს. ისე როგორც შენ, შენს ქმარსაც არაფერი გააჩნდა. ოცდაათიან წლებში, როცა კოლექტივი ჩამოყალიბდა სოფლად, მაშინ აიშენეთ ოდა. სამი შვილი გეყოლა. ორი ადრე გარდაგეცვალათ, მესამე ცხოვრებაში კაცი გახდა. გამართლა ყველა შენი იმედი. ორი შვილიშვილიც მოგესწრო, სკოლაში დადიან. ხუთი ოთახი გაქვს, ხუთივე ისეა გაწყობილი, ავ თვალს არ ენახება. მეუღლე ომში რომ დაკარგე, შვილმა სოფელში არ გაგაჩერა, წამოგიყვანა და შენთვის ერთი ოთახი გამოგიყო, რომ მოხუცი არ შეწყუხდე. სო. რძალიც სათნო ქალი შეგხვდა.

ქალები ოთახში ჩამოწოლილმა სიბნელემ გამოარკვია, რომ ოთახში ელნათურა არ ენათ და ბნელოდა. ეკა ფოსტლების ფლარტუნით მივიდა ჩამრთველთან და ელექტროშუქი ჩართო. სატელევიზიო ფილმი დამთავრებულიყო და უკანასკნელ ცნობებს გადმოსცემდნენ. მართა წამოდგა, წელი ძლივს ასწია და რამდენიმე ნაბიჯი მოხრილმა გაიარა.

— აწე ჩემებიც მოვლენ! — თქვა მან.

— იყავი ერთხანს, თუ ვინმე მოვიდა, დაგიძახებენ!

მართამ ნაბიჯი შეანელა, წელზე შეივლო ხელი და მოქუფრული სახე გახსნა.

— ამდენი წელია სოფელში არ ავსულვართ, ჩემო ეკა, არ გვეპატიება. ისინიც იშვიათად ჩამოდიან ხოლმე.

— ვისლას სცალია. სოფელი ხომ ის აღარაა. შეშას აღარ ხმარობენ და გაზზე მჭადი აქაც შემიძლია გამოვაცხო.

— ამბობენ, ხალამპრიამ ახალი ქვის ორსართულიანი სახლი ააშენა.
ნაო. მოსკოვიდან ჩამოუტანია ავეჯი.

— ეჰ, ხალხი ცხოვრობს!

მართა კარებთან მივიდა, თითქოს წასვლა ენანებო, უკან მოიხედა და გავიდა. ეკა კარებამდე მიჰყვა, მერე კარი ფრთხილად მოხურა, რომ რაიმე არ ვნებოდა. ერთხელ კიდევ მოსინჯა, იყო თუ არა კარგად დახურული და გამობრუნდა. მართა კიბეს შეჰყვა. იგი მათ ზემოთ ცხოვრობდა, მეოთხე სართულზე. კარი თავისი გასაღებით გააღო და ელექტროშუქი ჩართო. დერეფანში ერთნათურიანი ბროლის ჭალი ეკიდა. ფეხი ტილოზე დაიწმინდა და პარკეტზე რომ დადგა, დახედა, ხომ არ დაუჩენია ნაკვალევი. ოთახიდან ოთახში გამავალი კარები ღია იყო. ფანჯარას მიადგა და ჩინდაყვებით ფიტონს ჩამოეყრდნო. ერთხანს ქუჩაში ცქერით ირთობდა თავს. ერთმანეთს ადევნებულები მანქანები ელნათურის შუქზე ბზინავდა. რატომ შეაგვიანდათ ასე? მართას მღელვარება შეეპარა. ბიჭმა შეგვიანება იცის, კაცია, ათასი საქმე გამოუჩნდება, მაგრამ ეს ქალი და ბავშვი სად არიან?.. ფანჯარას მოშორდა. მაგიდაზე დიდ ვაზას შეავლო თვალი. დევს იგი აგერ რამდენიმე წელია, თუ ვინმე ესტუმრათ და მაგიდა გაიშალა, მხოლოდ მაშინ აიღებენ და სერვანტზე გადადგამენ, თორემ კაცი-შვილი ხელს არ ახლებს. რაც სერვანტში ბროლის ჭურჭელი დგას, ისიც ხელუხლებელია, თვეში ერთხელ მტვერს თუ გადაწმენდენ ხოლმე.

ტელეფონის ზარმა დაიწკრილა. მართამ ყურმილი აიღო. გული გაეხსნა, ვიღაც ურეკავდა.

— გისმენთ! — ჩასძახა მან ყურმილში ბებრული ხმით.

— დედა!

— გისმენ, შვილო!

— თამარი არ მოსულა?

— არა!.. ცუდი ხომ არაფერია, სად ხართ?

— დედა, თამარს ველაპარაკე, შეაგვიანდება. როცა მოვა, უთხარი, იმ საქმეზეა წასული-თქო.

— რა საქმეზე?

— იცის მან!

— კარგი, შვილო!

კიდევ უნდოდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ წამი და ყურმილში ზუმერის ხმა გაისმა. ამ ხმაზე მის გარშემო ისევ სიმყუდროვე ჩამოწვა, თითქოს სამყაროს გამოეთიშა და განმარტოებით, მხოლოდ საკუთარ თავთან აღმოჩნდა. ბიჭი დათვის ტყავის პონჩას აპირებდა, ნეტა იმ საქმეზე ხომ არ მიდის?.. ჰმ! დივანთან, იატაკზე დათვის ტყავია მოდებული და ეს ერთი კვირაა გადაყვა მის შონას. ამას ახლა ეკაც გაიგებს და ისიც მოინდო-

შეგზს დათვის ტყავს. მართამ ტელევიზორი ჩართო, რომ სიმარტოვე არ
ეგრძნო, ცოტა დამშვიდდა კიდევ, საშიში არაუერია, შეავგიანდათ დამშვი
ლე მოვლენ.

ბიზლიოთიკა

შენ, მართა, ოცდაათიან წლებში ოდა რომ აიშენე, არ გეგონა, თუ
სხვა რამეს ინატრებდი. ბინა პირუტყვს ჰირდება და მით უფრო აღამი-
ანს! შენი ბავშვობა ისლით დახურულ ქოხში გაატარე. ფეხშიშველი დარ-
ბოდი შინ და გარეთ. ბევრჯერ მუხლამდე ტალახში ყოფილხარ ამოსვრი-
ლი და ისე დაწოლილხარ, ფეხი არ დაგიბანია, ან თუ დაიბანდი, მიწაზე
სველი ფეხით გატატუნდებოდი და დაკონკილ საბანში გაეხვეოდი. რა შე-
ნი ბრალია, არ გქონდა და სხვისი გეხარბებოდა. მშიერს, სხვის ხელში
მჭადის ნატეხს რომ დანახავდი, ნერწყვი მოგადგებოდა. ბაბა ვერ მოეს-
წრო შენს გათხოვას, ციება შეეყარა და გარდაიცვალა. მაგრამ ბედს არ
გაუწირიხარ, შენც მოაწყვე შენი ოჯახი. ყურმოკრული ამბებით ცხოვრო-
ბდი, რადგან გაზეთი შენ არ იცოდი და წიგნი. სოფელში ხმა რომ დაირ-
ხა, ახალი დროება მოდის, კარგი ცხოვრება გვექნებაო, იმედად გადაიქე-
ცი. მაგრამ როგორი იქნებოდა ეს კარგი ცხოვრება, წარმოდგენა არ შე-
გეძლო. შენთვის ყველაფერი იყო, ლუკმა-პური და გამოსაცვლელი კაბა
თუ გელირსებოდა.

ხუთი წლიდან ეწეოდი ოჯახის მძიმე ტვირთს. დედამ ადრე ბავშვობა-
ში შეგასწავლა საქმე, გვერდში ამოგიყენა, პირობები არ გქონდა ბავშვო-
ბაში ბავშვი ყოფილიყავი. მძიმე შრომამ ისე ჩამოგახმო, დაგცინოდნენ
კიდევ, ცარიელი ძვლებიაო, და როდის რა ავადმყოფობა მოგიღებდა ბო-
ლოს, არავინ იცოდა. შეთენებისთანავე დგებოდი, ლუკმას პირში არ ჩაი-
დებდი, ძილი რომ მოგეშორებინა, ერთ პეშვ წყალს პირზე შეისხამდი და
ჯერ ფრინველს დააპურებდი, მერე ძროხას მოწველიდი. თუ დედა შეძ-
ლებულად იყო, მჭადის გამოცხობა აღარ გიწევდა, არც ყველის ამოღება.
მზე კარგა გადმოდგებოდა, როცა ლუკმას პირში ჩაიდებდი. ნახევრად
მშიერი თოხს წამოავლებდი ხელს და ყანაში მიდიოდი, გიჰირდა მძიმე
თოხის მოქნევა, მაგრამ სხვა გამოსავალი არ იყო, ულუკმაპუროდ დარ-
ჩებოდი. შუადღემდე იქნევდი თოხს, ხანდახან დედაც წამოგეშველებოდა
ხოლმე. გულით ცდილობდი, კარგი მოსავალი გქონოდა, მაგრამ ქალი მა-
ინც ქალია და მიუხედავად შენი დიდი მონღომებისა, ყანას მაინც აკლდა
ხელი. ნაშუადღევს ბოსტანში ტრიალებდი. ასეთი იყო შენი ყოველი
დღე. დაბნელებას უცდიდი, რადგან შუა ცეცხლის სინათლეზე, ან ჭრაქზე
რა უნდა გეკეთებინა და დაღლილ-დაქანცული ტახტზე მიეგდებოდი. დი-
ლამდე ერთხელაც გვერდს არ მოიცვლიდი, როგორც იტყვიან, მკვდარი-
ვით გეძინა.

ქალი სხვისი ნაცარიო, ხშირად გაგიგონია და ელოდი, ერთ მშვენი-

ერ დღეს შენც სხვისი ნაცარი გახდებოდი. ასე იყავი შთავარებული: კარგი რა უნდა ყოფილიყო, მაგრამ მაინც გინდოდა შენი ოჯახი გქონოდა. თექვსმეტი წლისა გაგათხოვეს, საქმრო იმ დღეს ნახე, როცა შენს წასაყვანად მოვიდა. არ მოგეწონა, თუმცა შენთვის არავის უკითხავს, გაყვებოდი თუ არა მას. ჩასაცმელი არ გქონდა. დედამ სკივრი გახსნა და თავისი ჯვარის წერის კაბა გაჩუქა. არ მოგერგო, რადგან ძვალ-ტყავად იყავი ქცეული. კაბას გვერდები გამოუკერეს, სიგრძე მოაკლეს და, როცა ჩაიცვი, ისე გაგიხარდა, საქმრო ვინც არ უნდა ყოფილიყო, მაინც გაყვებოდი.

საქმრო მეჯოგე იყო, ზამთარ-ზაფხულს მთაში ატარებდა. მუხლებზე დაკერებული შარვლითა და ქალამნებით მოვიდა შენს წასაყვანად. გაუპარსავი იყო, წვერგაძიძგნილი, მაგრამ კეთილი თვალები და ღიმილი ჰქონდა. იმდენად დაიმორცხვა, ხელი ძლივს ჩამოგართვა და შენს გვერდით რომ დადგა, გაწითლდა. სუფრა პარმალში იყო გაშლილი, მამაკაცები უზომოდ მიეძალენ ღვინოს და დათვრენ. ყველაფერი მაშინაღუარად ხდებოდა, — გითხრეს, უნდა წავიდეთო, და შენც დაჰყევი. სად მიდიოდი, არც შენ იცოდი. მიგიყვანეს სად? ფაცხაში. შენ მაინც ბედნიერი იყავი.

დიდი ცვლილებები ხდებოდა ცხოვრებაში. ამ ცვლილებებს ჯერ სრულიად სტიქიურად განიცდიდი, მერე უფრო გამოკვეთილი სახე მიიღო და ოდა რომ აიშენე, ყოველგვარ მოლოდინს აღემატებოდა. თავდაპირველად ერთი ოთახი გააწყვეთ. შიგ შენმა მეუღლემ რკინის საწოლი დადგა, რომ ცოლ-ქმარი მოსვენებულად დაწოლილიყო. შენთვის უცხო იყო ზამბარებიანი საწოლი, ოდაში, მაღალზე წოლაც გეხამუშა და მთელი ღამე ეკლებზე იწევი. რამდენიმე დღე დაგჭირდა, ვიდრე შეეჩვეოდი და ოდაში გაათევდი ღამეს.

ორი შვილი გყავდა. უფროსი ვაჟი და შენი მეუღლე სამამულო ომში დაიღუპნენ. მთელი შენი იმედი უმცროსი, ერთადერთი ვაჟი იყო. გინდოდა ესწავლა, დიდი კაცი გამოსულიყო, მაგრამ არ გაგიმართლა. არც სოფელში ცხოვრებას დაუდო გული, ქალაქში გაიქცა. წლების მანძილზე შენი ნაშოვი ფულით გაჰქონდა თავი. მერე საქმეს მოჰკიდა ხელი და წელშიც გაიმართეთ!..

● ● ●
გასაღების ხმაზე მართა წამოდგა, ოთახში რძალი და შვილიშვილი შემოვიდნენ ხელდატვირთულნი. შვილიშვილს გერმანული თოჯინა მხარზე გაედო, თმა ჩამოყროდა სახეზე. ოთახში რომ შემოვიდა, თოჯინა ბეზიას მიაჩეჩა ხელში. მართას გაუკვირდა, რა დროს თოჯინა იყო ამოდენა გოგოსთვის, უკვე მეოთხე კლასში სწავლობს. მაგრამ თოჯინა რომ დივანზე დასვეს, ოთახი ერთგვარად გამოცოცხლდა. ლამაზი იყო, ცოცხალ გოგონასავით იჯდა იქ. თანაც ისე საბრალო თვალთ გამოიყურებოდა,

თითქოს მშობლებს დაეტუქსოს უსამართლოდ. რძალმა მაშინვე ის იკითხა, ლევანი არ მოსულაო?

— წელან დარეკა, შემავიანდებო.

— სხვა არაფერი უთქვამს?

— არა!

— ნეტა, ვერ იშოვა?! — თავისთვის თქვა ქალმა და მხრებზე გაშლილი თმა შეაქანა. იგი ოდნავ ტანსუსტი იყო, თეთრგვრემანი. ბაილონის ფოთლება კაბა ეცვა, მკერდამოჭრილი. წუხილი ეტყობოდა სახეზე, ფანჯარაშიც კი გადაიხედა, მერე უკმაყოფილოდ მოავლო თვალი ოთახს. იგი პროდუქტების მაღაზიაში მუშაობდა გამგედ. მაღაზია რვა საათზე იკეტებოდა, ზოგჯერ ახალი საქონლის განაწილება უხდებოდა და გვიან იცოდა მოსვლა. ბევრჯერ ქმარსაც მიუკითხავს სამსახურში.

მართა არ შევატიყვებია, სადილი მზადაა, სუფრას გავაწყობო.

— რაო, ბევრი შემავიანდებო, — გულმა არ მოუთმინა მართას, რაკი ხედავდა, რძალი ისევ ღელავდა.

— სხვაგან იყო წასასვლელი!

— ასეთი რა არის? — მორიდებით იკითხა მან.

ნუნუმ ღიმილით გადახედა დედამთილს, აგრძნობინა, საშიში არაფერია, მაგრამ მართას ეჭვმა მაინც გაკენწლა გულზე, რომ იგი ტანზე არ იცვლიდა კაბას, თითქოს სადღაც უნდა წასულიყო. გოგონა თოჯინასთან იცეცედა თავს. მერე სამზადში გავიდა და პურს მიატებს.

— მოგიკვდეს, ბებო, გშია?! — უთხრა მართამ.

— დედა, გაუმზადე ვახშამი, ჭამოს. მერე ჩვენც ვივახშმებით, — უთხრა რძალმა.

მართამ შვილიშვილს სუფრა გაუწყო სამზადში. თავად დანადგლიანებული გვერდით დაუჯდა და გულისყური შემოსასვლელი კარებისკენ პქონდა, როდის გაიღებოდა. ნუნუმ შეწუხებული სახით მივიდა სარკესთან, თმაზე გადაისვა ხელი, უცებ მოავიწყდა, რომ ახლად მიღებული საქონელი გაუნაწილებელი დარჩა. საათზე დაიხედა, უკვე გვიანი იყო. მერე ამ ფიქრმა გულზე გადაუარა და ისევ ფანჯარაში გადაიხედა. ზღვა ხალხი იყო ფანჯარაში. მისდა უნებლიეთ ნაცრისფერქუდიან მამაკაცს დააკვირდა, გახსნილ პლავს ქარი უფრიალებდა, კაშნეც მოღვდილი პქონდა და იქ, სადაც აკრძალულია ქუჩის გაღმოჭრა, კინალამ მანქანების ქარავანში გაეხვია. მერე ზემოთ ამოიხედა და მხოლოდ ახლა შეიცნო ქმარი ნუნუმ. დააკვირდა, იღლიაში რაღაც შეგვეული ამოეჩრა.

— უშოვია, — სიხარულით გაიფიქრა მან და კარებისკენ გაემართა.

ლევანმა კიბე სირბილით ამოიარა, სული ყელში ამოუვიდა. ცოლს შორიდან გაუღიმა, მერე შეხვეული კარებში შეაჩეხა ხელში.

— იშოვე?

— კი!

— დედა, ლევანი მოვიდა! — გასძახა ნუნუმ დედამთილს. მართამ შეცბუნებული თვალით გამოხედა შვილს. ლევანმა და ქუდი დივანზე მიაგდო, ცოლს შეხვეული გამოართვა და გახსნა. ნუნუს თვალები გაუხათლდა. ქმარს ხელში მუქი-მოლურჯო მეხით ვაწყობილი ქალის პალტო ეჭირა, სწორედ ისეთი როგორსაც ეძებდა.

— რა კარგია!.. — თქვა მან აღტაცებით, — დედა, ხომ კარგია?! — მიუბრუნდა იგი მართას.

— ძლივს ვიშოვე! — განმარტა ლევანმა.

მართამ პალტოს ხელი შეავლო, თვალი მასაც აუკიაფდა.

— აბა, ჩაიცვი! — უთხრა რძალს.

ნუნუ ბავშვივით იქცეოდა, თითქოს ჯერ პალტო არ ღირსებოდეს. შუა ოთახში გავიდა და პალტო სარკესთან ჩაიცვა.

— ვისია, ნენა? — ჰკითხა დედამთილმა.

— ფრანგულია, „ანჟელიკა“.

— ფრანგული?! — დააკვირდა პალტოს მართა.

— პასლედნი კრიკ მოდი! — თქვა აღტაცებით ნუნუმ.

— რა მიეცი, შვილო?

— ექვსასორმოცდაათი!

— ხელზე?

— აბა, მაღაზიაში სად იშოვი. სახელმწიფო ფასი ორასათი მანეთია. სპეკულანტანაც არ იშოვება.

ნუნუს პალტო უხდებოდა, თითქოს მის ტანზე ყოფილიყო შეკერილი ისე აჯდა მხრებზე. გაიარ-გამოიარა სარკესთან, მოუხედა ორეულს, მერე ჩექმები ჩაიცვა, თავზე კარაკულის კები დაიხურა და ისევ გაიარ-გამოიარა სარკის წინ. ქმარს განათებული თვალით გადახედა, მზად იყო, მივარდნილიყო მასთან და დაეკოცნა.

ლევანი დივანზე მისავათებული იჯდა, ჯერაც არ შეშრობოდა ოფლი შუბლზე.

● ● ●

შენ, ბედნიერი ხარ, ლევან. უსწავლელმა კაცმა ისეთი ცხოვრება შექმენი, ჩიტის რძეც არ გაკლია, ყველაფერს სურვილისდა მიხედვით აკეთებ, სწორედ შენისთანა კაცზე იტყვიან, ბედნიერ ვარსკვლავზეა დაბადებულიო. სწავლაზე თავიდანვე გული აიცრუე, საშუალო სკოლა დიდი დავიდარაბით დაგამთავრებინეს. მერე სამხედრო სავალდებულო სამსახური მოიხადე. იქაც არ გამოირჩეოდი დიდი აქტიურობით, ყოველგვარ დავალებას თავს არიდებდი და ხშირადაც დასცილხარ. სოფელში რომ დაბრუნდი, ყველას ეგონა, საკოლმეურნეო შრომაში ჩაებმებოდი, ოჯახს მიხედავდი, მაგრამ არც ახლა გამოიჩინე მონდომება, აიჩემე, ქალაქად უნდა ვიცხოვროო. დედის გული ეჭვობდა, რომ შენ იქაც არ ივარგებდი.

შენ რაკი ატყდი, კიდეც გაიტანე შენი. უკანასკნელი კაპიკები გამოტყუე დედას, ქალაქში ჩამოდი, არც ბინა გქონდა და არც სამსახური. კარგა ხანს უსაქმოდ დაეხეტებოდი ქუჩა-ქუჩა. ხელი მიპყვევ წვრილმან აფერი-სტობას, ბოლოს სპეკულანტობასაც არ მოერიდე, თუ სადმე მაღაზიაში კარგი საქონელი გამოჩნდებოდა, ხელიდან არ უშვებდი და რამდენიმე დღის შემდეგ ზედმეტ ფასებში ყიდდი. ასე გაგქონდა თავი და ვინ იცის, რით დამთავრდებოდა შენი საქმიანობა, რომ ისევ შენი ავისმომასწავებელი მომავალი დედის გულს არ ეგრძნო.

დახმარებისათვის მან ეკას მიმართა, ეკამ თავის შვილს თხოვა და შენ მშენებლობაზე მოეწყვე მუშად. მერე ეკას შვილმა, არჩილმა, ქალაქში ჩაგწერა და მის ზემოთ, სადაც შენ ახლა ცხოვრობ, ერთი ოთახი დაგაქირავებინა. შენ არ ერიდებოდი არაფერს, თუ რამეს ხელს წახელთებდა, ყიდდი. შენ გაიჩინე შენი ხალხი და ხან შუთკაცობასაც ეწეოდი, რომ სახელმწიფო ცემენტი, ხე-ტყე, კარ-ფანჯრების ჩარჩოები და სახურავის თუნუქი სამმაგ ფასებში გაგეყიდა. ერთ წელიწადში საკმაო ფული დააგროვე, მოელაპარაკე სახლის პატრონს და ნაქირავეები ოთახი შეიყიდე. რა თქმა უნდა, ეს ცოტა როდი დაგიჯდა, რომ სახელმწიფო ბინა შეგეყიდა. მაგრამ შენ უკვე კარგი ბიჭის სახელი გქონდა გავარდნილი და ყველა გენდობოდა. ერთი წლის შემდეგ სახლის პატრონისგან მეორე ოთახი გაიფორმე, მოპარული მასალით იშვიათი რემონტი გააკეთე და უცხოური ავეჯიც დაიდგი. ისე მოეწყვე, ალბათ, ორი წლის წინათ ვერც კი წარმოიდგენდი. უცოლო ყმაწვილი იყავი და ნაირ-ნაირ კოსტიუმებს იცვლიდი, საუკეთესო რესტორნებში დადიოდი. ფული არ გენანებოდა, რადგან იგი ძალზე იოლად შემოგდიოდა. მალე დაწინაურდი კიდეც და მშენებელთა ბრიგადას ჩაუდექი სათავეში.

რა კარგადაც არ უნდა ყოფილიყავი, მაინც უცოლო კაცი იყავი. ბინა და ფული გქონდა, სხვა ქალის მოყვანისათვის არც იყო საჭირო, ან ვის უნდა ეთქვა შენთვის უარი, როცა იცოდნენ, რომ ქალს. ხელისგულზე აცხოვრებდი. ბევრი შეგნატროდა, მაგრამ შენ თვალი სამრეწველო საქონლის მაღაზიის გამყიდველს დაადგი. დიდი ქორწილი გქონდათ და შემოსავალიც კარგი იყო. საქორწინო სამოგზაუროდ მოსკოვსა და რიგაში გაემგზავრეთ. იქედან რომ დაბრუნდით, ახალი სამსახურის ძებნას შეუდექი. სწავლის გაგრძელებაზე არც ახლა გიფიქრია, რადგან ფული გეშოვებოდა და ცხოვრებაც უდარდელი გქონდა. ქორწინებიდან მეორე თუ მესამე წელს პოლონეთსა და ჩეხოსლოვაკიაში იმოგზაურე. მოგზაურობის სურვილი არჩილმა გაგიღვიძა, რადგან იგი მეცნიერულ სიმპოზიუმებს სხვადასხვა ქვეყნებში გადიოდა. არც შენ ჩამორჩი მას. შენ მას ფულით გაუტოლე თავი.

შენ უკვე გავლენიანი პიროვნება გახდი. შენთვის მთავარი იყო უფრო თბილი ადგილი გენახა და მეტი ფული გქონოდა. შენ ამას მიაღწიე

კიდევ; ათასი მანეთი მიეცი ერთ სოლიდურ პიროვნებას და მან ავტო-
ტაქსების პარკში დისპეტჩერად მოგაწყო. მართლაც რომ მშვენიერი, თი-
ლი ადგილია. პარკში სამი ათასი ტაქსია. თითოეული მძღოლი, როცა პარ-
კში ბრუნდება, თითო მანეთს გაძლევს. შენ, რა თქმა უნდა, წილში სხვა-
სთან გადიხარ, მაგრამ თითოეულ მორიგეობაზე შვიდასი-ხუთასი მანეთი
შაინც გრჩება. ეს ცოტა ფული როდია, მით უფრო თუ ვიტყვით, რომ
აგერ თორმეტი წელია ერთსა და იმავე ადგილზე მუშაობ.

ოროთახიანი ბინა უკვე არ აკმაყოფილებდა შენს მოთხოვნებს, შენი
ბინის ყოფილ პატრონს კიდევ ორი ოთახი ჰქონდა სამზარეულოთი, სააბა-
ზანოთი და ეზოს მხარეს დიდი ვერანდით. იგი ერთი უთვისტომო კაცი
იყო. მალე გამოხაზე მასთან საერთო ენა, მისთვის ცალკე იყიდე ერთოთა-
ხიანი ბინა და გაისტუმრე. ეს შენ სისხლისფასად დაგიჯდა, მაგრამ ამას
რა მნიშვნელობა აქვს შენთვის. ისეთი რემონტი გააკეთე, საიდან არ მო-
დიოდნენ მის სანახავად. ოთახები სხვადასხვა უცხოური ავეჯით გააწყვე
და საზრუნავიც შემოგვლია. ერთი რამ კი არ მოგწონდა, რომ ცოლი მა-
ლაზიის გამყიდველი გყავდა. არც ახლა დაბნეულხარ, ერთ სოლიდურ პი-
როვნებას იგი მალაზიის გამგედ დაანიშნინე. ფული!.. ფული ყოვლის-
შემძლე ძალაა!..

ნუნუ პალტოთი იჯდა დივანზე ქმრის გვერდით. შარშან კარაკულის
ქურჭი ასე არ გახარებია, რადგან ქურჭი ბევრს ეცვა ქალაქში. ეს პალტო
ჯერ უცხო ხილი იყო, ალბათ, ყველაზე მოდისტებმაც კი არ იცოდნენ
მისი არსებობა. ეს იყო მისი ყველაზე დიდი სიხარული და გული წყდებო-
და, რომ ჯერ ვერ ჩაიცვამდა, რომ ჯერ არ დამდგარა პალტოს ამინდი.
ოჯახში ყველამ აღიარა, რომ მშვენიერი პალტო იყო და ძალზე უხდებო-
და. მართაც კი მოხიბლული შესცქეროდა რძალს, მაგრამ ვახშობა შე-
ავგიანდათ და ორჯერ იკითხა; სუფრა თუ გავაწყო.

— ცოტა გვაცალე, დედა, — უთხრა რძალმა.

— ქეთევანმა თუ იცის? — იკითხა ლევანმა.

— არა, ჯერ არ ეცოდინება! — ნუნუმ ხელები კმაყოფილებით გაშა-
ლა, — ჩავალ, ვანახვებ!

— ჩადი, მერე არ იფიქროს, რომ შენზე ადრე ვიშოვეო, — უთხრა
მართამ.

— წამოდი, დედა, ერთად ჩავიდეთ!

რძალ-დედამთილი ეკასთან ჩავიდა. არჩილი და ქეთევანი რაღაცის
გარშემო დაობდნენ. ქალი ცოტათი აღელვებული იყო, უკმაყოფილებას
გამოთქვამდა. ეკასაც ეტყობოდა უკმაყოფილება. სუფრის გაწყობა დაეწ-
ყო, მაგრამ რატომღაც პური და ხიზილალა გამოეტანა და თავი მიენებე-
ბინა. ეკას ხელში დანა-ჩანგალი შერჩენოდა.

— ყველაზე ბოლოს მე რატომ უნდა ვიზოვო, — ამ სიტყვებზე მიმართა ქმარს ქეთევანმა, როცა მათთან რძალ-დედამთილი შევიდა. — მობრძანდით, მობრძანდით, — და მყისვე თვალი ჰკიდა ნუნუს პალტოს, — შენ რა?! — სახეზე სიბრაზე აუთამაშდა ქეთევანს, — დაგიზამთრებია!.. ოჰო, უკვე იშოვე „ანჟელიკა“?

— სწორედ ახლა ლევანმა მოიტანა, განახვო მინდა, ღირს თუ არა დატოვება?! — ნუნუ შუა ოთახში გაჩერდა.

არჩილმა ფარულად შეავლო თვალი პალტოს, წარბი შეკრა.

— ხომ კარგია? — იკითხა მართამ.

ქეთევანი არც არას ამბობდა, არც კის. ქმარს ფარული ბრაზით გადახედა, თვალებით გატყვირა. მერე ნუნუს, თითქოს დიდი სიხარულით, მხრებზე ხელი დაუსვა.

— კი, კარგია, გიხდება! — უთხრა მან ფარული შურით.

— სად იშოვა? — მინავლებული ხმით ჰკითხა არჩილმა.

— არ ვიცი, ვიღაც ნაცნობს ჰქონია და დაუთმო! — ნუნუმ მანეკენით გაიარა, შებრუნდა, ცალი ფეხი ოდნავ წინ გადასწია, — პასლედნი კრიკ მოდი!.. წელს ეს პალტო პარიზის სალონებში პირველად გამოჩნდა თურმე... ოჰ, რა მსუბუქია.

— დაზამთრებამდე ძალიან-კატიანად ყველას ექნება, — თქვა ისევ ფარული შურით ქეთევანმა.

— არც ისე ხელმისაწვდომია!

— ჰმ! ქუჩის კეპელკა გოგოშკები მაგის მეტს რას იშოვიან?!

— ჰო, თუმცა...

— ასეთი პალტოს ხელიდან გაშვება მაინც არ ღირს, — დაასკვნა მართამ, — რაც მთავარია, ძალიან უხდება!

— ყველა რომ ჩაიცვამს, ფასი აღარ ექნება, თანაც ზოგი ისე იცვამს, ქალს შეგაზარებს! — შეესიტყვა ეკა.

არჩილი ქალებს საუბარში აღარ ჩარევია, დივანზე იჯდა წარბშეკრული. შუადღის შემდეგ არაფერი ეჭამა და სუფრაზე პურს რომ შეავლებდა თვალს, უსიამოვნო გრძნობას იწვევდა, პურის დანახვა კიდევ უფრო აწეზებდა. ახლა არც მათი ჩამოსვლა ესიამოვნა დიდად, სულ მთლად გადარევენ ქალს და შინ აღარ გაეჩერება. თუ რამეს ჰკითხავდნენ, თავს მაშინაულად აქნევდა.

— ჩვენ, ვატყობ, მოგაციდინეთ, — თქვა შემდეგ ნუნუმ.

— ჰო, კარგი!. — ცივად მიუგო ქეთევანმა.

ოთახში სიჩუმე კარის ხმაურმა დაარღვია. უბრადა იჯდა ცოლ-ქმარი. ეკა მოციქულებით ხან ერთს შეხედავდა, ხან მეორეს, თითქოს მათი შერიგება უნდა და ვერ მოუხერხებიაო. ქეთევანმა ამოიოხრა და თან გულიც ამოატანა ამ ოხვრას. რაღა თქვას მან, ან რა უთხრას ქმარს. ისედაც ყვე-

ლაფერი ნათელია. კიდევ იტყვიან, რომ ეპეიანია, ყველაფერი მარა, სათქმელი აღარაფერი აქვს!

— ეჰ! — ისევ ამოიოხრა მან.

— რას იზამ! — უთხრა დედამთილმა, — გულს ნუ გაიტეხ!

— არა, გულს არ გავიტეხ, მაგრამ... — ქმარს შეხედა, რომელიც ენაჩავარდნილი იჯდა, — სხვამ ყველაფერში რატომ უნდა გვაჯობოს!

— ყველგან ქსელი აქვს გაბმული, — სინანულით დასძინა არჩილმა.

— შენ მასზე ნაკლები ნაცნობობა რატომ უნდა გქონდეს?! — შეე-
ბინა ქალმა.

— საწყობში რომ იყოს, გამოვიტანდი, მაგრამ ქუჩა-ქუჩა სად ვეძე-
ბო. ეს შენ უფრო უნდა იცოდეს! — ახლა თავად უსაყვედურა ქალს არ-
ჩილმა.

— ჩემს სპეკულანტს არცერთს არა აქვს!

— ხომ ზედავ?! — ნიშნის მოგებით უთხრა არჩილმა.

— აწე ყიდვაც აღარ ღირს — სევდით თქვა ეკამ, — ნუნუმ იმო-
ვა და შენც ტყუპისცალივით მასავით ხომ არ ჩაიცვამ?!

— ეს თქვი, შენ!

— სხვა რაღაც გამოჩნდება და ის ვიყიდოთ, — დააიმედა ცოლი
არჩილმა.

— როდის?

— გაიკითხ-გამოიკითხე, იქნებ უკეთესი პალტოა მოღაში!

შენ, თავად ამ აზრმა რამდენადმე დაგამშვიდა, არჩილ. პატივმოყვა-
რე იყავი ბავშვობიდან, არავის არ გინდოდა ჩამორჩენოდი. ეს შენში
ცული თვისება როდია, მაგრამ ამ შენს პატივმოყვარეობას ვინ როგორ
იყენებს. ცოლს რომ უკეთეს პალტოს უმოვი, აქ საეჭვო არაფერია. რა-
კი თქვი, არაფერს დაიშურებ, რომ შეასრულო. ასეთი პრინციპული ხარ
შენ! თუ გახსოვს, ასეთი იყავი, როცა საშუალო სკოლა დაამთავრე; უმაღ-
ლეს სასწავლებელში აუცილებლად განვაგრძობ სწავლასო, თქვი და კი-
დეც შეასრულე. თუმცა არავინ მხარდამჭერი არ გყავდა. თბილისში ორი
დღის საგზალითა და ორიოდ კაპიკით ჩადი. ვიდრე უნივერსიტეტის საე-
რთო საცხოვრებელში მოეწყობოდი, რამდენიმე ღამე ქუჩაში გაათიე.
დღედაღამე წიგნის კითხვით გქონდა გასწორებული. შრომასაც ამაოდ არ
ჩაუვლია; უნივერსიტეტი წარჩინებით დაამთავრე და ასპირანტურაში გა-
ნაგრძე სწავლა. ცხოვრებაში, პირდაპირ რომ ითქვას, სწორ გზაზე, ბევრი-
სათვის შესახარბელ გზაზე დადექი. ერთდროულად ასპირანტურაშიც სწა-
ვლობდი და კიდევ მუშაობდი. მარტოხელა დედას ტვირთად აღარ აწეჭი.

ასპირანტურის დამთავრებიდან ერთ წელიწადში სამეცნიერო ხარის-
ხი დაიცავი. ეს შენთვის დიდი გამარჯვება იყო, მეცნიერებაშიც გზა გა-

გეხსნა და საკმაოდ დიდი ხელფასიც დაგენიშნა. სახელმწიფომ ახალი შინა მოგცა. მაშინვე ოჯახს მოეკიდე, დედაც ჩამოიყვანე ქალაქში. აბა, მოხუც ქალს სოფელში მარტოდ რა გააძლებინებდა. ოჯახი გამრავლდა, გაიზარდა. სახელმწიფომ ესეც გაითვალისწინა და მეცნიერულ მუშაობაში ხელი რომ არ შეგშლოდა, ოთხოთახიან ბინაში გადაგიყვანა. მერე გვერდით კიდევ ერთი ოთახი შემოიერთე და ბინაზე საზრუნავი აღარაფერი გქონდა. რა თქმა უნდა, ყველაფერი ეს ერთ დღეს არ მომხდარა. ნელ-ნელა ბინის რემონტიც გააკეთე, საუცხოო ავეჯი შეიძინე და შენთვის უფრო წყნარ, მოსახერხებელ ოთახში სამუშაო კაბინეტი მოაწყვე.

შენმა მეცნიერულმა შრომებმა საერთო ყურადღება მიიპყრო. ხალხშიც და მთავრობაშიც ავტორიტეტით სარგებლობ. ლექციებს კითხულობ სხვადასხვა ქალაქის უნივერსიტეტებში, გიწვევენ უცხოეთში საერთაშორისო სიმპოზიუმებზე, შენს ახალ წინადადებებსა და მოსაზრებებს ქვეყანას აცნობ. რაზეც შენ წინათ ოცნებაც არ შეგეძლო, ყველაფერს მიაღწიე. შენს სახლში იკრიბებიან გამოჩენილი მეცნიერები, ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკები. ისეთ საღამოებს აწყობ, ქალაქში ბევრს სურს შენს ოჯახთან დაახლოება, შენთან მეგობრული ურთიერთობის დამყარება. ზოგჯერ შენ თავად არ გჯერა, რომ ეს შენ ხარ!

● ● ●

ეკა სახედაღვრემილი მაგიდასთან იჯდა, ვერ გადაეწყვიტა, განეგრძო სუფრის გაწყობა თუ მათ დალოდებოდა, როდის ისურვებდნენ ვახშობას. ცოლ-ქმარი კარვა ხანს დუმდა; თითქოს სათქმელი ვერ ენახათ, თითქოს ეშინოდათ ერთმანეთისათვის გულის ფიქრის გამხელა. არჩილს სახეზე კმაყოფილება დაეტყო და ეს ქეთევანს აღიზიანებდა. ეგონა, ქმარის მისი იმედის გაცრუებას დასცინოდა.

— ვიღაც დისპეტჩერმა როგორ უნდა გაჯობოს! — გესლით თქვა მან.

— კარგი, ქეთევან, ეს არ იქნება, სხვა გამოჩნდება!

— შენ ასე იცი დაპირება!

— რატომ დაპირება, გაკლია რამე? — არჩილი გაბრაზდა.

— ნუ მაყვედრი!

— არა, მე არ გაყვედრი! ა, ბატონო, იშოვე და რაც არ უნდა ღირდეს, გიყიდი!

— ახლა?

— აბა, რა ვქნა?!

— შარშან მე და ნუნუმ ერთნაირი ქურჭი ვიყიდეთ, ახლა მან პალტო იყიდა, მეც ისეთი პალტო ვიყიდი? რატომ?

— ნუ იყიდი, შეაკერინე! — ჩაერია საუბარში ეკა.

— ვინ შეგიკერავს, თორემ კი. მე არ ვიცი, რა მკერავებიც არიან?.. ეს სპეკულანტები კაცმა უნდა გაწყვიტო! — ზიზღით დასძინა ქეთევანმა,

— ოღონდ თავიანთი საქონელი გაასაღონ და არაფერს დაგიდებენ! ყველა ერთნაირად იცვამს, ნოქარიცა და ღირექტორიც. მეეზოვეცა და მეცხიერიც, ეს სპეკულანტები რომ არ იყვნენ, მაშინ საწყობი ყველასათვის ასე ხელმისაწვდომი არ იქნება!

— ჰო, შენ მართალი ხარ! — დაემოწმა ქმარი.

ეკა წამოდგა. ველარ გაუძლო მათ საუბარს. თორმეტი საათი სრულდებოდა, ისინი კი ვახშმობას არც აპირებდნენ. ბავშვს ტანგაუხდელად მეორე ოთახში დივანზე ჩასძინებოდა. ეკამ მას ტანზე გახადა და ფრთხილად ჩააწვინა საწოლში. მერე გამობრუნდა. ცოლ-ქმარი ისევ პირდაპირე-მილი იჯდა, უბრალოდ, როგორც შეურაცხყოფილი ადამიანები.

— რა ვქნა, გვიანია, სუფრა გავაწყო? — ეკითხება მათ ეკა.

— მაცალე, დედა, ვის აქვს ახლა ვახშმობის თავი! — ბრაზით უპასუხა რძალმა.

შემოდგომის მზემ გადმოიხედა სახურავებს ზემოდან და ფოთლების ჩრდილი ალიცილიცდა ასფალტზე. გრილმა ნიავმა წამოუბერა, ჭადრის ტოტს გაყვითლებული ფოთოლი მოწყდა, ფარფატი წამოვიდა და შესასვლელთან დაეცა. ერთს მეორე მოჰყვა და ქუჩის ხმაურს ფოთლების შრიალი შეერია. მართას გაყვითლებული ფოთლები ფეხზე წამოედო, შესასვლელში ფეხი დაიბერტყა და შეისვენა. თავზე თავსაფარი დაცურებოდა, ნიავს თეთრი თმა გაეწეწა. ხორავით სავსე კალათი, ეტყობოდა, მძიმე იყო, ხელში მოინაცვლა და კიბეს ნელი ნაბიჯით შეჰყვა, თანაც ცალი ხელი მოაჯირის სახელურზე ჰქონდა ჩავლებული. აინაცვლებდა ერთ-ორ საფეხურს და წამით შეჩერდებოდა, ღრმად ჩაისუნთქავდა.

ოთხი სართული იყო ასასვლელი.

მესამე სართულზე კარი გაიღო. მართამ ზემოთ აიხედა დაღლილი თვალებით. ზოგჯერ ბავშვებმა იცოდნენ კიბეზე ჩამორბენა და იქნებ ხელი წამოეკრათ კალათზე. მაგრამ ზემოდან ეკამ გადმოიხედა, მერე მიბრუნდა და კარი გასაღებით დაკეტა.

— გამარჯობა, მართა! — გადმოსძახა მან.

— გაგიმარჯოს! — ძლივს გაეპასუხა მართა და მეორე სართულის ბაქანზე შეისვენა.

ეკას ხელში ტყავის ცარიელი ხელჩანთა ეჭირა. მოაჯირს ცალი ხელი ჩავლო და ისე დაჰყვა კიბეს. ცოტა ბნელოდა კიდეც, გარედან სინათლე არ აღწევდა და კიბეს იყო დაჩერებული.

— მოიარე მაღაზიები, ჩემო მართა? — ჰკითხა მან.

— მერე რა? — წყენით მიუგო მან, — ხორცი ვერ ვიშოვე!

— რას მეუბნები, ქალო, სწორედ ახლა ხორცის საყიდლად მივდივარ!

— ჩვენს მაღაზიაში გათავებული, ხუთ საათამდე აღარ იქნება, რე სადილი აღარც მოესწრება!

— სხვა მაღაზიაში იყავი?

— გადაღმა მაღაზიაში ყოფილა, მაგრამ იქ რა წამიყვანდა. ბიჭს დავურეკავ, იქნებ მან იყიდოს. — კალათი აიღო ხელში და წასვლა დააპირა, — რა მოხდა კაცო ასეთი, რომ ხორცი არაა მაღაზიაში. მათ რომ ჰკითხო, ყველაფერია!

ეკამ შინ დაბრუნება გადაწყვიტა.

— რაღას მიედივარ! — შებრუნდა და მართას კალათზე ხელი მოუკიდა, — ცოტას მაინც წაგეხმარები, — უთხრა მან, — რა ცხოვრებაა, ჩვენი ცხოვრება, მაღაზიაში ხორცი არაა!

— ეჰ, ნუ მეტყვი, ქალო, კაცს სული ტანჯვაში უნდა აღმოხდეს! საშველ-სახიდებელი არ ყოფილა და ეს არი!

ეკამ მეზობელს თავის კარებამდე აატანია ხორავი, მერე გამოეთხოვა და ხელჩანთაში კლიტეს დაუწყო ძებნა. მართა კიბეს შეჰყვა სვენებს-სვენებით, თანაც ბრაზი ყელში მოებჯინა. თავის კარებთან ერთხელ კიდევ შეისვენა, სული მოიბრუნა და კარი გააღო.

პაპია ჯოგბენაძე

შეპოქველი პიროვნება

მას შემდეგ, რაც ისწავლა შრომა და თანდათანობით გამოეყო ცხოველთა სამყაროს, ადამიანი-მშრომელი ადამიან-შემოქმედ-დაც იქცა, ბუნების ჰარმონიასა და სილამაზეზე აღზრდილი თვითონ დაეჩვია სილამაზის, მშვენიერების შექმნას, ენაადგმულმა, გონებამომარჯვებულმა ბუნების მშვენიერებას თავისი წარმოსახვით შექმნილი სინამდვილე დაუმატა. ამიტომაც ოდითგანვე დიდი პატივისცემით სარგებლობდნენ ხელოვანნი და გულუბრყვლო ღვთისმოსავ ადამიანებს პოეტი-მომღერლის უნარი ღვთაებრივ წყალობად მიაჩნდათ.

„ან მუხამ, ზევსის ნაშიერმა, დაგასწავლა, ან განგანათლა აპოლონმა“, — ასე მიმართავენ პომეროსთან რაფსოდს, მომღერალს. ასე მიაჩნდათ ძველ ბერძნებს პოეტი შუამავლად მუზებსა და მსმენელებს შორის.

პლატონი, ცნობილი ძველი ბე-

რძენი ფილოსოფოსი, ანტიკური იდეალიზმის ფუძემდებელი, პირდაპირ ამბობდა, რომ თავისთავად პოეტი-მომღერალი თვითონ კი არ ქმნის, არამედ ის რასაც იგი ქმნის, მღერის, მხოლოდ და მხოლოდ ღვთაებრივი ხილვაა, ისეთივე, როგორიც დელფოსას ტაძრის წინასწარმეტყველი ქალის ხილვა. პლატონისათვის ეს პოეტური ხილვა ღვთაებრივი „გამაგებაა“, „მძვინვარებაა“, რასაც იწვევენ მუზები ან ნიმფები.

პლატონი აღნიშნავს, რომ, როცა პოეტი განიტვირთება ამ „გამაგებისაგან“, „მძვინვარეობისაგან“ და მას კვლავ იბყრობს გონება, იგი უსუსურია შთაგონოს თავისი თავი და შექმნას სიმღერები.

ერთი შეხედვით, ეს მისტიკური „ღვთაებრივი შთაგონება“, „მძვინვარება“ წარმართავს პოეტის და საერთოდ ხელოვანის შემოქმედებით პროცესს და მარ-

ოლაც არის პერიოდები, როცა პოეტი „გამოიფიტება“ ხოლმე, „გამოფხიზლდება“ თავისი პოეტური აღმაფრენისაგან და აზის შემდეგ რაც არ უნდა დაატანოს თავის თავს ძალა, იგი უძლურია განაგრძოს შეთხზვა. მაგრამ მატერიალისტური ფილოსოფიის მიხედვით ამ მისტიკური „შთაფრენების“ და „გამოფიტვის“ იქით დგას შემოქმედის ფსიქიური და ინტელექტუალური პოტენციალის პერიოდული ამოწურვა, რაც ისევე ხდება, როგორც ფიზიკური ძალების გამოფიტვა. მაგრამ, ჩვეულებრივ, ფსიქიური და ინტელექტუალური პოტენციალი კვლავ „იმუხტება“, ან კიდევ არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა შეიძლება შემოქმედებითი პოტენციალის „განმუხტვას“, პოეტური შემოქმედების კრიზისის ისეთი ობიექტური და სუბიექტური პირობები შეექმნას, რომ იგი დიდხანს გაგრძელდეს, ან პოეტს საერთოდ აღებინოს ხელი პოეზიაზე. მაშასადამე, შემოქმედებით პროცესს მატერიალური სინამდვილიდან გამომდინარე თავისი ობიექტური მიზეზები აქვს, რომლებიც არ სცილდებიან და არც შეიძლება გასცდნენ რეალობის ფარგლებს, და თუ ორმად ჩავვყვებით ამ მიზეზებს, არავითარ „ღვთაებასთან“, მისტიკასთან არ გვექნება საქმე.

მაგრამ ანტიკურ პერიოდში პოეზიის ღვთაებრიობის, შემოქმედების აქტის „მძვინვარების“ აქტად აღიარება იმდენად გავრცე-

ლებული იყო, რომ ასეთ შეხედულებას ანტიკური მატერიალიზმი ფუძემდებელს დემოკრიტესაც კი მიაწერდნენ, თუმცა ეს ნაკლებად სარწმუნოა, თუ მხედველობაში მივიღებთ სინამდვილის გაგების დემოკრიტესეულ მატერიალისტურ კონცეპციას. ასე, მაგალითად, როგორც გადმოგვცემენ, დემოკრიტეს მიაჩნდა, რომ შეუძლებელია მშვენიერი და ბრძნული ლექსების შექმნა ღვთაებრივი და ზებუნებრივი ძალის გარეშე.¹

პოეზიის ღვთაებრივობის, შემოქმედების აქტის, როგორც „მძვინვარების“, „გამაგების“ აქტის პლატონისეულ თეორიას, საკმაოდ ჰქონდა მოკიდებული ფეხი ანტიკურ ეპოქაში. მაგრამ შემოქმედების აქტის პლატონისეული მოძღვრება და საერთოდ მისი ესთეტიკური თეორია მკიდროდა დაკავშირებული მისი გახსენების იდეალისტურ თეზისთან და არისტოკრატიული სახელმწიფოს თეორიასთან. დიალოგში „ლჩინი“ პლატონი აღნიშნავს, რომ მშვენიერება არსებობს იდეათა სამყაროში და მოკლებულია ამქვეყნიურ კონკრეტულ ხასიათს. თუ ამქვეყნად ყოველივე წარმოიქმნება, იცვლება, ისპობა და ხილვადი სამყარო მრავალმხრივი, მრავალფეროვანია, იდეათა სამყაროში კი მშვენიერება მარადიულია, უცვ-

1 იხ. ესთეტიკის ისტორია, ხელოვნებათა აკადემიის გამოცემა, 1962 წ., ტ. I, გვ. 87 (რუსულ ენაზე).

ლელია და იგი კონკრეტული სა-
ხით როდი იჩენს თავს. მისი ხილ-
ვა მხოლოდ განსაკუთრებულ
უნარით დაჯილდოვებულ ადამი-
ანს, ე. ი. ხელოვანს შეუძლია. მა-
შასადამე, მშვენიერება უნდა ვე-
ძებოთ არა ამქვეყნიურ ხილვად
რეალობაში, არამედ იდეათა სამ-
ყაროში. ე. ი. პლატონმა მშვენიე-
რების კატეგორია მკვდარ აბსტ-
რაქციად აქცია. პლატონი იმ და-
სკვნამდე მივიდა, რომ რამდენა-
დაც მშვენიერება ატარებს ზემგ-
რძნობიარე ხასიათს, იგი შეიმეც-
ნება არა გრძნობებით, არამედ
გონებით, რაც შეუძლია ფილო-
სოფოსს ფილოსოფიური ექსტა-
ზის დროს. მაშასადამე, ჩვენ საქ-
მე გვაქვს მშვენიერების თავისე-
ბურ მისტიკურ აღქმასთან. პლა-
ტონის აზრით, ასევე ხდება ხელ-
ოვნებაში, სადაც შემოქმედებითი
შთაგონება მკვეთრად უპირისპი-
რდება შემეცნებით აქტს. მაგრამ
თავის დიალოგში „იონი“ პლატო-
ნი ამტკიცებს, რომ შთაგონება
რადაც ირაციონალური, გონები-
სათვის მიუწვდომელი აქტია,
რომელიც მას ასე აქვს წაჩაღო-
დენილი: დავუშვათ, რომ მაგნიტ-
ზე მიდებულია რამდენიმე რგო-
ლი, მათგან ყველაზე ახლო მდებ-
არე რგოლი ეს პოეტი-შემთხზ-
ველია, შემდეგი რგოლი კი არის
ჩაფსოდი, უკვე შექმნილი სიმღე-
რის შემსრულებელი, დანარჩენი
რგოლები კი მსმენელები არიან,
რომლებიც აღიქვამენ მაგნიტისა-
გან გადმოცემულ აღმაფრენულ
მდგომარეობას. მაგრამ ვინდა იგ-

ულისხმება მაგნიტში? **მეგნიტში**
უნდა, პლატონის აზრით, ეს
ღვთაება ან მუზაა. პოეტური შე-
მოქმედების აქტის პლატონისეუ-
ლი მისტიკური თეორიის მიხედ-
ვით შემოქმედი შემოქმედების
პროცესს აზორციელებს თავის-
თავად, გაშმაგების მდგომარე-
ობაში, რომელიც შეუცნობა-
დი და გონებისათვის მიუ-
წვდომელია. ასე რომ, შემოქმე-
დების პროცესის დროს თვითონ
შემოქმედს გააზრებული არა აქვს
რას ქმნის იგი, თვითონ არ იცის,
როგორ იქმნება ნაწარმოები. მა-
შასადამე, შემოქმედი ყოფილა
თავისებური საყვირი, რომლითაც
იგი გადაეცემა მსმენელებს და
აღაზვნებს მათ ღვთაებრივი ძა-
ლით. მაგრამ ნიშნავს თუ არა ეს
იმას, რომ შემოქმედის საშუალე-
ბით მუზამ დაიყვანა მსმენელამ-
დე მშვენიერება? პლატონის აზ-
რით, შემოქმედს ექსტაზის მდგო-
მარეობაშიც არ შეუძლია შეიმე-
ცნოს ჭეშმარიტება და მშვენიე-
რება. აქი პოეტი ქმნის გარკვეულ
კონკრეტულ მხატვრულ ნაწარმო-
ებს, ე. ი. გრძნობად სუბსტანცი-
ას, ხოლო გრძნობად-კონკრეტუ-
ლი ხომ იდეების სამყაროს მკრ-
თალი ანარეკლია, პოეტი კი ასა-
ხავს გრძნობადი სამყაროსადმი
მიბაძვის პრინციპით. მაშასადამე,
ამ ძველი ბერძენი ფილოსოფო-
სის აზრით, პოეტური ნაწარმოე-
ბი ასლის გადაღებას წარმოად-
გენს, ე. ი. იდეებისადმი მიბაძვის
მიბაძვაა, აჩრდილთა აჩრდილია.
ასეთ შემთხვევაში მხატვრულ ნა-

წარმოებში მოცემულია მშვენიერების იდეალის ძალიან მკრთალი, შორეული გამოძახილი. პლატონი ასე მსჯელობს: სკამის ცნებას ქმნის ღვთაება, ამ ცნებას ბაძავს დურგალი, რომელიც ქმნის კონკრეტულ სკამს, ხოლო ხელოვანი ბაძავს ამ სკამს, ე. ი. ქმნის რიგით მესამე სკამს. მაშასადამე, როგორც დასკვნის პლატონი, მიმბაძველობითი ხელოვნება „ძალიან შორს დგას ქეშმარიტებისაგან“, რადგანაც იგი ყოველი საგნისაგან იღებს „რალაც უმნიშვნელოს, რალაც აჩრდილს“.

ზეცით ნაწყალობევი ნიჭის თეორია, შემოქმედების აქტის ღვთაებრიობის თეორია ამა თუ იმ სახით დიდხანს რჩებოდა პოეზიაში. რუსთველიც ღვთაებას მიმართავს, რომ შთააგონოს იგი, ძალა შთაბეროს მიჯნურთ სახოტბოდ, შეძლოს „მათად საქებრად თქმა ლექსებისა ტკბილისა“:

„რომელმან შექმნა სამყარო,
ძალითა მით ძლიერითა,
ზეგარდმო არსნი სულთა
ყვნა ზეცით მონაბერითა,
ჩვენ, კაცთა, მოგვცა ქვეყანა,

გვაქვს უთვალავი ფერითა,
მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე
სახითა მის მიერითა.

ჰე ღმერთო ერთო, შენ შეჰქმენ
სახე ყოვლისა ტანისა,
შენ დამიფარე, ძლევა მეც
დათრგუნვად მე სატანისა,
მომეც მიჯნურთა სურვილი,
სიკვდიმდე გასატანისა,
ცოდვათა შემსუბუქება,
მუნ თანა წარსატანისა...

აწ ენა მინდა გამოთქმად, *ეპოქისული*
გული და ხელოვანება, — *ნიჭიერი*
ძალი მომეც და შეწევნა
შენგნით მაქვს, მივსცე გონება...“

ყოველივე ამან გამოიწვია და ტრადიციულად დაამკვიდრა ხელოვანის, შემოქმედის თანდაყოლილი, ზეცით ნაწყალობევი ნიჭის, ღვთაებრივი უნარის თეორია, რაც ასე თუ ისე ახლაც კი იჩენს თავს. განსაკუთრებით იმ თეორეტიკოსთა და კრიტიკოსთა შორის, რომლებიც იდეალისტურ პოზიციებზე დგანან.

მართლაც, კაცობრიობა ხომ არაა ფატალურად განწირული, ვაი თუ გენიოსები (წმინდა ბიოლოგიური თვალსაზრისით) არ დაიბადონ. ასეთი კონცეპცია გზას უხსნის გენიოსის, შემოქმედი პიროვნების გამისტიკულების ცდას. მაგრამ, ბუნების, რეალობის გარეშე ჩვენ არაფერი არ გვწამს. შემოქმედ პიროვნებას და შემოქმედებით პროცესს გაჩვეული თბიექტური და სუბიექტური მიზეზები აქვს, თუმცა ძალზე ძნელი დასადგენი და განსასაზღვრავი.

ჯერ ერთი, ყოველი დიდი შემოქმედი უაღრესად ეროვნულ მოვლენას წარმოადგენს და თუ საჭიროა ვილაპარაკოთ არაჩვეულებრიობაზე, მაშინ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა ვილაპარაკოთ ეპოქისა და ერის პოტენციალის არაჩვეულებრიობაზე, რომლებიც ნიადაგს უქმნიან გენიოსების, გამოჩენილ შემოქმედ პიროვნებათა წარმოშობას.

მაშასადამე, გენიოსობა, შემოქმედების უნარი რეალურ სინამდვილესთან დაკავშირებულ მოვლენათა სინთეზის შედეგია და არა რაიმე მისტიკური მოვლენა. რა თქმა უნდა, გენიოსი შემოქმედი როდი გამოჩნდება ნებისმიერ დროსა და ნებისმიერ ქვეყანაში, თუ ამის ობიექტური წინაპირობები არ არის, თუ ამისთვის ჯერ კიდევ არ მომზადებულია ნიადაგი.

მაგრამ ისტორიულ-სოციალური დეტერმინიზმი როდი გამოიყენებს სუბიექტურ საწყისს, თუნდაც თანდაყოლილ მონაცემებს, რომლებსაც ჩვეულებრივ „ნიჭს“, „ტალანტს“ უწოდებენ და რომლებიც გარკვეულ როლს თამაშობენ შემოქმედებით პროცესში. წინააღმდეგ შემთხვევაში სათანადო ობიექტურ-ისტორიულ-სოციალური პირობების შემზადებისას უკლებლივ ყველა გენიოსი, შემოქმედი პიროვნება უნდა გახდეს, და სწორედ აქ ვაწყდებით დიდ სირთულეს რა არის ტალანტი, ნიჭი, ზოგორ გავიგოთ ისინი? სწორედ ასეთ შემთხვევაში ლაპარაკობენ თანდაყოლილი ნიჭის მემკვიდრეობაზე. ამას კი ფატალურობამდე მივყავართ.

გენეტიკის მეცნიერული კვლევა-ძიებების, მისი შესანიშნავი შედეგების გავულგარება იწვევს იმას, რომ მემკვიდრეობაში ეძებენ მათემატიკოსის, ფიზიკოსის, მწერლის, მხატვრის, კომპოზიტორის და სხვათა „გენებს“, რომლის არამეცნიერულობაზე რომც არ ვილაპარაკოთ, საკმაოდ უსუ-

სურად და სასაცილოდ გამოიყურება. მაშინ საკვებით გონივრული იქნება, თუ მივმართავთ გარკვეული გვარების, ოჯახების სელექციას, თუ გავაუმჯობესებთ მათ „გენებს“. ამით ზომ მეცნიერებაც და ხელოვნებაც საკმაოდ წინ წაიწვედა. აი, სელექცია, გვაჩივს, ჯიშის გაუმჯობესებას, უკეთესი ჯიშების მიღებას გულისხმობს. ნიჭის მემკვიდრეობითობის თეორიის მომხრეებს ზომ საკმაოდ ბევრი „მაგალითის“ მოტანა შეუძლიათ, რაც განსაკუთრებით „იჩენს თავს“ მეცნიერთა წრეში. მაგალითად, ჩარლზ დარვინის შთამომავალნი მეცნიერები არიან: ინგლისის სამეფო საზოგადოების წევრი სერ ჩარლზ დარვინი, მეცნიერები უ. ჩ. დარვინი, ბერნარდ დარვინი და სხვ. ვინოგრადოვების დინასტია და სხვ. მეცნიერთა ასეთ დინასტიურობას ხშირად აქვს ადგილი, მაგრამ აქ ზომ სხვა ფაქტორი მოქმედებს, ვიდრე მემკვიდრეობა: სახელოვანი, ავტორიტეტული წინაპრის ხათრითა და პროტექციით ან სხვა საშუალებებით, თუ ამის სურვილი და საშუალო მონაცემები აქვთ, შთამომავლებიც მეცნიერები ხდებიან. მაგრამ ეს ზომ საერთოდ სცილდება მემკვიდრეობის ბიოლოგიური კანონის ცნებას და გადადის უფრო სოციოლოგიის სფეროში. თანაც ოჯახის ატმოსფეროს მიხედვით ადრეულ ასაკში ხდება შესაბამისი მიდრეკილების გამოყოფა-გაღვივება და შესაბამისი ობიექტური პირობე-

ბის კვალობაზე შთამომავალნიც მიყვებიან წინაპართა კვალს, მით უმეტეს, რომ გვარის მემკვიდრეობით გამტკიცებული ფსიქიური მონაცემები ამის საშუალებას იძლევა.

თანდაყოლილი ნიჭის მემკვიდრეობითობას განსაკუთრებით ხელოვნებაში ეძებენ და „მხატვრული არისტოკრატის“ საკმაოდ მოძველებული რეაქციული თეორიის მომხრეები ხშირად მიმართავენ ისეთ ცნობილ ფაქტს, როგორიცაა ბახების მუსიკალური ოჯახი,² დაიმოწმებენ ხოლმე ტიციანის წინაპართა და ნათესავთა დინასტიურობასაც, რომელთა შორისაც მართლაც ბევრი მხატვარი იყო. მაგრამ ეს ხომ, ერთის მხრივ, შემოქმედ არისტოკრატიად, მეორეს მხრივ კი, ხალხად, უნიჭო მასად დაყოფის რეაქციული თეორიაა, რომელსაც საფუძველი ჩაუყარა ჯერ კიდევ სოკრატემ (დაახლ. 469-399 წ.). მან წამოაყენა ქალოსაგატიას მოძღვრება, რომლის მიხედვით მხოლოდ „კეთილშობილ ადამიანებს“ (ქალოს-აგატოს) შეუძლიათ გამსჭვალული იყვნენ სათნოებით, მხოლოდ მათ შეუძლიათ მშვენიერების შექმნა,

2 მაგალითად, 1750 წელს ოჯახურ დღესასწაულზე შეიკრიბა ბახების 128 წარმომადგენელი, რომელთა შორის 57 კომპოზიტორი ან მუსიკოს-შემსრულებელი იყო, მათგან კი 29 საკმაოდ გამოჩენილი მუსიკოსი ყოფილა. მაგრამ მაინც მათ შორის მხოლოდ ერთი იყო ყველაზე გამოჩენილი და თვალსაჩინო — იოჰან სებასტიან ბახი (1685-1750).

ესთეტიკური ტკბობა და არა ხელოვნებს, მიწათმოქმედ, რომლებიც იმდენად არიან დაკავებული თავიანთი საქმიანობით, რომ არ შეუძლიათ იყვნენ გონიერნი, მამსადადამე, არ შეუძლიათ იყვნენ მშვენიერნი და არ აქვთ უნარი შექმნან ან დასტებნენ მშვენიერებით.

მისტიკოს-ფილოსოფოსს დიუპრელს მიაჩნდა, რომ რჩეულთა დინასტიაში, ღვთით ნაწყალობევ გვარებში თანდათანობით გროვდება, „იმუხტება“ ნიჭი, ტალანტი და უკვე ზღვარს მისული გარკვეულ პირობებში მოულოდნელად იფეთქებს ხოლმე.³

ერთი შეხედვით, თითქოს ეს მართალია. მაგალითად, ლოპე დე ვეგა ლექსებს თხზავდა ხუთი წლის ასაკში, იმავე ასაკში მოცარტს შეეძლო მენუეტების იმპროვიზაცია. მაშ რაღაა ეს, თუ არა ნიჭის მისტიკური დაგროვება და მისი „აფეთქება“. ხუთი წლის ბავშვს საიდან აქვს ასეთი უნარი, თუ არ გაუვლია წვრთნა, ხოლო ხუთი წლის ბავშვის ასეთი ფენომენალური გონებრივი გაწვრთნა რაღა სათქმელია, მით უმეტეს, რომ არც ლოპე დე ვეგა და არც მოცარტი საგანგებოდ აჩავის გაუწვრთნია ამ ასაკში. მაგრამ, ჯერ ერთი, ეს ფაქტი მეტყველებს ადამიანის ინტელექტუალური სამყაროს ამოუწურავ შესაძლებლობებზე, თანაც თითო-ოროლა ასე-

3 იხ. კ. დიუპრელი — ლირიკის ფსიქოლოგია, ლაიპციგი, (გერმანულ ენაზე).

თი ფაქტი კანონზომიერებას ვერ
ქმნის.

შემოქმედი პიროვნების არა-
ჩვეულებრივობის, განსაკუთრე-
ბულობის დასადასტურებლად
ხშირად მიმართავენ დიდ ხელოვა-
ნთა ბიოგრაფიას, რომელშიც ხა-
ზი ესმება მათ „თანდაყოლილ
ნიჭს“ იმ დარგში, რომელსაც შე-
მდგომ ის მთელ სიცოცხლეს სწი-
რავს. მაგრამ დიდ შემოქმედთა
ბიოგრაფები საკმაოდ გაზვიადე-
ბულად გადმოგვცემენ მათი შე-
მოქმედებითი ცხოვრების ცალკე-
ულ ფაქტებს, მთელი ყურად-
ღება გადატანილი აქვთ შე-
მოქმედის „არაჩვეულებრივ“,
„ბუნებრივ მონაცემებზე“, ღვთით
ნაწყალობევ ნიჭზე, მათი ქცევის
ექსტრავაგანტურობაზე. შემოქ-
მედი ხომ დიდია, ბიოგრაფიაც
არაჩვეულებრივი უნდა ჰქონდეს!
— ასე მსჯელობენ ისინი. სხვათა
შორის, ზოგიერთი ცნობილი შე-
მოქმედიც კი საკმაოდ აზვიადებს
თავის მონაცემებს და ბიოგრაფი-
ას. მაგრამ რამდენი ვუნდერკინ-
დი ყოფილა ამქვეყნად, რომელთა
ბიოგრაფიები არ დაწერილა და
რომლებიც შემდგომში სავსებით
„ჩვეულებრივ მოკვდავად“ ქცუ-
ლან (თუ კი მასში ნიჭი თანდაყო-
ლილი იყო და უნდა „ეფეთქნა“,
იგი მაინც გამოავლენდა თავის
თავს, რა პირობებშიც არ უნდა
მოხვედრილიყო). რამდენი შემო-
ქმედიც ცნობილი ისტორიაში,
რომელთაც დასაწყისში თითქოს
არც კი ჰქონდათ არავითარი მო-
ნაცემები, შემდეგ კი უცებ გაფუ-

რჩენილა მათი ნიჭი. მოლიერი
ოცდაათ წელზე მეტისა იყო, რო-
ცა გამოამჟღავნა დრამატურგის
არაჩვეულებრივი ნიჭი, დეფო უკ-
ვე ხანში შესული იყო, როცა შე-
უდგა მხატვრული ნაწარმოებების
შექმნას, გლიუკი თავის საუკეთე-
სო ოპერებს და მუსიკალურ პიე-
სებს ქმნიდა 60 წლის ასაკში, ჟან-
ჟაკ რუსო ნამდვილ ფილოსოფო-
სად და მწერლად იქცა 40 წლის
ასაკში. ზოგიერთი შემოქმედის
ნიჭი კი ძალიან ადრე ყალიბდება
და იფურჩქნება (ბაირონი, ლერ-
მონტოვი, ბარათაშვილი). მა-
შინ ამ
ეს მემკვიდრეობითი ნიჭის მეტ-
ნაკლებობაზე როდი მეტყველებს,
არამედ დაკავშირებულია რო-
გორც პიროვნების ინდივიდუა-
ლურ ფსიქიურ მონაცემებზე, ის-
ევე, ცხოვრებისეულ მოვლენათა
მთელ კომპლექსზე, რომელიც გა-
ნაპირობებს პიროვნების ფსიქი-
ურ მონაცემებზე დაყრდნობით
ნიჭის ადრეულ თუ დაგვიანებულ
ჩამოყალიბება-გამოკვეთას, გაშ-
ლა-განვითარებას.

რა თქმა უნდა, მემკვიდრეობა
ზოგიერთი ბიოლოგიური, განსა-
კუთრებით ფსიქიური მონაცემ-
ების თვალსაზრისით გარკვეულ,
თუმცა არაგადამწყვეტ, როლს თა-
მაშობს შემოქმედი პიროვნების
ჩამოყალიბებაში. გარკვეული მნი-
შვნელობა აქვს აგრეთვე ოჯახურ
წრეს, ოჯახურ ატმოსფეროს იმ
თვალსაზრისით, რომ ასეთ პირო-
ბებში მყოფ ბავშვში, თუ მას
ამის მონაცემები აქვს, ადრევე გა-
მოიყოფა განსაკუთრებული მიდ-

რეკილება სხვა მიდრეკილებათა შორის, რომლებიც ამ პიროვნებაში თავისებური სინკრეტული სახითაა მოცემული. ადამიანს თანაბარი სახით არ შეუძლია განავითაროს ესა თუ ის მხარე თავისი უნარისა, მით უმეტეს, თანამედროვე პირობებში, როცა ხელოვნება და მეცნიერება საკმაოდ რთული სახითაა წარმოდგენილი.⁴ მართლაც, არიან ბავშვები შთაბუქდილების, მგრძნობიარობის, ყურადღების, გაჩეშე მოვლენებზე სწრაფი და ზუსტი რეაქციის უნარით და სხვა ფსიქიური მონაცემებით დაჯილდოებულნი. სწორედ ასეთ მონაცემთა ერთობლიობაა ნიჭი და არ უნდა ვეძებოთ კონკრეტულად პოეტისა თუ მუსიკოსის რაღაც მისტიკური „გენები“, რასაც, აბსურდამდე მივყავართ. ამ ფსიქიურ „სინკრეტიზმში“ სწორედ ისეთი უნარის გამოკვეთა-გამოვლენა, რომელიც შემდეგ გატაცებაში ან პროფესი-

4 მაგალითად, ალბრძინების ეპოქის წარმომადგენელთა ცოდნის უნივერსალობის მიუხედავად, ისინი მხოლოდ ერთ დარგში იყვნენ სრულყოფილი, ასევე, მონტესკიე და გოეთე გატაცებული იყვნენ ბუნებისმეტყველებითაც, მაგრამ არ გაუვლიათ ამ მეცნიერებაში რაიმე გარკვეული კვალი, როცა ფილოსოფიაში და მხატვრულ ლიტერატურაში დიდი ადგილი უჭირავთ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ბევრი მწერალი მხატვრობდა (პუშკინი, ლერმონტოვი, თეკერეი და სხვ.), ბევრი მხატვარი კი მწერლობდა, მაგრამ თანაბარი ძალით არავისთან არ არის წარმოდგენილი ეს ორი გატაცება.

ონალიზმში გადადის, მისი გამოყოფა, თავის დროზე მისი შემზღუნვა და ამ უნარის გაღვივება გაძლიერება სხვა უნართა „მიძინების“ ფაზზე სავსებით სასურველ შედეგს იღებს. სწორედ ასე ხდება ზოგიერთ, ხაზს ვუსვამთ, ზოგიერთ ხელოვანთა ოჯახში, სადაც თუ ბავშვს აქვს გარკვეული მონაცემები, საჭირო უნარი, მიდრეკილება, მალე გამოიკვეთება და შემდეგ კი წრთობა-ღმოსტატება, ცხოვრების გამოცდილება და ცხოვრებისეულ მოვლენათა მთელი კომპლექსი ხელს უწყობს ამ „ნიჭის“ თუ „ტალანტის“ ჩამოყალიბებასა და გაშლა-განვითარებას. თანაც მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ ასეთ შემოქმედთა დინასტიიდან მხოლოდ ერთია ნამდვილი ხელოვანი, გენიოსი. ბახების ოჯახიდან ეს არის იოჰან სებასტიან ბახი, ტიციანის ოჯახიდან—თვით ტიციანი. თანაც სწორედ მუსიკასა და ფერწერაში საქმე გვაქვს პროფესიონალიზმთან, რომელიც ოჯახის, ხანდახან კი მთელი გვარის არსებობის მთავარ წყაროს წარმოადგენს, რაც, რა თქმა უნდა, თავის მხრივ დიდი სტიმულის მომცემია. ასეთ შემთხვევაში მთელ ფსიქიურ და ინტელექტუალურ ძალებს სწორედ სათანადო მიდრეკილების გაღვივება-განვითარებისაკენ მიმართავენ. ამისათვის ბუნებრივი მონაცემებით დაჯილდოებულ ი მომავალი მუსიკოსები და მხატვრები, რაც, რა თქმა უნდა, ყოველთვის როდი იღებს შედეგს, თუ

მათ ამისი ობიექტური პირობებია არ შეექმნათ. ეს განსაკუთრებით იტქმის მუსიკოსების ოჯახებზე, თუნდაც დავასახელოთ ბახების ოჯახი, მოცარტის, ბეთჰოვენის, შტრაუსების ოჯახები, დავით და იგორ ოისტრახების, ბალანჩივაძეებისა და იაშვილების ოჯახები. ამას, რა თქმა უნდა, ვერ ვიტყვი მწერლობაზე, სადაც ასეთ „დინასტიურობას“ არა აქვს ადგილი, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ახლო ნათესაობით კავშირს: მამა-შვილისა და ძმების მაგალითებს, როგორიცაა მამა-შვილები ბერნარდო ტასო და ტორკვატო ტასო, მამა-დიუმა და შვილი-დიუმა, დავით კლდიაშვილი და სერგო კლდიაშვილი, ძმები ანდრე შენიე და მარი ჟოზეფ შენიე, ძმები გონკულები და ზოგიერთი სხვა. (სიტყვა „ზოგიერთი“ უკვე თავისთავად გამოირიცხავს კანონზომიერებას).

როგორც სამართლიანად აღნიშნავს შემოქმედების ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი სერიოზული და თვალსაჩინო მკვლევარი ბულგარელი მ. არნაუდოვი, „გენიოსობა როგორც უდავოდ დამტკიცებული ფსიქიური ერთეული, მემკვიდრეობით არ გადაიცემა, და გენიალური ოჯახები არსად არ არის ცნობილი“.⁵

ყოველივე ამას თავი რომ დავანებოთ, ხელოვანთა, შემოქმედ-

5 გ. არნაუდოვი — ლიტერატურული შემოქმედების ფსიქოლოგია, მოსკოვი, 1970, გვ. 29 (რუსულ ენაზე).

თა უმრავლესობა მაინც ხალხის წილიდანაა გამოსული, ყოველ შემთხვევაში არაა „შემოქმედი არისტოკრატიის“ წარმადი, რამდენადაც ყველაზე დიდი ოჯახი, ყველაზე ხელსაყრელი ატმოსფერო ეს არის ხალხი და მისი სიბრძნე, ყველაზე დიდი ოსტატი და გამომწრთობი კი ბუნებაა. ხელოვნების ისტორიის დილეტანტური ცოდნაც კი საკმაოდ ნათლად გვიჩვენებს, რომ ხელოვნების ჭეშმაოიტი შემქმნელი ყველა საუკუნეში ხალხი იყო, ხოლო ე. წ. „შემოქმედი არისტოკრატია“ კი მხოლოდ მისი გამფორმებელი. საქმე იმაშია, რომ ეკონომიკასა და პოლიტიკაში გაბატონებულ კლასებს ხელოვნებაშიც გაბატონებული ადგილის დაჭერა სურთ. ამიტომაც ებლაუჭებიან „მხატვრული ელიტის“ ანტიდემოკრატიული, რეაქციულ მოძღვრებას. „მხატვრულ ელიტას“ დღემდე ვერ მოუწელებია, რომ უბრალო ადამიანმა, „უბრალო“ მსახიობმა და ზეჟისორმა შექსპირმა შეძლო შეექმნა გენიალური ნაწარმოებები და თავგამოდებით ამტკიცებს, რომ შექსპირის პიესები შექსპირს არ ეკუთვნის, რომ ამ „უნიჭო“ პლეზების უკან ვიღაც ელიტას წარმომადგენელი დგას, რა თქმა უნდა, განათლებული თავადი, როგორიცაა ფრენსის ბეკონი, გრაფი დერბი და სხვა. ეს იმატომ, რომ „შემოქმედებითი არისტოკრატიის“ თეორიის წარმომადგენლებს ხალხი უნიჭო ბრბოდ მიაჩნდა.

სწორედ ხალხის წიალიდან გამოდიან ჭეშმარიტი გენიოსები, ხელოვანნი. სწორედ ისინი, ვინც ხალხთან იყო დაკავშირებული, ვინც კარგად იცნობდა ცხოვრებას, ვინც გამოხატავდა ხალხის ინტერესებს, ჰქონდა ეპოქის პროგრესული იდეების მაღალმხატვრულ ფორმაში ჩასმის უნარი და ხალხის ინტერესების პოზიციიდან ქმნიდნენ თავიანთ ნაწარმოებებს, სწორედ ისინი მოვევლინენ კაცობრიობას გენიოსებად, რადგანაც ხალხისათვის ქმნიდნენ თავიანთ შედეგებს, ხალხისათვის, რომელიც უკვდავია და ასევე უკვდავად ხდის თავის სულიერ მესაიდუმლე გენიოსებს.

ეს კარგად ესმოდათ გაბატონებული კლასების წრიდან გამოსულ შემოქმედთ, რომლებიც კავშირს წყვეტდნენ თავიანთ წრესთან და მუდამ ამოდიოდნენ ხალხის, ისტორიის პროგრესული ძალების ინტერესების გამოხატვის პოზიციებიდან. დიდი რუსი მწერალი ლ. ნ. ტოლსტოი თავის ფილოსოფიურ - პუბლიცისტურ ნაწარმოებში „აღსარება“ წერდა:

„მე უაზრუა ჩემი წრის ცხოვრება, ვაღიარე რა, რომ ეს არ არის ცხოვრება, არამედ მხოლოდ ცხოვრებასთან მიმსგავსებაა, რომ მოჭაბუკების პირობები, რომლებშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, გვართმევს საშუალებას გვესმოდა ცხოვრება, და იმისათვის, რომ გავიგო ცხოვრება, უნდა მესმოდა არა გამონაკლისთა ცხოვრება, არა ჩვენი — ცხოვრების პა-

რაზიტებისა, არამედ უბრალო მშრომელი ხალხისა, რომელიც ქმნის ცხოვრებას და იმ აზრს, რომელსაც იგი მას აძლევს“.

ხელოვანის, შემოქმედის ფსიქიური მონაცემები არ წარმოადგენს ნორმისაგან ზღაპრულად გადახრას. არანორმალურ, პათოლოგიურ მოვლენას, როგორც ეს ნიცშეს მიაჩნდა, არამედ ეს არის ნორმალური მოვლენათა შორის ყველაზე ნორმალური. ე. ი. ხელოვანის, შემოქმედის გზა იწყება სავსებით ადამიანური თვისებებით თუ მონაცემებით, რომლებიც შესაბამისი გარემოს ზეგავლენით შემდეგ იღებენ უფრო გაძლიერებულ, უფრო კონდენსირებულ და კონცენტრირებულ ხასიათს, მიმართულს რომელიმე ერთი ძირითადი მიზნისაკენ, — და ეს მიზანდასახულება, მიზანსწრაფვა განაპირობებს ტალანტის ძალას.

ხელოვნება, ლიტერატურა როგორც მხატვრული აზროვნების სპეციფიკური სფერო, განპირობებულია გარკვეული სოციალურ - ისტორიული პირობებით. არის ისტორიაში პერიოდები, როცა ხელოვნება დიდი დამავლობის გზაზე დგას. უცებ იფეთქებს, გაიფურჩქნება, ან დაკნინების გზას ადგება. მაშასადამე, ხელოვნების აყვავებას, შესაბამისად გენიოსი შემოქმედი

6 ლ. ნ. ტოლსტოი, თხზულებათა სრული კრებული, საიუბილეო გამოცემა, ტ. 2, გვ. 47 (რუსულ ენაზე).

პიროვნების წარმოშობას განაპირობებს გარკვეული ისტორიული, სოციალური პირობები და არა პირიქით: როცა გენიოსები იბადებიან, ხელოვნება მაშინ აყვავდება. ხელოვნება, მხატვრული ლიტერატურა, რომელთა აყვავება თუ დაკნინება განპირობებულია ეპოქის თავისებურებებით, კონკრეტული დროის, კონკრეტული ეპოქის მიღმა არსებული რაიმე ესთეტიკური კატეგორია როდია. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ საზოგადოების მატერიალური საფუძვლის განვითარება განსაზღვრავს ხელოვნების ავ-კარგიანობას, ე. ი. რაც უფრო მაღალია ეკონომიური ბაზისი, მით უფრო მაღალი უნდა იყოს ხელოვნების განვითარების დონე.

საქმე საზოგადოების მატერიალური დოვლათის სიუხვეში კი არ არის, არამედ იმაში, თუ რამდენად აქტუალური პოლიტიკური და სოციალური პრობლემებია დაყენებული საზოგადოების წინაშე, თუ რამდენად მომწიფებულია საზოგადოებრივი აზრი და რა დონე გააჩნია შესაბამისი ეპოქის ესთეტიკურ აზროვნებას, თუ რამდენად გარანტირებულია ან შესაძლებელია აზრის თავისუფალი გამოხატვა, და ბოლოს რამდენად მაქსიმალურად, მკვეთრად და გარკვეულად შეუძლია შემოქმედ პიროვნებას თავისი მონაცემების საფუძველზე მხატვრულ სახეებში ჩამოასხას თავისი დროის იდეალები, რამდენად მაქსიმალურად შეუძლია შეესა-

ბამებოდეს მისი შემოქმედება ისტორიის პროგრესულ ძალებს, თუ პროგრესულ ტენდენციებს. ეს მაქსიმალური ან მინიმალური დაახლოება თუ დაშორება განსაზღვრავს შემოქმედი პიროვნების სიდიადის მეტ-ნაკლებობას.

ხელოვნებას ზეალურ სინამდვილეზე დაყრდნობით თავისი ესთეტიკური სინამდვილე აქვს, ხოლო ამ სინამდვილეს შემოქმედი პიროვნება ქმნის. შესაბამისი ეპოქის განმსაზღვრელი როლის აღიარება იმას როდი ნიშნავს, რომ ესთეტიკური სინამდვილის შემქმნელი პიროვნება პასიურია, რომ იგი უბრალოდ ასრულებს ეპოქის „დაკვეთას“, რომ იგი უბრალოდ ეპოქის რუპორია, ან მაგნიტოფონის ფირია, რომელზეც ეპოქა „წერს“ თავის „ავტობიოგრაფიას“. ასეთ შემთხვევაში ყველა ადამიანს შეუძლია გახდეს ხელოვანი. მაშასადამე, ეპოქის განმსაზღვრელ როლთან ერთად ძალზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შემოქმედი პიროვნების მონაცემებს, ტალანტს, თუმცა კვლავ დავსძენთ, რომ ტალანტი არ არის რაღაც მისტიკური, ამოუცნობი, მემკვიდრეობით, „თანდაყოლილი ნიჭი“ (ingenui), რაღაც ჭურჭელში ჩადებული მადლი, ზებუნებრივი, არაჩვეულებრივი მოვლენა.

სოციოლოგი - პოზიტივისტი ბიოგიუსტ კონტი, იპოლიტე ტენი და სხვ. მართალი როდი იყვნენ, როცა მინიმუმამდე დაჰყავდათ პიროვნების როლი. რა თქმა უნდა, შემოქმედ პიროვნებას, რო-

მელსაც სინამდვილის ხედვის განსაკუთრებული უნარი აქვს, ბუნებრივი მონაცემიც უნდა ჰქონდეს, მაგრამ შემოქმედ პიროვნებას სჭირდება მრავალმხრივი და სპეციფიური უნარი: მხატვარს თავისი მონაცემები უნდა ჰქონდეს, მუსიკოსს თავისი, მოქანდაკეს თავისი და ა. შ. განსაკუთრებით მრავალმხრივი უნდა იყოს მწერლის, პოეტის უნარი მხატვრულ სახეებში სინამდვილის აღქმისა. სინამდვილის მხატვრულ სახეებში ხედვის უნარი ყოველ ადამიანს აქვს, მაგრამ მეტ-ნაკლებად განვითარებული. ბალზაკი თავის „გობსეკში“ ამბობს, „ვანა მხოლოდ ისაა პოეტი, ვინც წერსო“. მაგრამ ყველას როდი აქვს მხატვრული წარმოსახვის უნარის, თავისი გზძნობების, შთაბეჭდილებების, დაკვირვებებისა და ცხოვრებისეული გამოცდილების მხატვრულ ფორმაში ჩასმის, მისი ემოციური გამოხატვის უნარი. ფსიქიური და ინტელექტუალური განვითარების თვალსაზრისით ყოველი შემოქმედი ცალკე განუმეორებელ სამყაროს წარმოადგენს, და ამ განუმეორებლობას ქმნის სწორედ ის მონაცემები, რომლებიც დაბადებიდან თან დაყვება ადამიანს, და ის მიდრეკილებები, რომლებიც ამ მონაცემებზე დაყრდნობით გამოიკვეთებიან, „გამოიზრდებიან“, ყალიბდებიან შემოქმედი პიროვნების შეგნებული ცხოვრების ადრეულ პერიოდში და რომლებიც გარკვეული ხელშემწყობი ობიექტური პირობე-

ბის ღაღოს უმუშავებენ პიროვნებას შემოქმედების უნარს. ეს პირობებს იმ უცილობელ ფაქტს, რომ ერთსა და იმავე ეპოქაში, ერთსა და იმავე სოციალური წრიდან გამოსული მწერლები სავსებით არ ჰგვანან ერთმანეთს და განუმეორებელ მოვლენას წარმოადგენენ. ძმებიც კი — ანდრე შენიე და მარი ჟოზეფ შენიე რაოდენ განსხვავებული იყვნენ ერთმანეთისაგან.

მაშ რა მონაცემებია აუცილებელ შემოქმედი პიროვნებისათვის, რომელთა ერთობლიობა ქმნის ნიჭს, ტალანტს. უპირველეს ყოვლისა მას სჭირდება მძაფრად გამოხატული ემოციურობა, რომლის გარეშე მხატვრული ნაწარმოების შექმნა შეუძლებელია. შემოქმედ პიროვნებას უნდა ჰქონდეს დაკვირვების, ცხოვრებიდან ძირითადის, კანონზომიერის გამოყოფის უნარი, უნდა ჰქონდეს მახვილი თვალი, საგნის აღქმის მახვილი გრძნობა, სინამდვილეში ღრმად შეჭრის უნარი, და რაც მთავარია და რითაც სწორედ იწყება თვით შემოქმედების პროცესი, ესაა მხატვრული წარმოსახვის, შემოქმედებით პროცესში ფანტაზიის ჩართვის უნარი.

შთავგონება-აღმაფრენაც, რომელიც ფსიქიურ-ინტელექტუალური ძალების ყველაზე ინტენსიურ და კონცენტრირებულ გამოვლინებას წარმოადგენს, შემოქმედი პიროვნებისათვის აუცილებელი პოსტულატია. ჯერ კიდევ დე-

მოკრიტე აღნიშნავდა, რომ ადამიანმა ბუნებისაგან ისწავლა შემოქმედება, რომ შემოქმედებით ჰოცესში განსაკუთრებული როლი ენიჭება შთაგონებას, და ბუნებრივი ნიჭი, „ღვთაებრივი ცეცხლი“, შთაგონება მიაჩნდა მხატვრული შემოქმედების აუცილებელ ფაქტორად.

მაგრამ, რაც არ უნდა ძლიერი იყოს შემოქმედის მონაცემები, ნიჭი, ტალანტი, ისინი თავისთავად არაფერს ნიშნავს, თუ შემოქმედმა არ გამოიმუშავა მათი განხორციელების, მათი ხორცშესხმის მხატვრულ-ამსახველოებითი ხერხები, თუ შემოქმედი არ იწყებს გაწვრთნას, მხატვრული ოსტატობის პრაქტიკულად დაუფლებას. მაგრამ ამისათვის საჭიროა სკოლა-გაწრთვნაც, ცხოვრების გამოცდილებაც, სხვა ოსტატებთან ურთიერთობაც, კლასიკური მემკვიდრეობის შესწავლაც. არავისთვის არ უშველია რაღაც განსაკუთრებულ „არტის ტიზმს“, „ღვთის წყალობას“. ხელოვნება დილენტანტიზმს ვერ ითმენს და მხატვრული ოსტატობის დაუფლება ისევე აუცილებელია, როგორც შემოქმედის ნიჭი, თუმცა მხატვრული ოსტატობის მხოლოდ მხატვრულ-გამომსახველობით ტექნიკამდე დაყვანა გაუმართლებელია, რასაც ფორმალიზმამდე მივყავართ.

შინაარსდაცლილი ნაწარმოები, რაც არ უნდა მაღალი ტექნიკა ჰქონდეს მას, უძლეური, ანტი-მხატვრულია, და როდი „იღუპე-

ბა“ ყოველი ხელოვნება, რომელიც ფილოსოფოსობს“, როგორც ამას ამტკიცებს, „გრძნობით ჩაწვდომის“ ესთეტიკის ფუძემდებელი ტ. ლიპსი. პირიქით, გამართული მოწინავე მსოფლმხედველობა, მოქალაქეობრივი პოზიცია, მაღალმხატვრული ნაწარმოების შექმნის ერთ-ერთი საწინდარია, და ყველა დიდი მწერალი, რომელი ეპოქისაც არ უნდა იყოს იგი, მუდამ გამოხატავდა და გამოხატავს საზოგადოების პროგრესული ძალების ინტერესებს, იდეებსა და იდეალებს, რამდენადაც ხელოვნება ბუნების უზალო ასლი, უბრალო მიმბაძველობა როდია, არამედ მას აინტერესებს სწორედ კანონზომიერებანი, იდეები, იდეალები. კანტიც კი თავის „ანთროპოლოგიაში“, ფრთხილად უახლოვდებოდა რა მატერიალისტურ შეხედულებებს შემოქმედი გენიოსის შესახებ, აღნიშნავდა:

„ბუნების მხატვარი ფუნჯით ან კალმით ხელში (უკანასკნელი, შეიძლება, პროზით ან ლექსით იყოს წარმოდგენილი) არ არის მშვენიერი სული, რადგანაც იგი მხოლოდ ბაძავს; მხოლოდ და მხოლოდ იდეების მხატვარია მშვენიერი ხელოვნების ოსტატი“.⁸

7 იხ. პ. ნოლი, მსოფლმხედველობა ფერწერაში, იენა, ლიდერბი, 1908, გვ. 11, (გერმანულ ენაზე).

8 კანტის რჩეული ნაწერები, ტ. II, ბერლინი, რაიშერი, 1914, გვ. 248. (გერმანულ ენაზე).

ამასთან დაკავშირებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შემოქმედი პიროვნების მსოფლმხედველობას, რომელიც აუცილებლად ჰუმანიზმის იდეებით უნდა სულდგმულობდეს. ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს თვით შემოქმედი პიროვნების ზნეობრივ ქცევას, მის მოქალაქეობრივ ხასიათს. ჯერ კიდევ დიდრო აღნიშნავდა, რომ შემოქმედი, რომელსაც თვითონ ვერ ჩამოუყალიბებია თავისი თავი საზოგადოებაში ცხოვრებისათვის, ვერ ივარგებს მრჩეველად, ქუთის დამრიგებლად.⁹

მაშასადამე, ტალანტი საჭიროა, ეს აუცილებელი ფაქტია, მაგრამ არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ნიჭიერი ადამიანი მილიონობითაა, ხოლო დიდი შემოქმედი თითზე ჩამოსათვლელია. ამისი საიდუმლო შრომაში უნდა ვეძიოთ, შრომა, შრომა და შრომა, შეუპოვრობა, დასახული მიზნისაკენ შეუდრეკელი სწრაფვა, აი რას შეუძლია მოგვცეს დიდი ხელოვანი. „შეუპოვრობა — აი მწერლის ოსტატობის საიდუმლო“, — ამბობდა ჯეკ ლონდონი.

შემოქმედის, ახალი მხატვრული სინამდვილის შემქმნელის შრომა მეტად რთული, მძიმე, ჩვეულებრივი ადამიანისათვის აუტანელი შრომაა. ჯერ ერთი, როგორ იწვის შემოქმედი თავის შემოქმედებით ლაბორატორიაში, რამდენჯერ გადაწერს ხოლმე თი-

თქოსდა დამთავრებულ ნაწარმოებს. შრომა, შრომა და გაწვრთნა — შრომა სიკვდილამდე — ასე დაუსრულებელია შემოქმედის შრომა.

ხელოვანის შრომა ყველაზე მძიმე, ამოუწურავი და კეთილშობილურია. ხელოვანი იზრდება ყოველდღე, და ათი სიცოცხლეც რომ ჰქონდეს მაინც ვერ დამშვიდდება, მაინც ვერ გაძლება ნამდვილი შემოქმედის გაუმძღარი გული. როცა საბჭოთა კავშირში საგასტროლოდ ჩამოსულ ცნობილ ამერიკელ პიანისტ-შემსრულებელს ვან კლიბერნს ჰკითხეს უპირველეს ყოვლისა რისი ნახვა გსურსო, მყისვე უპასუხა: „როიალისა, დიახ როიალისა. კონცერტების წინ ხომ ბევრი ვარჯიშია საჭირო“.

მაგრამ რა აიძულებს ხელოვანს იშრომოს ასე დაუღალავად, თავის დაუზოგავად. რა თქმა უნდა, არა მატერიალური მხარე, თუმცა ამასაც გაჩვენებული როლი ენიჭება, და არა დიდებისაკენ, სახელისაკენ ლტოლვა, რაც ჰუმარიტ ხელოვანს არ ახასიათებს; ესაა ის დიდი სიხარული, რომელიც მოყვება დამთავრებულ ნაწარმოებს, როცა ხელოვანი საკუთარი თვლით იხილავს თავისი შემოქმედების ნაყოფს. ისე როგორც დედა-მშობელი დიდი ტყვილებისა და სულიერი დაძაბვის შემდეგ ველარ გრძნობს გადატანილ ტანჯვას, დაღლას, როცა იგი ახალშობილს, თავის პირმშოს ხე-

9 იხ. დ. დიდრო — თხზულებათა კრებული, ტ. 6, გვ. 255 (რუსულ ენაზე).

დავს, ასევე ხელოვანი დიდ კმა-
ყოფილებას გრძნობს, როცა გა-
ნიტვირთება მის ინტელექტში
„დამუხტული“ გრძნობების, შთა-
ბეჭდილებების, ცოდნის დაგრო-
ვებული მარაგი, როცა რწმუნდე-
ბა, რომ თავისი ნაწარმოებით სი-
ხარული მოუტანა ადამიანებს, გა-
უღო ფართო კარები ხელოვნების
მრავალფეროვან და მეტად მიმ-
ზიდველ სამყაროში.

შემოქმედი პიროვნების ჩამო-
ყალიბებაში გარკვეული მნიშვნე-
ლობა ენიჭება აგრეთვე კლასი-
კური მემკვიდრეობის შესწავლას,
და ხელოვნების ისტორიას არ ახ-
სოვს დიდი ხელოვანი, რომელ-
საც არ ჰყავდეს წინამორბედი, თავისი
„მასწავლებელი“, თუნდაც
უცნობი. ვინ იცის ზამდენმა აედ-
მა მოუშადა ჰომეროსს სასტარ-
ტო მოედანი პოეზიის ისეთი აღ-
მაფრენისათვის, როგორიცაა მისი
„ილიადა“ და „ოდისეა“, ვინ
იცის, რამდენი მოქანდაკის ოფ-
ლი დაღვრილა იმისათვის, რომ
ქვეყნიერებას მოვლენოდა ფიდი-
ასი, მიქელანჯელო და როდენი,
რამდენი უშრომიათ უსახელო თუ
ცნობილ კომპოზიტორებს, რომ
მუსიკალურ ჰანგთა დიდებული
ჰარმონია შერწყმულიყო სწორუ-
პოვარი კომპოზიტორის ბეთჰოვე-
ნის მუსიკაში. ეს ხომ შემოქმედი
კაცობრიობის მრავალსაუკუნო-
ვანი შრომის შედეგია, რომელსაც
უნდა დაეზიაროს დიდი ხელოვა-
ნი, შრომისა, რომლის ფერხულ-
შიც უნდა ჩაებას იგი, თუ სურს
შექმნას მნიშვნელოვანი ნაწარ-

მოები. ასეთ შემთხვევაში ხელო-
ვანი გამოდის როგორც ზოგადად
კაცობრიობის, კერძოდ კი ნაციო-
ნალური კულტურის განვითარე-
ბის ესტაფეტის მიმღებად, რათა
იგი გადასცეს შემდგომ თაობას.

შემოქმედი პიროვნების ესთე-
ტიკურ აღზრდას, შემოქმედები-
თი პროცესისათვის მომზადებას,
რაც ძირითადად კლასიკური მემ-
კვიდრეობის შესწავლით ხდება,
დიდი მნიშვნელობა აქვს და, რა
თქმა უნდა, ცდებიან ისინი, ვინც
ამტკიცებს, თითქოს თეორია აჩ-
ლუნგებს ტალანტს, ხელს უშლის
შემოქმედებას. ასეთ შემთხვევაში
ხელოვნების ნაწარმოები შთა-
გონების პროდუქტად მიაჩნიათ,
შთაგონებისა, რომლის დროსაც
თეორიული ანალიზი თითქოს
ხელს უშლის მხატვრულ აზროვ-
ნებას. მაგრამ ჯერ კიდევ ჰორა-
ციუსი თავის „წერილში პიზო-
ნებისადმი“ მოითხოვდა პოეტე-
ბისაგან ტექნიკურ გაწვრთნას, და-
ოსტატებას, ისეთი მასალის შერ-
ჩევის უნარს, რომლის დაძლევის
შეძლებს ესა თუ ის პოეტი, რჩე-
ვას იძლეოდა მხატვრული ოსტა-
ტობა ესწავლათ ჰომეროსისაგან,
არქილოქესაგან.¹⁰

მაინც მარტო ესთეტიკური თე-
ორიის დაუფლება, ტექნიკური
გაწვრთნა ვერ შველის შემოქმედ
პიროვნებას, თუ მას არ გააჩნია
ნიჭი, დიდი ტალანტი, რომლის
საშუალებითაც ხდება რეალური

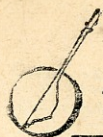
10 ესთეტიკის ისტორია, 1962 წ.,
ტ. I, გვ. 196 (რუსულ ენაზე).

სინამდვილის ხელოვნების სინამდვილედ ქცევა. მაგრამ ერთი რამ უნდა გვახსოვდეს, რომ „სწორ თეორიას, თუ მას ღრმად დავეუფლებით და გავხდით მოქმედების სახელმძღვანელოდ, შეუძლია მისცეს ხელოვანის ტალანტს სწორი მიმართულება“.¹¹

თანამედროვე გამწვავებული იდეოლოგიური შერკინების პირობებში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს შემოქმედების აქტის იდეალისტური გაგების წინააღმდეგ ბრძოლას, რამდენადაც იდეალისტურ თეორიებს სავსებით ობიექტური კანონზომიერებანი გადააქვთ მისტიკის, ირაციონალუზის სფეროში და ამდენად ცდილობენ დაამტკიცონ ადამიანის გონების უძლურება, ნიჭის, ტალანტის მემკვიდრეობის აღიარებით დაყონ საზოგადოება შემოქმედ არისტოკრატიად და ბრბოდ, აბუჩად აიგდონ ხალხის

გადამწყვეტი როლი კულტურულ ფასეულობათა შექმნაში. ამიტომაც ამ ბოლო დროს საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობაში მხატვრული შემოქმედების, კერძოდ კი შემოქმედების ფსიქოლოგიის პრობლემების დამუშავებამ საკავშირო მასშტაბით მეტად ორგანიზებული ხასიათი მიიღო. სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიაში შეიქმნა შემოქმედების ფსიქოლოგიის კომპლექსური შესწავლის კომისია, რომელსაც ექვემდებარება შესაბამისი რესპუბლიკური საკორდინაციო საბჭოები, მათ შორის საქართველოდანაც. დღეს ამ მეტად აქტუალური საკითხების შესწავლაში გარკვეული წვლილი შეაქვთ ქართველ მეცნიერებს, როგორც ცალკეული სტატიების, შრომების, ისევე იმ სამეცნიერო სესიების სახით, რომლებიც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბაზაზე რეგულარულად იმართება თბილისში.

¹¹ მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკის საფუძვლები, 1960 წ., გვ. 16 (რუსულ ენაზე).

ერთი პერსონალური გამოფენის

დ ა რ ბ ა ზ ი დ ა ნ

დღეს თითქმის ყველა ოჯახი ფართოდ იყენებს ფაიფურის ნაწარმს, დეკორაციული დანიშნულების საგნებს, რომლებიც გემოვნებით შერჩეულ დგამ-ავეჯთან ერთად ხელს უწყობს ოჯახში სიხალისის, სიმშვიდის, სიმყუდროვის, აუცილებელი ესთეტიკური გარემოს დამკვიდრებას.

წარსულში ამგვარ ნივთებს აკეთებდნენ ხალხური შემოქმედნი, მაგრამ შემდეგში ასეთი კატეგორიის ნაწარმი პროფესიული ხელოვნების სფეროს მიეკუთვნა და საშუალო და უმაღლეს სამხატვრო სასწავლებლებში სპეციალური-გამოყენებითი ხელოვნების განყოფილებები ჩამოყალიბდა. ასეთი სპეციალობის მხატვრები—კერამიკოსები, ჭედურობისა და ქსოვილის მოხატულობის ოსტატები ბათუმშიც მოღვაწეობენ და ისინი თავიანთი ხელოვნების ნიმუშებით ყოველთვის ამშვენებენ სამხატვრო გამოფენებს.

გამოყენებითი ხელოვნების სფე-

როში მოღვაწეობს ოღლა ჩაჩუასელეზნიოვაც, რომლის პერსონალურმა გამოფენამ მნახველთა დიდი ინტერესი და კმაყოფილება გამოიწვია. ამ ერთი თვის წინათ ბათუმის საგამოფენო დარბაზში წარმოდგენილმა მხატვრის ორასზე მეტმა ნამუშევარმა ნათელი შუქი მოჰფინა მის მიერ განვლილ შემოქმედებით გზას.

დამთვალიერებელთა უმრავლესობა სიხარულთან ერთად ერთგვარ გაკვირვებასაც გამოხატავდა, რადგან ეს მხატვარი წინათ ჩვენს ქალაქში მოწყობილი გამოფენების ხშირი მონაწილე არ იყო, თუმცა მისი ხელოვნების უბრეტენზიო, მოკრძალებული თითო-ორი ნიმუში მნახველის ყურადღებას უთუოდ იქცევდა. ყველა ვგრძნობდით, რომ მისი სახით საქმე გვაქვს თავისებური, ნატიფი გამოფენების მხატვართან, ურომლისოდ სამხატვრო გამოფენას „რალაც“ უთუოდ დააკლდებოდა.

ოღლას მამა, იმერეთ-გურიის

საზღვართან მდებარე მთის სოფლის — ცივწყალას მკვიდრი ალექსი ჩაჩუა სიღარიბემ აიძულა მახლობელ ქალაქში ეძია ბედი. მისმა გარეგნობამ, სიღარბისლემ, მაღალზნეობამ ძლიერ მოხიზლა ბათუმ-სამტრედიის ლიანდაგის სამუშაოებზე მოწვეული, მაღალი სპეციალობის ინჟინერი, წარმოშობით გერმანელი ფრეიმარკი. ალექსი ამ გზაზე მუშაობდა. მან ფრეიმარკის ოჯახში გაიცნო სტუმრად მყოფი ძმისწული ადელაიდა, რომლის სილამაზითა და ქცევით ძლიერ მოიხიზლა. ეს ლირიკული განწყობილება ოჯახის წევრებისათვის შეუძმნეველი არ დარჩენილა და იგი მალე მატრიმონიული აქტით დამთავრდა. ალექსიმ თავისი მეუღლე ცივწყალაში წაიყვანა და ოჯახური მეურნეობის მოწყობას შეუდგა. ლიდა (ასე უძახდნენ ახალ რძალს) დაეუფლა ქართულ ენას, არაჩვეულებრივი მუყაითობა გამოიჩინა და გვერდში ამოუდგა მეუღლეს. მათი კერა მალე მთელს სოფელში სანიმუშო და საჩვენებელ ოჯახად იქცა. ოჯახის ბედნიერებას მოასწავებდა პირველი შვილის ლეონიდეს გაჩენა, რომელსაც სამი ძმა და სამი და მოჰყვა, ოღონდ ნაბოლარა იყო.

ასეთი მრავალსულიანი ოჯახის რჩენა ღარიბი სოფლის პირობებში შეუძლებელი შეიქნა და ცოლ-ქმარი იძულებული გახდნენ ბათუმს სწვეოდნენ. ასეთი გადაწყვეტილება იმითაც იყო ნაკარნახევი, რომ მშობლებს უნდოდათ

შვილებისათვის საჭირო განათლება მიეცათ.

ასე გახდა ალექსი ჩაჩუას ოჯახი ბათუმის მკვიდრი. ოღონდ 8 წლის იყო (იგი დაიბადა 1902 წელს), როდესაც ქალაქის მარინეს სასწავლებელში ხატვის მასწავლებლის თ. ეგოროვის ყურადღება მიიქცია. სხვა მოწაფეებისაგან განსხვავებით, იგი ხატვის გაკვეთილზე დაწყებული მოდელის გამოსახვას შინაც განაგრძობდა, საგნის ფორმას, შუქ-ჩრდილებით განათებულ ნაწილებს არაჩვეულებრივი ხაზების შეგრძნებით გადმოსცემდა. ოღონდ ამ მისწრაფებას მშობლები დიდი მოწონებით შეხვდნენ და იგი ვაჟთა გიმნაზიასთან არსებულ ნიჭიერ ბავშვთა სამხატვრო წრეში შეიყვანეს. ოღონდ აქ ეზიარა ფერწერას. ეს იყო წყლის საღებავებით შეზავებული აკვარელის ბრჭყვიალა ფერები, რომლითაც იგი ისე მოიხიზლა, რომ მთელი სიცოცხლის მანძილზე მისი დაუცხრომელი სიყვარულით ცხოვრობს.

საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ ოღონდ დაოჯახდა (მისი მეუღლე ვლ. სელენიოვი ხატვითაც იყო დაინტერესებული და, როგორც თვითნასწავლი მხატვარი, ბევრჯერ იყო ბათუმში გამოფენების მონაწილე). ამ გარემოებამ იძულებული გახდა მხატვრობაზე დროებით აედო ხელი. 1937 წლიდან იგი მოსკოვის სამხატვრო სტუდიაში სწავლობს და უმაღლესი სამხატვრო განათლებისათვის ემზადება. სტუდიაში იგი წარჩი-

ნებულ მოსწავლედ ითვლებოდა და სტუდიელთა გამოფენებზე ყოველთვის წარმატებით სარგებლობდა, ხოლო საშუალო ზომის ფერწერული ტილო „ი. ბ. სტალინი ბავშვთა შორის კულტურისა და დასვენების პარკში“, როგორც პრემირებული, ლენინგრადის პიონერთა და მოსწავლეთა სასახლემ შეიძინა.

სტუდიის წარმატებით დამთავრების შემდეგ ოლღა შედის მოსკოვის გამოყენებითი და დეკორატიული ხელოვნების ინსტიტუტში მხატვრული კერამიკის განყოფილებაზე, რომელსაც 1948 წელს ამთავრებს.

მხატვარი ქალის დიდ წარმატებებს მიგვანიშნებს ის ფაქტი, რომ მისი სადიპლომო ნამუშევარი 1948 წელს წარმოდგენილი იქნა სამხატვრო მრეწველობის საკავშირო გამოფენაზე, ხოლო ჟურნალმა „ოგონიოკმა“ მისი ფერადი რეპროდუქცია გამოაქვეყნა.

განსაკუთრებით მძიმე აღმოჩნდა ომის წლები ოლღას ცხოვრებაში. წითელ არმიასი გაწვეული ქმარი და შვილი ფრონტზე იბრძოდნენ და მამაცობისათვის მთავრობის ჯილდოებიც დაიმსახურეს, მაგრამ 1941 წლის დეკემბერში დედამ გულსაკლავი ცნობა მიიღო, მისი შვილი არტილერისტის ოლეგი გმირულად დაეცა ბრძოლის ველზე. ოლღა იძულებული გახდა დროებით შეეწყვიტა მეცადინეობა, რომ მოხუცი დედასათვის მოვლა-პატრონობა არ მიეკლო.

უმალლესი სკოლის დამთავრების შემდეგ ოლღას დაევალა ჯერ სტავროპოლის მხარეში, ხოლო შემდეგ მოსკოვის ოლქში მოეწყო კერამიკული საამქროები. 1952 წელს კი რიგის ფაიფურ-ქაშანურის ქარხანაში მიიწვიეს, როგორც ამ დარგის სპეციალისტი. ო. ჩაჩუა-სელეზნიოვამ რიგაში ათი წელი დაჰყო. მის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში ეს პერიოდი ყველაზე ნაყოფიერი გამოდგა, ამ ქარხნის ლაბორატორიაში შექმნა საყოფაცხოვრებო ჭურჭლის უამრავი ესკიზი და ნიმუში. მხატვრის მიერ ფაქიზი გემოვნებით შესრულებული და მოწონებული 300 ესკიზით ქარხანამ მასობრივად გამოუშვა ჩაის, სასადილო, საყავე ფაიფურის სერვისები. ეს ნიმუშები გაიგზავნა საზღვარგარეთის 11 ქვეყანაში. მოწონება დაიმსახურა და შეძენის მსურველები აღმოჩნდნენ ლაიპციგსა და ბრიუსელში (1957), ნიუორკსა და პოზნანში (1959), დამასკოსა (1961), აკრში (1962) და სხვ.

ო. ჩაჩუა ყოველთვის ოცნებობდა, მშობლიური ქალაქი ბათუმი ყოფილიყო მისი მუდმივი ადგილსამყოფელი. მან ეს ოცნება აისრულა, 1962 წელს აქ დასახლდა. აქედან იწყება მისი, როგორც მხატვრის, გამოჩენა ბათუმის სამხატვრო ცხოვრებაში.

მაინც რა არის ფაიფურის ნაკეთობაში ის თავისებური, ორიგინალური, რითაც მხატვარმა ასე გაითქვა სახელი? ჩვენ ვფიქრობთ, საჭირო არ არის დიდი დაკვირვ-

ბა, რომ შევნიშნოთ ო. ჩაჩუა-სე-
ლეზნიოვას ესკიზებით დამზადე-
ბული საოჯახო და დეკორატიული
ქურჭლეულის ისეთი ნატიფი ნა-
ხატები, რაც უწინარეს ყოვლისა,
საქართველოს ლამაზი ბუნებისა-
თვის არის დამახასიათებელი. ეს
არის ვარდ-ყვავილების კონტურე-
ბი, ვაზის ნაყოფი და მისი ფოთ-
ლები, თევზები, დეკორატიულ
მცენარეთა ყლორტები და სხვა.

ო. ჩაჩუას შემოქმედებაში თვა-
ლსაჩინო ადგილი უჭირავს აგრე-
თვე კულტურულ-საგანმანათლე-
ბლო, სანახაობითი დაწესებულე-
ბებისა და დარბაზების კედლები-
სათვის განკუთვნილ დიდი ზომის
(36 სმ დიამეტრით) დეკორატიულ
თეფშებს. ამ თეფშებზე ჩვენი კუ-
თხისათვის დამახასიათებელი პეი-
ზაჟური სიუჟეტებია გამოსახული:
ჩაის, ციტრუსებისა და ყურძნის
კრეფა, თამბაქოს აცმა, ზღვის სა-
ნაპირო, ქართული ცეკვის ილე-
თები, ბათუმისათვის უჩვეულო
ზამთრის პეიზაჟი, პალმისა და ცი-
ტრუსების ხეივნები და სხვა. გა-
მოფენაზე სხვადასხვა საოჯახო სე-
რვიზების გვერდით ასეთი თეფ-
შების 25 ნიმუში იყო წარმოდგე-
ნილი.

მხატვარი არც ამით კმაყოფილ-
დება და მონუმენტური დეკორა-
ციის ნიმუშებსაც გვთავაზობს. გა-
მოფენას ამშვენებდა ორი საკმა-
ოდ მოზრდილი ფერადი დეკორა-
ტიული ფილებით დამზადებული
პანო, რომელზედაც აჭარის სოფ-
ლის მეურნეობისათვის დამახა-

სიათებელი მოსავლის პროდუქტების
უქეტებია წარმოსახული.

ო. ჩაჩუა გამოყენებითი ხელო-
ვნების დარგის მოღვაწეა, მაგრამ
იგი ყოველი ჭეშმარიტი ხელოვა-
ნის მსგავსად დიდ პატივს სცემს
ნახატის ხელოვნებას. მისი სანუკ-
ვარი გატაცების საგანია მშობლი-
ური ბუნება მთელი თავისი მრავალ-
ფეროვნებითა და სიმდიდრით.

ბუნება ყველა მხატვრის შემოქ-
მედებაში პოულობს თავის ად-
გილს. უპეიზაჟო ხელოვნება არ
არსებობს. მაგრამ პეიზაჟისადმი
სიყვარულს მხატვრები თავისებუ-
რად ამჟღავნებენ. ზოგი თავისი
ნიჟის გამოვლენის სფეროს მთ-
ლიანად პეიზაჟით განსაზღვრავს,
მთელ თავის შემოქმედებას ბუნე-
ბისადმი დაუცხრომელ სიყვარუ-
ლზე აფუძნებს და თავისებურად,
სხვადასხვა მიდგომითა და საშუა-
ლებით ასახავს მას.

პერსონალურ გამოფენაზე ჩვენ
გავეცანით მომცრო და საშუალო
ზომის 150 პეიზაჟურ ნიმუშს, რო-
მლებზედაც უმთავრესად დასავ-
ლეთ საქართველოს ბუნების ხედე-
ბია წარმოსახული. წინასწარ
უნდა შევნიშნოთ, რომ ისინი, უმ-
ნიშვნელო გამონაკლისის გარდა,
ეტიუდური ხასიათისაა, ამიტომ
მხატვარს არ უტდია გარკვეული
სიუჟეტები მოეძებნა და სურათო-
ვნების პრინციპებით გადაეწყვი-
ტა.

მხატვარი კარგად გრძნობს აკ-
ვარელის ფერის სპეციფიკას, მის
ციმს, ჩრდილებს, ლაქებს, გამჭვი-
რვალებას და ამ გზით ქმნის მიმ-

ზიდველ კოლორიტს, ისეთ ლამაზ გამას, რომ დიდხანს გინდათ უცქიროთ მის ქმნილებებს (ხანდახან იგი დამატებით თეთრასაც იყენებს).

მხატვარი არც პორტრეტის რთულ ჟანრში მუშაობას ერიდება. მან აკვარელით შესრულებული 32 პორტრეტი გამოაფინა, თუმცა ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ ჟანრში იგი ყოველთვის ვერ აჩენს მაღალ ოსტატობას. გაცილებით მოსაწონია მისი ახლობლების — გუგულის, შვილის, დების, ნათესავების პორტრეტები, სადაც შინაგანი ხასიათის ცალკეული ნიუანსები, პირისახის ნაკეთები მაღალი გემოვნებით არის გადმოცემული, დანარჩენი კი პრიმიტიული პოზირების, შემოქმედებითად ნაკლებად გააზრებული მოდელების განსახიერებას წარმოადგენს.

როგორც ითქვა, ოღლა ჩაჩუასელებს ნიოვას ფერწერული შემოქმედება მთლიანად პეიზაჟის ჟანრით იფარგლება, მაგრამ ამ პეიზაჟში იგი წამყვან თემად ვარდ-ყვავილს მიიჩნევს. მხატვრის ასეთი კონცეფცია ჩვენ საესეებით მოსაწონად და გამართლებულად მიგვაჩნია.

მხატვარი გატაცებულია დასა-

ვლეთ საქართველოს, განსაკუთრებით აჭარის ზღვისპირა ზოლის მარადმწვანე პეიზაჟის ფონისათვის დამახასიათებელი ვარდ-ყვავილების ჯიშებით და მის პოლიტიკაზე ისინი არაჩვეულებრივი სიფაქიზის გრძნობით პოულობენ განსახიერებას.

ვარდ-ყვავილის სიყვარულის გრძნობა მხატვრის განუყოფელი თვისებაა. მისი მთელი შემოქმედება ფერებში გადმოცემული ლირიკული სიმღერების სიმფონიაა. ამ განწყობილებას კი ყველაზე მეტად ყვავილი გადმოგვცემს. ამიტომ არის, რომ 50 აკვარელის ნიმუში ყვავილთა მდიდარი სამყაროს წიაღიდანაა შერჩეული. მხატვარს უყვარს სხვადასხვა ფერის ვარდი, ჰორტენზია და გეორგინა, კვირისთავა და ყოჩივარდა, ენძელა და მაგნოლია, მიხაკი და კამელია, თეთრყვავილა და ფირისულა, იასამანი და ქრიზანთემა. იგი ჩვენში უზადო სიყვარულით ნერგავს მხატვრობაში ვარდ-ყვავილის კულტს.

ეს გამოფენა ო. ჩაჩუასელებს ნიოვას დაბადების 70 წლისთავისადმი იყო მიძღვნილი და გვინდა ვუსურვოთ მას მხნეობა, შემდგომი შემოქმედებითი წარმატებები.

სამეცნიერო-პოპულარული გამოკვლევები ისლამის გავრცელების შესახებ

რ. სულეიმანოვი. ისლამის გავრცელების
შტები საქართველოში და მისი დაძლე-
ვის გზები. გამომცემლობა „მეცნიერე-
ბა“, თბილისი, 1973 წ.

ამ ორი-სამი ათეული წლის წინათ შო-
რეულ ღორჯოში კი არა, აგერ მახინჯა-
ურში და თვით ბათუმშიც კი შეხვედებო-
დით ჩადრიან ქალს. ახლა ძველი ყოფის
ეს სამარცხენო ნიშანი მუზეუმში ინა-
ხება. და განა მართო ჩადრი ჩაბარდა
წარსულს. ისლამის ბევრი ადათ-წესი მო-
ისპო, ბევრიც თანდათან გადის ჩვენი
ყოველდღიურობიდან. და მაინც მწვავედ
დგას როგორც საერთოდ რელიგიური,
ისე, კერძოდ, ისლამის გადმონაშთების
წინააღმდეგ ბრძოლის ამოცანა. რამდენ-
ად აქტუალურია ეს საკითხი, მკაფიოდ
ჩანს სარეცენზიო ნაშრომში მოტანილი
საკმაოდ მდიდარი და საინტერესო ფაქ-
ტური მასალიდან, ისლამის რელიგიის
კონკრეტული გამოკვლევის შედეგების
ანალიზიდან და ცალკეული დასკვნები-
დან.

ისლამის გავრცელება საქართველოში
იმთავითვე ემსახურებოდა პოლიტიკურ-
ექსპანსიონისტურ მიზნებს. არაბები და
მონღოლები, სპარსები და ოსმალები ის-
ლამის დროშით მოდიოდნენ და აოხრე-
ბდნენ ჩვენს მიწა-წყალს, ცეცხლითა და
მახვილით სობდნენ ყოველივე ქარ-
თულს. ამ მხრივ ყველაზე მეტი ძნელბე-

დობა განიცადა სამხრეთ საქართველომ,
კერძოდ აჭარამ, და ამიტომაც რ. სულე-
იმანოვი მეტწილად მიმართავს აჭარის
სინამდვილიდან აღებულ მასალებს.

შემთხვევითი როდი იყო, რომ საბჭო-
თა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ
ერთობა გააქტიურდნენ პანისლამისტური
ძალები და მიზნად დაისახეს აჭარის მო-
წყვეტა საბჭოთა საქართველოსგან. აღ-
გილობრივ ხოჯა-მოლებს, მორწმუნეებს
ყოველმხრივ აქეზებდნენ გარეშე მტრე-
ბი, რასაც მოწმობს საქართველოს კომ-
პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის
პარტაქტივიდან მოტანილი დოკუმენტე-
ბი.

ხოჯა-მოლებმა, რომლებიც არაღვეს-
ლურ თათბირებს მართავდნენ და კონ-
ტრევოლუციურ გადაწყვეტილებებს
იღებდნენ, ვითომ აჭარის მოსახლეობის
სახელით ანკარაში გაგზავნეს არზა თუ-
რქეთთან აჭარის შეერთების თაობაზე.
მუსულმანური საზღვდელობა მტრე-
ლად შეხვდა საყოველთაო სავალდებუ-
ლო სწავლების შემოღებისა და მედრე-
სების აკრძალვის შესახებ მთავრობის
დეკრეტს. იგი მშობლებს აშინებდა მუ-
ქარითა და წყევლით, ხოლო მასწავლე-
ლებს პროვოკაციასა და ტერორს უწყო-
ბდა. აჭარაში ცნობილი ხოჯა დამეშქრა
თავის მეზობელს კომუნისტ ახმედ შავ-
ძეს — თავი დაანებე პარტიას, ნუ და-
დიხარ ქართველებთან, ნუ ეხმარები მა-

სწავლებლებს, თორემ მოგვლავთო. არა-
ერთი მოწინავე ადამიანი შეეწირა კო-
მუნისტური იდეის, ახალი ცხოვრების
დამკვიდრებისათვის ბრძოლას.

ამგვარი ფაქტების გახსენებას გარკვე-
ული აღმზრდელითი მნიშვნელობა
აქვს, რადგან ისლამის რელიგიისაგან
მორწმუნეთა მასობრივი ჩამოშორების,
ხოჯა-მოლების გავლენისაგან მათი გან-
თავისუფლების მიუხედავად დღემდე შე-
მორჩენილია ისლამის გადმონაშთები.

სარეცენზიო ნაშრომში გარჩეულია ამ
გადმონაშთების თავისებურებანი, სა-
კულტო სისტემა, რომელიც მოიცავს
წეს-ჩვეულებებსა და დღესასწაულებს.
მათ შორის — დღეში ხუთჯერ ლოცვა,
წინდაცვეთა, დასაფლავების წესი, რა-
მაზანის თვეში ოცდაათდღიანი მარხვა,
მსხვერპლთშეწირვის დღესასწაული —
„ყურბან ბაირამი“, „მევლუდის კითხ-
ვა“ ანუ მუჰამედის დაბადების დღის
აღნიშვნა, რომელსაც შედარებით მასო-
ბრივი ხასიათი აქვს აჭარაში.

ნაშრომის იმ ნაწილში, ნამაზს რომ
ეხება, ავტორს მოაქვს სტატისტიკური
მონაცემები ბათუმის მეჩეთში მლოცვე-
ლთა რაოდენობის შესახებ, ამასთან არ
მიუთითებს, საიდან არის ეს ციფრები
აღებული. აქ, თურმე, „ახლომდებარე
სოფლებიდან ყოველდღიურად 200-მდე
მლოცველი იყრის თავს, პარასკევობით
— 400-მდე, დღესასწაულის დღეებში
კი მათი რაოდენობა აღწევს 4000-ს“.
ბათუმელისათვის, რომელსაც ყოველ-
დღე თუ არა, კვირაში ერთხელ მაინც
უხდება ამ ადგილას გავლა, ძნელი დასა-
ჯერებელია, ამდენი მლოცველი ჰყავდეს
ბათუმის მეჩეთს. ალამის მსახურნი ხომ
არ ბერავენ ამ ციფრებს!

თუ მლოცველთა რიცხვი ერთგვარ
მკვს იწვევს, მლოცველთა კონტინგენ-
ტის შესახებ ავტორის მოსაზრება უდა-
ვოა. ეს კონტინგენტი ძირითადად ხან-
დაზმული, გაუნათლებელი ან დაბალი
განათლების მქონე ადამიანებით განისა-
ზღვრება.

თავისი პრაქტიკული დანიშნულებით

დიდად საყურადღებოა ნაშრომის ბო-
ლო თავი, რომელშიც განხილულია ის-
ლამის გადმონაშთების კონკრეტულ-სო-
ციოლოგიური კვლევის ზოგიერთი შე-
დეგი. ავტორი ისლამის რელიგიისადმი
დამოკიდებულების მიხედვით ადამიან-
ებს ჰყოფს ხუთ ჯგუფად და თითოეუ-
ლი ჯგუფის საილუსტრაციოდ მასალები
მოაქვს აჭარის სოფლებიდან. ასევე ხუთ
ჯგუფად ჰყოფს მორწმუნეებს რელიგი-
ურობის მოტივების მიხედვით. ორივე
შემთხვევაში მიღებულ შედეგებს დიდი
მნიშვნელობა აქვს ათეისტური პროპა-
განდის დიფერენციალად წარმართვი-
სათვის, რელიგიისაგან მორწმუნეთა გა-
ნათავისუფლებისათვის, ადამიანთა შეგ-
ნებაში რელიგიური ფსიქიკის დაძლევის
ხერხებისა და მეთოდების შემუშავები-
სათვის.

შ. ოძრეკიშვილი. რატომ კრძალავს
ისლამი? გამომცემლობა „საბჭოთა აჭა-
რა“, ბათუმი, 1973.

ჩვეულებრივ საუბარში ხშირად გაი-
გონებთ, ზოგჯერ კი დასტამბულ წიგნე-
ბშიც ამოიკითხავთ, რომ არა ერთი და
ორი რელიგიური წეს-ჩვეულება ვითომ
რეალური სინამდვილითაა ნაკარნახევი
და ცხოვრებისეული გამართლება აქვსო.
ასეთი ვერსიაა გავრცელებული, კერ-
ძოდ, ღორის ხორცის ჭამის სარწმუნო-
ებრივი აკრძალვის თაობაზე.

ისლამის სარწმუნოების ერთ-ერთ
მთავარ ნიშან-თვისებად მიიჩნევენ ღო-
რის ხორცის ჭამისაგან თავის შეკავებას.
ეს წეს-ჩვეულება მაჰმადიანობამდე კარ-
გა ხნით ადრე დააკანონა იუდაიზმმა
და იქიდანაა გადმოტანილი. ალბათ, ამით
აიხსნება, რომ „ყურანის“ შემოქმედს
ოღნავადაც არ უცდია განემარტა ღორის
ხორცის ჭამის აკრძალვის მიზეზები.
მხოლოდ მოგვიანებით შეუდგნენ ამ მი-
ზეზების მოჩხრეკას და მეტისმეტად
უსუსტრი არგუმენტაცია მობლანდეს:
ღორი სხვა შინაური ცხოველებისაგან

განსხვავებულ, რაღაც განსაკუთრებულ ბაცილმატარებელ ცხოველს წარმოადგენსო; ცხელპავიან ქვეყნებში ღორის ხორცი მალე ფუჭდება და ადამიანის ჯანმრთელობისათვის მავნებელიაო.

სარეცენზიო ნაშრომში ზოოვეტერინარული მეცნიერების მონაცემებითა და სხვა მრავალი, მასობრივი მკითხველისათვის ხელმისაწვდომი მასალით, ნათლად არის დასაბუთებული ზემოაღნიშნული არგუმენტაციის უსაფუძვლოება. ავტორი გულდაჩერებით განმარტავს თუ რატომ აიღო მუშამდმა იუდაიზმიდან მაინცდამაინც ღორის აკრძალვა, საიდან მოდის ცალკეულ ცხოველთა მოკვლისა და ჭამის აკრძალვა-ტაბუირება, რაოდენ დამლუპველია თანამედროვე მსოფლიოს მთელი რიგი ხალხებისათვის ტოტემიზმის გადმონაშთები, განსაკუთრებით ეკონომიურად ჩამორჩენილ ქვეყნებში.

ინტერესით იკითხება მასალები ქართველთა ტომების უძველესი ტოტემისტური რწმენის შესახებ, საიდანაც იღებს სათავეს ცალკეული საკვების აკრძალვის ტრადიცია. ამ მხრივ აჭარაში განსხვავებული მღვდმარეობაა. თურქი დამპყრობლების სამსაუკუნოვანი ბატონობის პერიოდში აქ განადგურდა მეურნეობის ისეთი დარგები, როგორიცაა მევენახეობა-მელენეობა და მეღორეობა. ავტორს მოაქვს საყურადღებო მასალები აჭარაში ისლამის გავრცელებამდე მეღორეობის განვითარების მაღალი დონის შესახებ. საამისოდ ტოპონიმებიც კმარა. აჭარის ტერიტორიაზე მრავალადა ღორთან დაკავშირებულ ადგილთა სახელები: საღორეთი, საღორია, ღორთავაკე, ღორიტბა, ღორიყანისერი, ღორიყბათი, ღორიჭა, ღორაქეთი, საღორულა, საღორიათხევი, ღორინათხარი, ღორსაწუმბარა, ღორიყბა, ღორტყე, სატახია, ტახაურა, საგოჭია, გოჭაური და სხვ.

აჭარაში ყოველთვის იყო და დღეს მით უფრო არის მეღორეობის განვითა-

რების პირობები. საამისოდ მოიპოვება მარცვლეული, ძირხვენები, რკო, წიწიბო, წაბლი, ხილი და სხვ. ოღონდ ამ პირობებთან ერთად საჭიროა მოსახლეობის დანტერესება, მის ერთ ნაწილში დღემდე შემორჩენილი წარსულის მავნე გადმონაშთების დაძლევა, კოლმეურნეთა ინდივიდუალურ მეურნეობებშიც ღორის მოშენების დანერგვა.

ამ კეთილშობილურ მიზანს ემსახურება ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის შ. თქოპირიძის ნაშრომი, რომელიც, სამწუხაროდ, მცირე ტირაჟით გამოვიდა. საქართველოს სხვა კუთხეებშიც რომ თავი დაჟანგოთ, სადაც დიდ ინტერესს იჩენენ ამგვარი ლიტერატურის სადმი, მარტო აჭარაში არსებულ ოთხასზე მეტ სკოლასა და თითქმის ამდენივე კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებას არ ეყოფა ორი ათასი ცალი წიგნი. ბევრ სოფელში ერთი ცალი არ შეუტანიათ!

მორწმუნეები უმთავრესად ის ადამიანები, რომლებიც წიგნებს არ ეტანებიან, ჟურნალ-გაზეთებს არ კითხულობენ. მათი რიცხვი წლითიწლობით მცირდება. იზრდება წიგნის მოყვარულთა რიცხვი, შესაბამისად უნდა დიდდებოდეს ტირაჟებიც, მაგრამ ამ საქმეში წიგნით მოვაჭრე ორგანიზაციები ნამეტ გაუბედაობას იჩენენ. ამ თხუთმეწლის წინათ ბათუმში დაისტამბა არ თუ ისე დიდი მხატვრული ღირსე მქონე რომანი „თამილა“, რომელასახავს ალყირელი მუსტაფაშინი ქალმადურ სულიერ დრამას. მაშინ ამ წიგნის მთელი ტირაჟის ნახევარი — 1 ათასი ცალი დატოვეს აჭარაში. და იგსულ მოკლე ხანში გაიყიდა. ეს მაგალითი ჩვენი რესპუბლიკის მოსახლეობის კულტურული დონის ამადლების სალუსტრაციოდ მარტო არ მოგვიტანი მომავალში წიგნის გავრცელების მასტაბებზეც მიგანიშნეთ.

ფან 40 კვ.

0191/119

საქართველოს
საბჭოთაო კავშირი

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 76118